7.5 Перегляд судових рішень у цивільних справах

Поняття, значення та система перегляду судових рішень у цивільному процесі

Перегляд судових рішень є важливою складовою цивільного судочинства, за допомогою якої забезпечується перевірка законності та обґрунтованості судових рішень, виправлення судових помилок, однакове застосування норм права та ефективний захист прав, свобод та інтересів учасників цивільних правовідносин.

Необхідність існування механізмів перегляду судових рішень зумовлена тим, що судове рішення, незважаючи на встановлені законом процесуальні гарантії його законності та обґрунтованості, може містити помилки у встановленні обставин справи, оцінці доказів, застосуванні норм матеріального або процесуального права. Водночас можливість перегляду судового рішення не є необмеженою, оскільки має узгоджуватися з принципами **обов'язковості та правової визначеності судового рішення**.

Нормативна основа права на перегляд судових рішень

Право на перегляд судових рішень має конституційне та процесуальне закріплення.

Відповідно до пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є:

«забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення».

Таким чином, Конституція України встановлює різний обсяг гарантій щодо апеляційного та касаційного перегляду: **право на апеляційний перегляд справи є загальною конституційною гарантією, тоді як касаційне оскарження здійснюється у випадках, установлених законом**. Такий підхід послідовно підтверджується і практикою Конституційного Суду України.

На рівні цивільного процесуального законодавства відповідне положення закріплене насамперед у статті 17 ЦПК України.

Частина перша статті 17 ЦПК України:

«Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.»

Отже, право на перегляд судового рішення належить не лише особам, які формально були учасниками відповідної справи. Воно може належати також особі, яка участі у справі не брала, якщо прийнятим судовим рішенням безпосередньо вирішено питання про її права, свободи, інтереси або обов'язки.

Право на перегляд судового рішення пов'язане із загальним завданням цивільного судочинства. Згідно з частиною першою статті 2 ЦПК України його завданням є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави. Право на апеляційний перегляд справи та право на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках віднесені ЦПК також до основних засад цивільного судочинства.

Поняття перегляду судових рішень

ЦПК України не містить окремого легального визначення поняття «перегляд судового рішення». У цивільному процесуальному праві його можна визначити як

врегульовану нормами цивільного процесуального законодавства діяльність суду, спрямовану на перевірку судового рішення у встановленому законом порядку та за наявності передбачених законом підстав із можливістю залишення такого рішення без змін, його зміни, скасування або прийняття іншого передбаченого ЦПК процесуального рішення.

У цьому визначенні можна виділити кілька основних ознак перегляду судових рішень.

1) перегляд має виключно процесуальний характер. Він може здійснюватися лише судом і лише в порядку, прямо встановленому ЦПК України. Сторона не може самостійно обрати довільний порядок повторної перевірки рішення.

2) перегляд здійснюється щодо вже ухваленого судового рішення. Отже, відповідна процесуальна діяльність є наступною щодо первісного вирішення справи або окремого процесуального питання.

3) кожна форма перегляду має власний предмет, межі, підстави та повноваження суду. Апеляційний суд має ширші можливості щодо перевірки фактичної сторони справи, ніж суд касаційної інстанції. Перегляд за нововиявленими або виключними обставинами, своєю чергою, не є додатковою апеляцією чи касацією, а допускається лише за спеціальними підставами, передбаченими законом.

4) ініціювання перегляду, як правило, залежить від волевиявлення уповноваженої особи. Суд не розпочинає апеляційний чи касаційний перегляд справи з власної ініціативи.

5) перегляд має забезпечувати баланс між виправленням судової помилки і стабільністю судових рішень. Неможливість необмеженого перегляду остаточно вирішеної справи випливає із принципу правової визначеності.

Значення перегляду судових рішень

Перегляд судових рішень виконує в цивільному судочинстві декілька взаємопов'язаних функцій.

1. Виправлення судових помилок

Основне практичне призначення перегляду полягає у створенні процесуального механізму для виправлення помилок, допущених під час розгляду справи.

Такі помилки можуть стосуватися:

- неправильного встановлення фактичних обставин справи;
- неповного дослідження доказів;
- неправильної оцінки доказів;
- неправильного застосування норм матеріального права;
- порушення норм процесуального права;
- вирішення питання про права чи обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі;
- інших порушень, які відповідно до ЦПК впливають на законність судового рішення.

При цьому різні інстанції виправляють різні за своєю природою недоліки.

Апеляційна інстанція здійснює перевірку рішення як із правового, так у встановлених ЦПК межах і з фактичного боку.

Касаційна інстанція зосереджується передусім на правильності застосування судами норм матеріального і процесуального права та не є судом повторного повного встановлення фактичних обставин справи.

2. Забезпечення права особи на ефективний судовий захист

Можливість оскаржити судове рішення є додатковою гарантією захисту особи від наслідків помилкового судового рішення.

Право на судовий захист не вичерпується самим доступом до суду першої інстанції. Конституційна модель судочинства передбачає також можливість **апеляційного перегляду справи**, а в установлених законом випадках – **касаційного оскарження**.

Особливе значення має положення статті 17 ЦПК України щодо осіб, які не брали участі у справі. Якщо суд вирішив питання про права, свободи, інтереси чи обов'язки такої особи, процесуальний закон надає їй можливість домагатися перегляду відповідного рішення.

3. Забезпечення законності та обґрунтованості судових рішень

Існування інстанційного контролю стимулює суд першої інстанції до точного дотримання норм матеріального та процесуального права.

Апеляційний і касаційний перегляд дають змогу виявляти:

- неправильне тлумачення правової норми;
- неправильне застосування норми до встановлених обставин;
- істотні процесуальні порушення;
- невідповідність висновків суду встановленим обставинам у тих межах, у яких така перевірка допускається відповідною інстанцією.

4. Забезпечення єдності судової практики

Особливе значення для формування єдиного підходу до застосування права має касаційне провадження.

Верховний Суд є судом касаційної інстанції у цивільних справах. Стаття 25 ЦПК України встановлює, що **Верховний Суд переглядає у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій**. У передбачених Кодексом випадках справа може розглядатися судовою палатою Касаційного цивільного суду, об'єднаною палатою або Великою Палатою Верховного Суду.

Через касаційний механізм забезпечується не просто виправлення помилки у конкретній справі, а й формування узгоджених підходів до застосування норм права судами.

5. Забезпечення правової визначеності

Можливість перегляду судового рішення повинна мати процесуальні межі.

Після набрання судовим рішенням законної сили воно набуває властивості обов'язковості. Відповідно до частини першої статті 18 ЦПК України судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових і службових осіб та громадян і підлягають виконанню.

Таким чином, система перегляду не передбачає можливості нескінченного повторного розгляду справи лише тому, що одна зі сторін не погоджується з остаточним результатом.

Перегляд рішення, яке набрало законної сили, допускається лише в порядку та з підстав, установлених законом. Особливо чітко ця вимога проявляється у провадженні за нововиявленими та виключними обставинами.

Система перегляду судових рішень у цивільному процесі

Основна система перегляду судових рішень закріплена у **Розділі V ЦПК України «Перегляд судових рішень»**.

Він включає три глави:

1. **апеляційне провадження** – статті 351–387 ЦПК України;
2. **касаційне провадження** – статті 388–422 ЦПК України;
3. **перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами** – статті 423–429 ЦПК України.

Отже, основну систему можна представити таким чином:

перша інстанція → апеляційний перегляд → касаційне оскарження у випадках, установлених законом → за наявності спеціальних підстав перегляд за нововиявленими або виключними обставинами.

Однак ці форми істотно відрізняються за своїм призначенням.

1. Апеляційний перегляд

Апеляційне провадження є основною формою інстанційного перегляду рішення суду першої інстанції.

За загальним правилом апеляційні суди переглядають судові рішення місцевих судів, які перебувають у межах відповідного апеляційного округу. У передбачених ЦПК випадках, коли апеляційний суд розглядав справу як суд першої інстанції, його рішення в апеляційному порядку переглядає Верховний Суд.

Основне призначення апеляції полягає у **повторній перевірці правильності вирішення справи судом першої інстанції в межах і порядку, установлених ЦПК України**.

Апеляційний перегляд допускає перевірку:

- встановлення фактичних обставин;
- дослідження та оцінки доказів;
- правильності застосування матеріального права;
- дотримання процесуальних норм.

При цьому апеляція не означає абсолютно нового розгляду справи безвідносно до того, що відбулося в першій інстанції. Межі апеляційного розгляду встановлюються ЦПК України, зокрема статтею 367.

2. Касаційний перегляд

Касаційне провадження є наступною формою інстанційного судового контролю.

На відміну від апеляції, **право на касаційне оскарження не є безумовним щодо кожного судового рішення**. Воно реалізується лише у випадках і за умов, визначених законом.

ЦПК України додатково закріплює важливу послідовність інстанційного контролю:

«Не допускається касаційне оскарження судового рішення суду першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку.»

Отже, за загальним правилом касаційна інстанція не замінює апеляційну.

Головне призначення касації полягає у **перевірці правильності застосування судами норм матеріального та процесуального права**, а також у забезпеченні єдності судової практики.

Тому касаційне провадження принципово відрізняється від апеляційного: касаційний суд не повинен перетворюватися на ще одну інстанцію для повного повторного дослідження доказів та встановлення фактичних обставин.

3. Перегляд за нововиявленими обставинами

Перегляд за нововиявленими обставинами не є наступною судовою інстанцією після касації.

Його сутність полягає у можливості переглянути судове рішення, яким закінчено розгляд справи і яке набрало законної сили, якщо після його ухвалення стала актуальною одна із **спеціальних підстав, прямо передбачених статтею 423 ЦПК України**.

Нововиявлені обставини характеризуються тим, що відповідні юридично значущі обставини або інші передбачені законом підстави свідчать про неможливість вважати попереднє судове рішення належним чином обґрунтованим за тих умов, за яких воно було ухвалене.

При цьому перегляд за нововиявленими обставинами не може використовуватися для:

- повторної оцінки тих самих доказів;
- виправлення звичайної незгоди особи з висновками суду;
- подання доказів, які сторона могла подати під час первісного розгляду;
- фактичного відновлення пропущеної апеляції або касації.

ЦПК окремо встановлює підстави, строки та процедуру такого перегляду у статтях 423–429.

4. Перегляд за виключними обставинами

Перегляд за виключними обставинами також стосується судових рішень, які набрали законної сили, і здійснюється лише за спеціально визначеними законом підставами.

Він не спрямований на звичайне повторне вирішення спору. Його застосування пов’язане з винятковими юридичними обставинами, прямо визначеними частиною третьою статті 423 ЦПК України.

Особливість цього виду перегляду полягає також у спеціальному складі суду. Наприклад, у передбаченому ЦПК випадку перегляд за однією з виключних підстав здійснює **Велика Палата Верховного Суду**.

Таким чином, перегляд за нововиявленими та виключними обставинами є не черговими інстанціями, а **спеціальними механізмами перегляду судових рішень, що набрали законної сили**.

Спеціальний перегляд заочного рішення

Поряд із механізмами, передбаченими Розділом V ЦПК України, у цивільному процесі існує особливий порядок перегляду **заочного рішення судом, який його ухвалив**.

Цей механізм передбачений статтями 284–289 ЦПК України.

Його необхідно відрізняти від апеляційного перегляду.

Особливість полягає в тому, що відповідач за встановлених законом умов спочатку може звернутися до **того самого суду першої інстанції** із заявою про перегляд заочного рішення.

Отже, це:

- не апеляційне провадження;

- не касаційне провадження;
- не перегляд за нововиявленими обставинами;
- а **спеціальний внутрішньоінстанційний механізм перегляду заочного рішення**, обумовлений особливостями його ухвалення.

Апеляційне оскарження заочного рішення здійснюється з урахуванням спеціальних правил, установлених ЦПК України після використання або залежно від результатів процедури його перегляду судом першої інстанції.

Співвідношення основних видів перегляду

Для правильного розуміння системи перегляду судових рішень принципово важливо не ототожнювати різні процесуальні механізми.

Критерій	**Апеляція**	**Касація**	**Нововиявлені обставини**	**Виключні обставини**
Характер перегляду	Інстанційний	Інстанційний	Спеціальний	Спеціальний
Основна мета	Перевірка правильності вирішення справи судом першої інстанції	Перевірка правильності застосування права	Реагування на спеціальні обставини, передбачені ст. 423 ЦПК	Реагування на виняткові юридичні підстави, передбачені ст. 423 ЦПК
Перевірка фактичних обставин	Допускається у межах ЦПК	Істотно обмежена	Не є повторним повним встановленням фактів	Не є повторним повним встановленням фактів
Нові докази	Можливі лише за умов, установлених ЦПК	Не призначена для нового доказування	Новий доказ сам по собі не тотожний нововиявленій обставині	Залежить від характеру виключної підстави
Рішення, що набрало законної сили	Апеляція визначає подальшу долю рішення першої інстанції; її своєчасне оскарження впливає на набрання ним законної сили	Так	Так	Так
Доступність	Загальна конституційна гарантія перегляду справи	Лише у визначених законом випадках	Лише за спеціальними підставами	Лише за спеціальними підставами

Інстанційність перегляду судових рішень

Система перегляду тісно пов’язана з інстанційною побудовою цивільного судочинства.

ЦПК України встановлює:

- **місцеві загальні суди** – за загальним правилом суди першої інстанції;
- **апеляційні суди** – переглядають рішення відповідних місцевих судів;
- **Верховний Суд** – суд касаційної інстанції.

Водночас із цієї загальної моделі існують установлені законом винятки. Наприклад, у певних категоріях справ апеляційний суд може діяти як суд першої інстанції, а його рішення в апеляційному порядку переглядає Верховний Суд.

Тому поняття **«перша інстанція»**, **«апеляційна інстанція»** і **«касаційна інстанція»** характеризують передусім процесуальну функцію суду у конкретній справі, а не лише назву відповідної судової установи.

Перегляд судового рішення і принцип його обов'язковості

Право на перегляд не суперечить принципу обов'язковості судового рішення.

До набрання рішенням законної сили закон передбачає можливість його перевірки в установленому порядку. Після набрання законної сили можливості його перегляду істотно обмежуються.

Це обумовлено необхідністю забезпечення **стабільності цивільних правовідносин і правової визначеності**.

Якщо будь-яке рішення, що набрало законної сили, можна було б переглядати необмежену кількість разів лише через незгоду сторони з його змістом, судовий захист не забезпечував би остаточного вирішення правового конфлікту.

Саме тому ЦПК:

- встановлює строки апеляційного і касаційного оскарження;
- визначає судові рішення, які можуть бути оскаржені;
- встановлює спеціальні умови доступу до касаційного перегляду;
- передбачає вичерпні спеціальні підстави для перегляду за нововиявленими та виключними обставинами.

Отже, **право на перегляд і остаточність судового рішення не є взаємовиключними принципами**. Процесуальне законодавство повинно забезпечувати між ними баланс: з одного боку – можливість виправити судову помилку, а з іншого – неможливість безпідставного нескінченного перегляду вже остаточно вирішеного спору.

Основні відмінності апеляційного та касаційного перегляду

Для системного розуміння теми особливо важливо відразу розмежувати дві основні інстанційні форми перегляду.

Апеляція має на меті перевірити правильність розгляду і вирішення справи судом першої інстанції. Її можливості щодо перевірки фактичної сторони спору ширші.

Касація орієнтована передусім на перевірку правильності застосування права. Верховний Суд не повинен замінювати суди першої та апеляційної інстанцій у встановленні обставин і переоцінці доказів поза межами повноважень, установлених ЦПК.

Так само відрізняється і доступ до цих форм перегляду:

апеляційний перегляд справи – загальна гарантія; касаційне оскарження – гарантія, яка реалізується у визначених законом випадках.

Це розмежування випливає безпосередньо зі статті 129 Конституції України та статті 17 ЦПК України.

Узагальнення

Перегляд судових рішень у цивільному процесі є системою передбачених ЦПК України процесуальних механізмів, спрямованих на перевірку судових рішень, виправлення судових помилок, забезпечення правильного застосування норм права та ефективний захист прав учасників цивільних правовідносин.

Конституційною основою цієї системи є **право на апеляційний перегляд справи та право у визначених законом випадках на касаційне оскарження судового рішення**.

Основну систему перегляду відповідно до Розділу V ЦПК України становлять:

1. **апеляційне провадження**;
2. **касаційне провадження**;
3. **перегляд за нововиявленими обставинами**;
4. **перегляд за виключними обставинами**.

Поряд із ними ЦПК України передбачає спеціальний механізм **перегляду заочного рішення судом першої інстанції**, який необхідно відмежовувати від апеляційного оскарження.

Апеляційне та касаційне провадження є формами **інстанційного перегляду**, однак відрізняються за підставами, межами та повноваженнями відповідного суду. Апеляційний перегляд передбачає ширшу перевірку правильності вирішення справи, тоді як касаційний перегляд зосереджений насамперед на правильності застосування норм права.

Перегляд за нововиявленими та виключними обставинами не утворює додаткових судових інстанцій. Це **спеціальні механізми перегляду судових рішень, що набрали законної сили**, застосування яких допускається лише за підставами, прямо визначеними ЦПК України.

Таким чином, система перегляду судових рішень забезпечує баланс між двома фундаментальними потребами цивільного судочинства: **можливістю виправлення судової помилки та необхідністю забезпечення остаточності, стабільності й обов'язковості судового рішення**.

Право на апеляційне оскарження та об'єкти апеляційного перегляду

Апеляційне оскарження є основною формою перевірки судових рішень суду першої інстанції. Його призначення полягає у забезпеченні можливості виправлення судових помилок до остаточного завершення інстанційного перегляду справи, перевірці законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції, а також забезпеченні ефективного судового захисту осіб, права чи обов'язки яких зачіпає відповідне судове рішення.

Право на апеляційний перегляд належить до основних засад цивільного судочинства. Відповідно до статті 17 ЦПК України учасники справи та, за визначених законом умов, особи, які не брали участі у справі, мають право на апеляційний перегляд справи.

Безпосереднє регулювання права апеляційного оскарження та об'єктів такого оскарження міститься у **статтях 351–353 ЦПК України**.

Суд апеляційної інстанції

Перш ніж визначати суб'єктів та об'єкти апеляційного оскарження, необхідно встановити, який саме суд здійснює апеляційний перегляд.

Відповідно до частини першої статті 351 ЦПК України судом апеляційної інстанції у цивільних справах є **апеляційний суд, у межах апеляційного округу якого знаходиться місцевий суд, що ухвалив оскаржуване судове рішення**, якщо інше не передбачено ЦПК України.

Таким чином, за загальним правилом діє така модель:

місцевий загальний суд як суд першої інстанції → відповідний апеляційний суд.

Наприклад, рішення районного суду як суду першої інстанції переглядається відповідним апеляційним судом у межах апеляційного округу.

Однак ЦПК передбачає й винятки.

По-перше, у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави судом апеляційної інстанції є **Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду**, крім спеціального випадку, передбаченого частиною третьою статті 26 ЦПК України.

По-друге, відповідно до частини другої статті 351 ЦПК України:

«Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції».

Отже, назва суду сама по собі не завжди визначає його процесуальну функцію. **Апеляційний суд може в передбачених ЦПК випадках діяти як суд першої інстанції**, і тоді апеляційний перегляд його рішення здійснює Верховний Суд. Практика 2026 року підтверджує застосування саме цієї моделі, зокрема у справах, які апеляційний суд розглядає як суд першої інстанції.

Суб'єкти права на апеляційне оскарження

Центральною нормою є стаття 352 ЦПК України.

Частина перша статті 352 встановлює:

«Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково.»

Отже, суб'єктів апеляційного оскарження доцільно поділити на **дві основні групи**.

1. Учасники справи

Учасники справи мають процесуальне право на апеляційне оскарження в силу самого факту своєї участі у справі.

У позовному провадженні до них належать насамперед:

- сторони – позивач і відповідач;
- треті особи;
- інші учасники у випадках, визначених ЦПК України.

В окремому провадженні такими суб'єктами є заявник та заінтересовані особи.

Право на апеляційне оскарження не залежить від того, чи підтримувала відповідна особа позицію, яку врешті зайняв суд. Визначальним є її процесуальний статус та наявність передбаченого законом об'єкта апеляційного оскарження.

Учасник справи може оскаржити рішення:

- **повністю**;
- **в окремій частині**.

Наприклад, відповідач може погоджуватися з вирішенням основної вимоги, але оскаржувати рішення лише в частині розміру присудженого відшкодування або розподілу судових витрат.

2. Особи, які не брали участі у справі

Особливу процесуальну гарантію ЦПК встановлює для осіб, яких не було залучено до участі у справі, але суд своїм рішенням фактично вирішив питання щодо їх правового становища.

Для такої особи самого твердження про те, що рішення певним чином впливає на її інтереси, недостатньо. Необхідно, щоб судове рішення **стосувалося її прав, свобод, інтересів або обов'язків у юридично значущому сенсі**.

У практиці Верховного Суду підкреслюється, що правовий зв'язок такої особи з оскаржуваним рішенням повинен бути реальним та безпосереднім, а не лише можливим чи гіпотетичним. У практиці 2026 року Верховний Суд продовжує застосовувати саме цей підхід.

Наприклад, особа може не бути стороною спору про право власності, але рішенням суду фактично визначено належність майна таким чином, що безпосередньо зачіпається її вже існуюче речове право.

Процесуальний статус особи, яка не брала участі у справі

Частина третя статті 352 ЦПК України передбачає важливий наслідок:

після відкриття апеляційного провадження за скаргою особи, яка не брала участі у справі, але стверджує, що суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки, така особа **користується процесуальними правами і несе процесуальні обов'язки учасника справи**.

Це означає, що вона отримує можливість повноцінно брати участь в апеляційному провадженні, подавати процесуальні документи, пояснення, користуватися іншими передбаченими ЦПК правами.

Водночас остаточне встановлення того, чи справді рішення вирішує питання щодо прав такої особи, відбувається під час апеляційного провадження.

Якщо після його відкриття буде встановлено, що суд першої інстанції насправді **не вирішував питання про права, свободи, інтереси або обов'язки скаржника**, апеляційне провадження підлягає закриттю на підставі статті 362 ЦПК України. Такий підхід послідовно застосовується Верховним Судом.

Показовою є постанова Касаційного цивільного суду від 14 січня 2026 року у справі № 359/10024/21. Верховний Суд зазначив, що коли дитина як особа, яка не брала участі у справі, подає апеляційну скаргу, апеляційний суд повинен відкрити провадження для з'ясування питання, чи вирішувалося судовим рішенням питання про її права та інтереси; якщо така обставина не підтвердиться, провадження надалі закривається.

Об'єкти апеляційного перегляду

Не кожен процесуальний акт суду першої інстанції може бути самостійно оскаржений в апеляційному порядку.

Основними об'єктами апеляційного перегляду є:

1. **рішення суду першої інстанції – повністю або частково;**
2. **ухвали суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені окремо від рішення;**
3. **інші судові рішення, щодо яких спеціальною нормою ЦПК прямо передбачене апеляційне оскарження.**

Окремою категорією є судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції: відповідно до статті 351 ЦПК вони переглядаються в апеляційному порядку Верховним Судом.

Апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції

Рішення суду першої інстанції є основним об'єктом апеляційного перегляду.

Згідно з частиною першою статті 352 ЦПК України воно може бути оскаржене:

- **повністю**;
- **частково**.

Повне оскарження означає, що особа заперечує результат вирішення справи в цілому.

Часткове оскарження означає незгоду лише з певною частиною рішення, наприклад:

- щодо однієї з кількох позовних вимог;
- щодо розміру присудженої суми;
- щодо способу захисту;
- щодо розподілу судових витрат;
- щодо іншої самостійної частини резолютивного вирішення справи.

Це має важливе значення для подальших **меж апеляційного перегляду**, оскільки апеляційний суд за загальним правилом перевіряє рішення в межах доводів та вимог апеляційної скарги.

Апеляційне оскарження ухвал суду першої інстанції

Ухвала відрізняється від рішення тим, що нею, як правило, вирішується окреме процесуальне питання, а не цивільно-правовий спір по суті.

Якби кожну ухвалу можна було негайно оскаржувати окремо від рішення, розгляд справи міг би постійно перериватися апеляційними провадженнями. Тому законодавство обмежує можливість самостійного оскарження проміжних процесуальних актів.

Частина друга статті 352 ЦПК України встановлює, що ухвала суду першої інстанції оскаржується окремо від рішення у випадках, передбачених статтею 353 ЦПК України.

При цьому необхідно розрізняти:

1. ухвали, які можуть бути самостійним об'єктом апеляційного оскарження;

2. ухвали, заперечення щодо яких можуть бути викладені лише при апеляційному оскарженні рішення у справі.

Ухвали, які можуть бути оскаржені окремо від рішення

Частина перша статті 353 ЦПК містить великий перелік таких ухвал.

Для навчальної мети доцільно систематизувати їх за предметом процесуального питання.

1. Ухвали, пов'язані з відкриттям справи та можливістю її подальшого розгляду

До них належать ухвали щодо:

- **відмови у видачі судового наказу** – п. 1;
- **повернення заяви позивачеві (заявникові)** – п. 6;
- **відмови у відкритті провадження у справі** – п. 7;
- **передачі справи на розгляд іншого суду** – п. 9;
- **відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк** – п. 10;
- **закриття провадження у справі** – п. 15;
- **залишення позову (заяви) без розгляду** – п. 16.

Ці ухвали мають особливо важливе значення, оскільки значна їх частина безпосередньо впливає на можливість особи отримати розгляд справи по суті.

2. Ухвали щодо забезпечувальних та доказових заходів

Окремому апеляційному оскарженню підлягають, зокрема, ухвали щодо:

- забезпечення доказів, відмови в забезпеченні доказів або скасування відповідного забезпечення – **п. 2**;
- забезпечення позову та заміни заходу забезпечення – **п. 3**;
- скасування забезпечення позову, відмови в скасуванні чи заміні заходів або відмови у забезпеченні позову – **п. 4**;
- зустрічного забезпечення, його зміни або скасування – **п. 5**;
- призначення експертизи – **п. 12**.

Причина самостійного оскарження полягає в тому, що відповідні процесуальні заходи можуть істотно впливати на майнове або процесуальне становище учасників ще до ухвалення остаточного рішення.

3. Ухвали щодо завершення або призупинення розгляду та врегулювання спору

До цієї групи належать ухвали щодо:

- **затвердження мирової угоди** – п. 11;
- **зупинення провадження у справі** – п. 14;
- **закриття провадження** – п. 15;
- **залишення позову чи заяви без розгляду** – п. 16.

Самостійний апеляційний контроль тут пояснюється тим, що такі ухвали або припиняють рух справи, або істотно відтерміновують вирішення спору.

4. Ухвали щодо судових витрат, процесуального примусу та коригування судового рішення

Окремо можуть бути оскаржені ухвали щодо:

- визначення розміру судових витрат – **п. 13**;
- постановлення окремої ухвали – **п. 17**;
- стягнення штрафу як заходу процесуального примусу – **п. 18**;
- внесення або відмови у внесенні виправлень у рішення – **п. 19**;
- відмови ухвалити додаткове рішення – **п. 20**;
- роз'яснення або відмови у роз'ясненні судового рішення – **п. 21**.

5. Ухвали, пов'язані з особливими видами перегляду

Стаття 353 передбачає самостійне апеляційне оскарження ухвал щодо:

- повернення заяви про перегляд заочного рішення – **п. 22**;
- відмови у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами;
- відмови в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами – **п. 23**.

6. Ухвали на стадії виконання судового рішення

Значна частина переліку статті 353 пов'язана вже не з розглядом справи по суті, а з виконанням судового рішення.

До них належать ухвали щодо:

- поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа – **п. 24**;
- виправлення помилки у виконавчому документі або визнання його таким, що не підлягає виконанню – **п. 25**;
- відстрочення чи розстрочення виконання, зміни або встановлення способу і порядку виконання – **п. 26**;
- розгляду скарг на дії або бездіяльність державного чи приватного виконавця – **п. 27**;
- заміни сторони у справі або сторони виконавчого провадження – **п. 28**;
- повороту виконання або відмови у повороті виконання – **п. 29**;
- звернення стягнення на кошти інших осіб або на незареєстроване нерухоме майно – **п. 30**;
- тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України – **п. 31**;
- скасування такого обмеження – **п. 31-1**;
- визначення частки майна боржника у спільному майні – **п. 32**.

До цієї групи після законодавчих змін також належать:

- ухвала про **відмову у задоволенні заяви про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення** – п. 42;
- ухвала про **прийняття або відмову у прийнятті звіту боржника про виконання судового рішення** – п. 43.

Ці пункти були додані Законом України № 4094-IX від 21 листопада 2024 року і є актуальною частиною процесуального механізму судового контролю за виконанням рішення.

7. Інші спеціальні ухвали

Стаття 353 також передбачає самостійне апеляційне оскарження ухвал щодо:

- тимчасового влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу – **п. 33**;
- оголошення розшуку відповідача, боржника або дитини – **п. 34**;
- примусового проникнення до житла – **п. 35**;
- звільнення або призначення опікуна чи піклувальника – **п. 36**;
- відмови у відкритті провадження у справі про скасування рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу – **п. 37**;
- повернення відповідної заяви про скасування – **п. 38**;
- повернення заяви про видачу виконавчого листа на виконання рішення третейського суду або заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу – **п. 39**;
- залишення без розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження – **п. 40**;
- відновлення повністю або частково втраченого судового провадження або відмови в його відновленні – **п. 41**.

Ухвали, які не оскаржуються окремо від рішення

Дуже важливе правило міститься у частині другій статті 353 ЦПК України:

«Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду.»

Отже, неможливість негайно подати окрему апеляційну скаргу **не означає відсутності права поставити під сумнів законність відповідної ухвали взагалі**.

Законодавець лише відкладає її перевірку до моменту апеляційного оскарження остаточного рішення.

Наприклад, якщо під час розгляду справи суд постановив процесуальну ухвалу, яка не підлягає самостійному оскарженню, сторона може у майбутній апеляційній скарзі на рішення:

1. послатися на цю ухвалу;
2. обґрунтувати її незаконність;
3. пояснити, як відповідне процесуальне порушення вплинуло на правильність вирішення справи.

Для ЄДКІ важливо запам’ятати принцип:

не оскаржується окремо ≠ не може бути предметом апеляційної перевірки взагалі.

Судовий наказ як об’єкт апеляційного оскарження

Судовий наказ, хоча відповідно до ЦПК є особливою формою судового рішення, **не є об’єктом апеляційного оскарження**.

Частина третя статті 167 ЦПК України встановлює:

«Судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає».

Для нього встановлений спеціальний механізм – подання заяви про скасування судового наказу у випадках, передбачених ЦПК України.

Отже, необхідно чітко розрізняти:

- **ухвалу про відмову у видачі судового наказу** – можна оскаржити окремо в апеляційному порядку за п. 1 ч. 1 ст. 353;
- **сам судовий наказ** – апеляційному оскарженню не підлягає.

Це типова ситуація для тестового завдання ЄДКІ.

Заочне рішення як об'єкт апеляційного перегляду

Заочне рішення є рішенням суду першої інстанції, однак ЦПК встановлює для відповідача спеціальний механізм його попереднього перегляду тим самим судом, який це рішення ухвалив.

Тому для відповідача застосовуються спеціальні правила статей 284–289 ЦПК України.

Заочне рішення не слід плутати:

- із судовим наказом;
- з ухвалою;
- зі звичайним рішенням щодо порядку реалізації права відповідача на його оскарження.

Після використання передбаченої законом процедури перегляду заочного рішення та за наявності відповідних умов воно може бути оскаржене в загальному апеляційному порядку.

Детально цю процедуру доцільно розглядати в окремому питанні про спеціальний перегляд заочного рішення.

Значення правильного визначення об'єкта апеляційного оскарження

Правильна кваліфікація судового акта має безпосереднє практичне значення.

Особа перед поданням апеляційної скарги повинна встановити:

1. **який саме судовий акт вона прагне оскаржити** – рішення, ухвалу чи інший акт;
2. **чи існує право на його окреме апеляційне оскарження**;
3. якщо це ухвала – **чи передбачена можливість її самостійного оскарження статтею 353 або іншою спеціальною нормою ЦПК**;
4. якщо самостійне оскарження неможливе – **чи можуть заперечення бути включені до майбутньої апеляційної скарги на рішення**;
5. **який суд є судом апеляційної інстанції** у конкретній справі.

Неправильне визначення об'єкта оскарження може мати наслідком неможливість відкриття відповідного апеляційного провадження або інший процесуальний наслідок, передбачений ЦПК.

Співвідношення права на апеляційне оскарження та права на апеляційний перегляд

Поняття **«право на апеляційне оскарження»** та **«апеляційний перегляд»** взаємопов'язані, але не тотожні.

Право на апеляційне оскарження означає процесуальну можливість уповноваженої особи **ініціювати** перевірку судового рішення шляхом подання апеляційної скарги.

Апеляційний перегляд – це вже діяльність суду апеляційної інстанції після відкриття апеляційного провадження щодо перевірки відповідного судового рішення.

Тому наявність у особи інтересу у зміні судового рішення сама по собі ще не означає наявності права на його апеляційне оскарження. Необхідно, щоб одночасно були дотримані:

- вимоги щодо суб'єкта оскарження;
- вимоги щодо об'єкта оскарження;
- строк оскарження;
- форма та зміст апеляційної скарги;
- інші передбачені ЦПК процесуальні умови.

Узагальнення

Право на апеляційне оскарження є однією з основних процесуальних гарантій цивільного судочинства і забезпечує можливість перевірки судових рішень суду першої інстанції.

Відповідно до статті 352 ЦПК України право на апеляційне оскарження мають дві основні групи суб'єктів:

1. **учасники справи**;
2. **особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки**.

Основним об'єктом апеляційного перегляду є **рішення суду першої інстанції**, яке може бути оскаржене повністю або частково.

Ухвали суду першої інстанції можуть бути оскаржені окремо від рішення у випадках, установлених **статтею 353 та іншими спеціальними нормами ЦПК України**. Якщо окреме апеляційне оскарження ухвали не допускається, заперечення проти неї за загальним правилом включаються до апеляційної скарги на остаточне рішення.

Стаття 353 ЦПК охоплює широке коло ухвал, зокрема щодо забезпечення доказів і позову, повернення заяви, відмови у відкритті провадження, передачі справи іншому суду, зупинення та закриття провадження, залишення заяви без розгляду, судових витрат, перегляду заочного рішення, перегляду за нововиявленими або виключними обставинами, а також значну кількість процесуальних питань, що виникають на стадії виконання судового рішення.

Водночас актуальна практика Верховного Суду виходить із необхідності тлумачити правила про окреме апеляційне оскарження таким чином, щоб формальне застосування статті 353 не позбавляло особу реальної можливості захистити свої права у випадках, коли відповідну ухвалу неможливо оскаржити разом із рішенням суду.

Судовий наказ апеляційному оскарженню не підлягає; для нього передбачений спеціальний механізм скасування. Натомість **ухвала про відмову у видачі судового наказу** прямо включена до переліку ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення.

Таким чином, для правильного визначення можливості апеляційного перегляду необхідно одночасно встановити **належного суб'єкта оскарження, вид судового рішення, можливість його самостійного апеляційного оскарження та компетентний суд апеляційної інстанції**.

Строк, порядок подання, форма та зміст апеляційної скарги

Реалізація права на апеляційний перегляд судового рішення пов'язана з дотриманням установлених Цивільним процесуальним кодексом України процесуальних вимог. Особа, яка має право на апеляційне оскарження, повинна не лише правильно визначити судове рішення, яке може бути оскаржене, але й подати апеляційну скаргу **у встановлений строк, до належного суду, у передбаченій законом формі та з дотриманням вимог до її змісту і додатків**.

Основне регулювання цих питань міститься у:

- **статті 354 ЦПК України** – строки апеляційного оскарження;
- **статті 355 ЦПК України** – порядок подання апеляційної скарги;
- **статті 356 ЦПК України** – форма і зміст апеляційної скарги.

Чинний ЦПК України станом на вересень 2026 року діє в редакції від 5 серпня 2026 року.

Строк апеляційного оскарження

Загальні строки апеляційного оскарження визначені **статтею 354 ЦПК України**.

Частина перша цієї статті встановлює два різні строки залежно від виду судового рішення:

1. На рішення суду – 30 днів.

2. На ухвалу суду – 15 днів.

Ці строки за загальним правилом обчислюються **з дня проголошення відповідного судового рішення**. Таке правило підтверджується і актуальною практикою Верховного Суду 2026 року.

Таким чином:

Об'єкт оскарження	Загальний строк
Рішення суду	30 днів
Ухвала суду	15 днів

Різниця між цими строками має практичне значення. Якщо особа помилково застосує тридцятиденний строк до ухвали, апеляційна скарга може виявитися поданою після спливу встановленого законом строку.

Початок перебігу строку у разі проголошення скороченого рішення

Загальне правило «з дня проголошення» має важливий виняток.

Якщо в судовому засіданні було проголошено лише **вступну та резолютивну частини судового рішення**, строк апеляційного оскарження обчислюється **з дня складення повного судового рішення**.

Так само строк обчислюється з дня складення повного судового рішення, якщо справа або відповідне процесуальне питання розглядалися **без повідомлення (виклику) учасників справи**.

Отже, необхідно розрізняти три ситуації:

1. Повне рішення проголошене у судовому засіданні → строк починається з дня його проголошення.

2. Проголошені лише вступна та резолютивна частини → строк починається з дня складення повного рішення.

3. Справу розглянуто без повідомлення учасників → строк також починається з дня складення повного судового рішення.

Для правильного обчислення строку необхідно встановити не лише дату судового засідання, а й **яке саме рішення було проголошене та коли складено його повний текст**.

Невручення повного судового рішення в день проголошення або складення

Окрема процесуальна гарантія передбачена для учасника справи, якому повне судове рішення не було вручено у день його проголошення або складення.

Відповідно до частини другої статті 354 ЦПК України такий учасник має право на поновлення пропущеного строку, якщо:

- апеляційна скарга на **рішення** подана протягом **30 днів з дня вручення повного рішення**;
- апеляційна скарга на **ухвалу** подана протягом **15 днів з дня вручення відповідної ухвали**.

Тут важливо розуміти суттєву процесуальну відмінність.

Дата вручення рішення не завжди автоматично замінює дату, з якої відповідно до частини першої статті 354 починається загальний строк.

Якщо встановлений законом строк уже пропущено, отримання рішення пізніше створює для учасника **право вимагати його поновлення**, якщо апеляційна скарга подана в межах відповідних 30 або 15 днів після вручення.

Тому у такій ситуації особі доцільно:

1. заявити клопотання про поновлення строку;
2. зазначити дату отримання судового рішення;
3. надати докази цієї дати.

Стаття 356 ЦПК невипадково вимагає зазначати в апеляційній скарзі **дату отримання копії оскаржуваного рішення**, а до скарги – за наявності – додавати відповідні докази.

Поновлення строку з інших поважних причин

Частина третя статті 354 ЦПК України допускає поновлення строку на апеляційне оскарження також **з інших поважних причин**, крім випадків, установлених частиною другою статті 358 ЦПК України.

Це означає, що перелік можливих поважних причин не обмежується лише несвоєчасним отриманням судового рішення.

Водночас сам факт пропуску строку не означає автоматичного його поновлення.

Особа повинна:

- заявити про поновлення строку;
- зазначити причини пропуску;
- обґрунтувати їх поважність;
- за можливості підтвердити відповідні обставини доказами.

Суд оцінює наведені причини з урахуванням конкретних обставин справи.

Відмінність: обчислення строку і поновлення строку

Для ЄДКІ важливо чітко розрізняти дві конструкції.

Обчислення строку

Йдеться про визначення моменту, **коли строк почався за законом**.

Наприклад, якщо проголошено лише вступну та резолютивну частини рішення, тридцятиденний строк починається з дня складення повного рішення.

Поновлення строку

Йдеться про ситуацію, коли встановлений законом строк **уже пропущений**, однак існують законні підстави відновити можливість апеляційного оскарження.

Отже:

пізніше складення повного тексту → впливає на початок перебігу строку;

пізніше вручення вже складеного рішення → може бути підставою для поновлення пропущеного строку.

Це розмежування має принципове значення для правильного вирішення практичних завдань.

Максимальна межа поновлення строку

Можливість поновлення строку не є необмеженою.

Частина друга статті 358 ЦПК України встановлює спеціальне правило: незалежно від поважності причин пропуску строку суд апеляційної інстанції, за загальним правилом, **відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо скаргу подано після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення**.

Із цього правила передбачені два винятки:

1. апеляційну скаргу подає особа, **не повідомлена про розгляд справи або не залучена до участі в ній**, якщо суд ухвалив рішення про її права, свободи, інтереси та/або обов'язки;
2. строк пропущено внаслідок **обставин непереборної сили**.

Отже, необхідно розрізняти:

звичайний строк апеляційного оскарження → 30 або 15 днів;

можливість його поновлення → за умов статті 354;

граничне річне обмеження → частина друга статті 358, із двома законними винятками.

Практичне значення дати вручення електронного судового рішення

В умовах функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи особливого значення набуває встановлення моменту доставки рішення до електронного кабінету.

У постанові від **12 серпня 2026 року у справі № 199/13500/25** Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду аналізував саме питання обчислення строку апеляційного оскарження у зв'язку з отриманням рішення через електронний кабінет. Суд наголосив на необхідності враховувати належні дані ЄСІТС про доставку документа, а не формально відмовляти у доступі до апеляції за відсутності паперового підтвердження.

Тому для практичної ситуації необхідно встановити:

- коли рішення було складене;
- коли його направлено;
- яким способом воно вручалося;
- коли документ фактично був доставлений до електронного кабінету або вручений іншим передбаченим законом способом.

Порядок подання апеляційної скарги

Стаття 355 ЦПК України встановлює чітке правило:

«Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції.»

Отже, чинна модель принципово відрізняється від попереднього порядку, за якого апеляційні скарги подавалися через суд першої інстанції.

Станом на 2026 рік скаржник повинен подавати апеляційну скаргу **безпосередньо до компетентного апеляційного суду**.

Наприклад:

рішення районного суду → апеляційна скарга безпосередньо до відповідного апеляційного суду.

Саме апеляційний суд вирішує питання щодо подальшого руху скарги.

Форма апеляційної скарги

Відповідно до частини першої статті 356 ЦПК України:

«Апеляційна скарга подається у письмовій формі.»

Письмова форма може реалізовуватися як у традиційній паперовій формі, так і в електронній формі відповідно до правил ЦПК та функціонування ЄСІТС.

При електронному поданні необхідно дотримуватися спеціальних вимог щодо використання електронного кабінету та направлення матеріалів іншим учасникам справи.

Зміст апеляційної скарги

Частина друга статті 356 ЦПК України встановлює обов'язкові реквізити апеляційної скарги.

1. Найменування суду

У скарзі необхідно зазначити **найменування суду апеляційної інстанції**, до якого вона подається.

2. Відомості про особу, яка подає скаргу

Необхідно зазначити:

- повне найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи;
- місцезнаходження юридичної особи або місце проживання чи перебування фізичної особи;
- поштовий індекс;
- для юридичної особи – ідентифікаційний код;
- для фізичної особи – РНОКПП за його наявності або відповідні паспортні дані;
- номери засобів зв'язку;
- адресу електронної пошти за наявності;
- **відомості про наявність або відсутність електронного кабінету**.

Остання вимога має особливе практичне значення після розвитку обов'язкового електронного судочинства.

3. Відомості про інших учасників справи

Скаржник зазначає:

- повне найменування юридичних осіб;
- ім'я фізичних осіб;
- їхнє місцезнаходження, місце проживання або перебування.

Ці дані необхідні, зокрема, для належної організації апеляційного провадження та повідомлення учасників.

4. Судове рішення, яке оскаржується

Необхідно точно визначити:

- рішення або ухвалу;
- суд першої інстанції;
- дату відповідного судового акта;
- за необхідності – частину рішення, яка оскаржується.

Апеляційний суд повинен однозначно розуміти, **який саме процесуальний акт є об'єктом перегляду**.

Обґрунтування незаконності або необґрунтованості рішення

Одним із ключових елементів апеляційної скарги є пояснення того, **у чому саме полягає незаконність і/або необґрунтованість судового рішення**.

Стаття 356 ЦПК пов'язує це, зокрема, з такими можливими недоліками:

- неповнотою встановлення обставин, що мають значення для справи;
- неправильним установленням відповідних обставин;
- необґрунтованою відмовою у прийнятті доказів;
- неправильним дослідженням або оцінкою доказів;
- неможливістю подати певні докази з поважних причин;

- неправильним визначенням правовідносин сторін;
- неправильним застосуванням матеріального чи процесуального права.

Отже, апеляційна скарга не повинна зводитися до формального твердження:

«із рішенням суду не погоджуюсь».

Особа повинна сформулювати конкретні фактичні та/або правові претензії до рішення суду першої інстанції.

Саме ці доводи надалі мають значення для визначення меж апеляційного перегляду.

Нові обставини та нові докази в апеляційній скарзі

Якщо скаржник вважає, що в апеляційній інстанції необхідно:

- встановити нові обставини;
- дослідити або оцінити певні докази;
- заперечити проти доказів, використаних судом першої інстанції,

він повинен зазначити це в апеляційній скарзі.

Особливо важливо: якщо доказ не був поданий до суду першої інстанції, скаржник повинен **обґрунтувати поважність причин його неподання**.

Це положення пов'язане з принципом, за яким апеляційний розгляд не є необмеженим новим розглядом справи «з чистого аркуша».

Докладно допустимість нових доказів буде розглянуто у питанні про **межі апеляційного перегляду**.

Клопотання апелянта

В апеляційній скарзі мають бути сформульовані конкретні клопотання особи.

Інакше кажучи, недостатньо пояснити, чому рішення є неправильним. Необхідно зазначити, **якого процесуального результату апелянт просить досягти**.

Наприклад:

- скасувати рішення та ухвалити нове;
- змінити рішення;
- скасувати рішення у певній частині;
- застосувати інше передбачене ЦПК повноваження апеляційного суду.

Таке прохання повинно відповідати повноваженням апеляційної інстанції.

Дата отримання копії рішення

У скарзі зазначається **дата отримання копії судового рішення суду першої інстанції, яке оскаржується**.

Цей реквізит має подвійне значення:

1. дає можливість перевірити додержання строку;
2. має значення для вирішення питання про його поновлення.

Перелік додатків

В апеляційній скарзі необхідно зазначити перелік документів та інших матеріалів, які до неї додаються.

Це завершує перелік основних обов'язкових реквізитів частини другої статті 356 ЦПК України.

Підписання апеляційної скарги

Відповідно до частини третьої статті 356 ЦПК України апеляційна скарга підписується:

- особою, яка її подає;
- або представником такої особи.

Якщо скарга подається представником і документ, що підтверджує його повноваження, раніше у справі не подавався, відповідний документ повинен бути доданий до апеляційної скарги.

Документи, які додаються до апеляційної скарги

Частина четверта статті 356 ЦПК України передбачає декілька основних груп додатків.

1. Документ про повноваження представника

Додається довіреність або інший документ, що підтверджує повноваження представника, якщо:

- скарга подається представником;
- відповідний документ раніше не подавався.

2. Копії апеляційної скарги та доданих матеріалів

За паперового подання додаються копії скарги та письмових матеріалів **відповідно до кількості учасників справи**.

Однак інше правило діє, якщо скарга подається через електронний кабінет.

У такому разі паперові копії для суду не додаються, але скаржник повинен надати **докази надсилання копії скарги та доданих до неї матеріалів іншим учасникам справи** з урахуванням статті 43 ЦПК України.

Якщо інший учасник має електронний кабінет, документи надсилаються через ЄСІТС.

Якщо електронного кабінету немає або відсутні відомості про його наявність, застосовуються правила надсилання у паперовій формі, зокрема листом з описом вкладення.

Просте направлення копії на звичайну електронну адресу учасника саме по собі не замінює виконання вимог ЦПК. На це, зокрема, звертав увагу Київський апеляційний суд у практиці 2026 року.

3. Документи про сплату судового збору

До скарги додаються:

- документи, які підтверджують сплату судового збору у встановленому порядку та розмірі;
- або документи, що підтверджують законні підстави звільнення від його сплати.

Якщо особа звільнена від сплати судового збору відповідно до закону, відповідні підстави зазначаються в апеляційній скарзі.

4. Докази дати отримання рішення

До апеляційної скарги за наявності додаються докази, які підтверджують **дату отримання копії оскаржуваного судового рішення**.

Це може бути особливо важливим, якщо:

- заявлено клопотання про поновлення строку;
- дата отримання рішення відрізняється від дати його складення;
- рішення вручалося через електронний кабінет або поштовим зв'язком.

Судовий збір і апеляційна скарга

Подання апеляційної скарги за загальним правилом пов'язане зі сплатою судового збору у розмірі, визначеному Законом України «Про судовий збір».

Однак питання про конкретний розмір збору необхідно вирішувати залежно від:

- виду оскаржуваного рішення;
- особи апелянта;
- характеру первісних вимог;
- наявності передбачених законом пільг.

Тому для процесуального посібника принципове правило полягає не в запам'ятовуванні конкретної грошової суми, яка змінюється залежно від законодавства і розрахункових показників, а в тому, що **належний документ про сплату збору або підтвердження звільнення від нього є обов'язковим додатком у випадках, передбачених законом**.

Наслідки порушення вимог до форми та змісту скарги

Якщо апеляційна скарга оформлена з порушенням вимог статті 356 ЦПК України, це **не завжди означає негайне повернення скарги або відмову у відкритті провадження**.

Частина друга статті 357 ЦПК встановлює, що до такої скарги застосовуються положення статті 185 ЦПК України.

Отже, за загальним правилом апеляційна скарга **залишається без руху**, а апелянту надається можливість усунути відповідні недоліки.

Наприклад, підставами для залишення без руху можуть бути:

- відсутність необхідного реквізиту;
- незазначення відомостей про електронний кабінет;
- відсутність документа про сплату судового збору;
- ненадання належних копій або доказів їх направлення;
- інші порушення вимог статті 356.

Так само положення статті 185 застосовуються, якщо скаргу подала особа, яка відповідно до частини шостої статті 14 ЦПК України зобов'язана мати електронний кабінет, але його не зареєструвала.

Якщо недоліки не усунуто у встановлений судом строк, виникають передбачені ЦПК подальші процесуальні наслідки.

Пропуск строку і недоліки скарги – різні процесуальні проблеми

Для ЄДКІ важливо не ототожнювати:

1. порушення вимог до форми і змісту апеляційної скарги;

2. пропуск строку на апеляційне оскарження.

У першому випадку основна проблема полягає у невідповідності **статті 356 ЦПК**.

У другому – у недотриманні **статті 354 ЦПК**.

Якщо скаргу подано після спливу строку і особа не ставить питання про його поновлення або наведені причини визнані неповажними, скарга також залишається без руху, а особі надається можливість подати відповідну заяву або навести інші підстави. Якщо це не буде зроблено належним чином, суд може відмовити у відкритті апеляційного провадження.

Отже:

дефекти форми/змісту → насамперед усунення недоліків;

пропущений строк → необхідність вирішення питання про його поновлення;

сплив одного року → за загальним правилом абсолютна перешкода для відкриття провадження, крім двох установлених законом винятків.

Узагальнення

Апеляційна скарга є процесуальним документом, за допомогою якого уповноважена особа реалізує право на апеляційний перегляд судового рішення.

Стаття 354 ЦПК України встановлює загальні строки апеляційного оскарження:

- **30 днів – на рішення суду;**
- **15 днів – на ухвалу суду.**

Якщо проголошено лише вступну та резолютивну частини рішення або справа розглядалася без повідомлення учасників, строк обчислюється **з дня складення повного судового рішення**.

Якщо повне рішення або ухвала не були вручені учаснику в день їх проголошення або складення, учасник має право вимагати поновлення строку за умови подання скарги відповідно протягом **30 або 15 днів з дня вручення**.

Строк може бути поновлено й з інших поважних причин, однак частина друга статті 358 ЦПК встановлює загальне **однорічне граничне обмеження**, після якого відкриття апеляційного провадження не допускається, крім випадків неповідомлення або незалучення особи, права якої вирішені судом, та обставин непереборної сили.

За статтею 355 ЦПК України апеляційна скарга подається **безпосередньо до суду апеляційної інстанції**.

Відповідно до статті 356 ЦПК вона подається у письмовій формі та **повинна містити:**

1. найменування суду, до якого вона подається;
2. установлені законом ідентифікаційні та контактні відомості про апелянта, включаючи відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
3. найменування або ім’я та адресу інших учасників справи;
4. вказівку на рішення або ухвалу, що оскаржується;
5. обґрунтування незаконності та/або необґрунтованості оскаржуваного судового рішення;

6. нові обставини, докази, які необхідно дослідити чи оцінити, обґрунтування поважності причин неподання нових доказів до суду першої інстанції та заперечення проти доказів, використаних цим судом;
7. клопотання апелянта;
8. дату отримання копії оскаржуваного судового рішення;
9. перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

До скарги додаються, зокрема, документи про повноваження представника, необхідні копії або докази їх направлення через ЄСІТС, документ про сплату судового збору чи підтвердження звільнення від нього та, за наявності, докази дати отримання оскаржуваного рішення.

Таким чином, реалізація права на апеляційний перегляд залежить не лише від наявності підстав для незгоди з рішенням суду, а й від **дотримання процесуального строку, належного порядку подання та правильного оформлення апеляційної скарги**. Саме ці формальні вимоги забезпечують передбачуваність і впорядкованість апеляційного провадження, але їх застосування не повинно перетворюватися на надмірний формалізм, який необґрунтовано позбавляє особу доступу до апеляційного суду. Такий підхід підтверджується й актуальною практикою Верховного Суду 2026 року.

Відкриття апеляційного провадження та процесуальні права учасників

Відкриття апеляційного провадження є процесуальною стадією, на якій суд апеляційної інстанції перевіряє, чи дотримані передбачені ЦПК України умови реалізації права на апеляційне оскарження, та вирішує питання про перехід до апеляційного перегляду судового рішення.

На цій стадії суд не вирішує питання про обґрунтованість самої апеляційної скарги по суті. Його завдання полягає насамперед у перевірці **процесуальних передумов апеляційного провадження**: належності об'єкта оскарження, дотримання строку, форми та змісту скарги, наявності права на апеляційне оскарження та відсутності інших установлених законом перешкод.

Основні правила цієї стадії закріплені у **статтях 357–364 ЦПК України**. Структура чинного ЦПК відносить до § 2 глави 1 розділу V правила про залишення скарги без руху і повернення, відмову у відкритті, відкриття провадження, відзив, надсилання копій скарги, закриття провадження, приєднання до скарги та розпорядження апелянтом своєю скаргою.

Попередня процесуальна перевірка апеляційної скарги

Після надходження апеляційної скарги до суду апеляційної інстанції вона **реєструється в день надходження**, а не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному в порядку автоматизованого розподілу відповідно до статті 33 ЦПК України.

На цьому етапі можливі кілька різних процесуальних результатів:

1. **залишення апеляційної скарги без руху**;
2. **повернення апеляційної скарги**;
3. **відмова у відкритті апеляційного провадження**;
4. **відкриття апеляційного провадження**.

Ці процесуальні наслідки не є взаємозамінними. Кожен із них застосовується за окремими підставами.

Залишення апеляційної скарги без руху

Залишення скарги без руху є, як правило, **тимчасовим процесуальним заходом**, який дає апелянту можливість усунути недоліки скарги або належним чином вирішити питання щодо пропущеного строку.

1. Порушення вимог до форми і змісту скарги

Відповідно до частини другої статті 357 ЦПК України до апеляційної скарги, оформленої з порушенням вимог статті 356 ЦПК, застосовуються положення статті 185 ЦПК України.

Такі самі правила застосовуються, якщо скаргу подала особа, яка відповідно до частини шостої статті 14 ЦПК України **зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але цього не зробила**.

Підставою для залишення скарги без руху можуть бути, зокрема:

- відсутність передбачених статтею 356 реквізитів;
- неналежне оформлення скарги;
- відсутність необхідного документа про сплату судового збору;
- недотримання вимог щодо електронного кабінету;
- інші усувні недоліки оформлення скарги.

Саме поняття **«залишення без руху» не означає відмови особі в апеляційному перегляді**. Його призначення полягає у наданні можливості виправити процесуальні недоліки.

2. Пропуск строку на апеляційне оскарження

Апеляційна скарга також залишається без руху, якщо вона подана після закінчення строку, встановленого статтею 354 ЦПК України, і:

- особа **не порушує питання про поновлення строку**; або
- наведені нею підстави для його поновлення суд визнав неповажними.

У такому випадку протягом **десяти днів з дня вручення ухвали** особа має право:

- подати заяву про поновлення строку;
- або навести інші підстави для його поновлення.

Якщо цього не зроблено або нові підстави також визнані неповажними, наслідком буде вже не повернення скарги, а **відмова у відкритті апеляційного провадження**.

Отже, необхідно запам'ятати:

пропущено строк + не заявлено про поновлення → скарга спочатку залишається без руху;

вимоги ухвали не виконано / поважних підстав не наведено → відмова у відкритті апеляційного провадження.

Строк вирішення питання про залишення скарги без руху

Суддя-доповідач вирішує питання про залишення апеляційної скарги без руху **протягом п'яти днів з дня її надходження**.

Повернення апеляційної скарги

Повернення скарги слід відрізняти від залишення її без руху.

Стаття 357 ЦПК України встановлює окремі випадки, коли апеляційна скарга **не приймається до розгляду і повертається**.

Такими підставами є:

1. Проблеми з процесуальною дієздатністю або підписанням скарги

Скарга повертається, якщо вона:

- подана особою, яка не має процесуальної дієздатності;
- не підписана;
- підписана особою, яка не має права її підписувати;
- підписана особою, посадове становище якої не зазначено, якщо зазначення такого становища є необхідним.

2. Відкликання скарги до відкриття провадження

Якщо апелянт **до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження** подав заяву про відкликання своєї скарги, вона повертається.

Це реалізація принципу диспозитивності: особа, яка ініціювала апеляційний перегляд, до його відкриття може відмовитися від такого наміру.

3. Порушення порядку подання

Скарга повертається, якщо її подано **в інший спосіб, ніж до суду апеляційної інстанції**, що узгоджується з правилом статті 355 ЦПК про безпосереднє подання апеляційної скарги до апеляційного суду.

4. Оскарження ухвали, яка не підлягає окремому апеляційному оскарженню

Якщо подано самостійну апеляційну скаргу на ухвалу, яка відповідно до ЦПК **не може бути оскаржена окремо від рішення суду**, така скарга повертається.

У цьому випадку особа не позбавляється можливості поставити питання про незаконність відповідної ухвали взагалі: за загальним правилом заперечення проти неї можуть бути включені до апеляційної скарги на остаточне рішення суду.

Строк вирішення питання про повернення

Питання про повернення апеляційної скарги вирішується судом апеляційної інстанції **протягом п’яти днів**:

- з дня надходження скарги;
- або з дня закінчення строку, встановленого для усунення її недоліків.

Про повернення постановляється ухвала.

Важливо, що **ухвала про повернення апеляційної скарги може бути оскаржена в касаційному порядку**.

Відмова у відкритті апеляційного провадження

Відмова у відкритті провадження має іншу юридичну природу, ніж повернення скарги.

Якщо повернення часто пов’язане із способом подання, процесуальною формою або волевиявленням скаржника, то відмова у відкритті означає існування **процесуальної перешкоди для самого апеляційного провадження**.

Підстави визначені статтею 358 ЦПК України.

1. Оскаржується судове рішення, яке не підлягає апеляційному оскарженню

Якщо ЦПК взагалі не передбачає можливості апеляційного перегляду відповідного судового рішення, суд відмовляє у відкритті провадження.

Цю ситуацію необхідно відрізняти від подання окремої скарги на ухвалу, яка не може бути оскаржена окремо від рішення: останній випадок прямо названий статтею 357 як підстава **повернення скарги**.

2. Особа раніше відмовилася від апеляційної скарги на це саме рішення

Суд відмовляє у відкритті нового апеляційного провадження, якщо вже існує ухвала про закриття провадження у зв’язку з **відмовою цієї самої особи від раніше поданої апеляційної скарги на те саме судове рішення**.

Це є наслідком диспозитивної дії апелянта: відмовившись від скарги після відкриття провадження, особа не може надалі повторно оскаржити те саме рішення.

3. Апеляційну скаргу цієї особи на те саме рішення вже було розглянуто

Підставою для відмови є також наявність:

- постанови про залишення апеляційної скарги цієї самої особи без задоволення;
- або ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження за її скаргою на те саме судове рішення.

Таким чином, апеляційне провадження не може багаторазово ініціюватися тією самою особою щодо одного й того самого судового рішення після того, як відповідне питання вже вирішено у визначений законом спосіб.

4. Не вирішено належним чином питання про поновлення строку

Відмова у відкритті провадження застосовується, якщо апелянт:

- не подав у встановлений судом строк заяву про поновлення строку;
- або наведені ним підстави для поновлення строку визнані неповажними.

Однорічна гранична межа відкриття апеляційного провадження

Частина друга статті 358 ЦПК України встановлює особливе правило.

Незалежно від поважності причин пропуску строку суд за загальним правилом відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо скарга подана після спливу **одного року з дня складення повного судового рішення**.

Із цього правила передбачені лише два винятки:

1. скаргу подає особа, **не повідомлена про розгляд справи або не залучена до участі у ній**, якщо суд ухвалив рішення про її права, свободи, інтереси та/або обов’язки;
2. строк пропущено через **обставини непереборної сили**.

Це граничне правило спрямоване на забезпечення правової визначеності та стабільності судових рішень.

Відкриття апеляційного провадження

Якщо апеляційна скарга відповідає установленим вимогам і відсутні підстави для її повернення або відмови у відкритті провадження, суд переходить до відкриття апеляційного провадження.

Відповідно до статті 359 ЦПК України:

«Про відкриття апеляційного провадження у справі суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу».

Питання про відкриття провадження вирішується **не пізніше п'яти днів**:

- з дня надходження апеляційної скарги;
- або з дня надходження заяви про усунення її недоліків.

Зміст ухвали про відкриття апеляційного провадження

В ухвалі суд:

1. Встановлює строк для подання відзиву

Учасникам справи визначається строк, протягом якого вони можуть викласти свою позицію щодо апеляційної скарги.

2. Вирішує питання про витребування матеріалів справи

Оскільки апеляційний суд повинен перевіряти судове рішення на підставі матеріалів відповідної цивільної справи, в ухвалі вирішується питання про їх витребування.

3. Встановлює строк для заперечень щодо заяв і клопотань апелянта

Якщо разом із апеляційною скаргою подано окремі заяви чи клопотання, суд визначає строк, протягом якого інші учасники можуть надати щодо них заперечення.

Поновлення строку та зупинення дії рішення

Особливе правило застосовується, якщо апеляційну скаргу подано із пропуском строку, але апеляційний суд **поновив строк на апеляційне оскарження**.

У такому випадку в ухвалі про відкриття апеляційного провадження суд **зупиняє дію оскаржуваного рішення**.

Важливо використовувати саме законодавче формулювання – **«зупиняє дію оскаржуваного рішення»**, а не ототожнювати його автоматично із будь-якою іншою процесуальною конструкцією.

Надсилання апеляційної скарги учасникам справи

Відкриття провадження створює умови для реалізації принципу змагальності.

Відповідно до статті 361 ЦПК України разом з ухвалою про відкриття апеляційного провадження суд апеляційної інстанції надсилає учасникам:

- копію апеляційної скарги;
- копії доданих до неї матеріалів.

Виняток встановлено для випадку, коли скаргу подано **в електронній формі через електронний кабінет**.

Отримання апеляційної скарги дозволяє іншим учасникам ознайомитися з доводами апелянта та реалізувати право на заперечення.

Відзив на апеляційну скаргу

Одним із основних процесуальних прав учасника після відкриття провадження є право подати **відзив на апеляційну скаргу**.

Відповідно до статті 360 ЦПК України відзив подається:

- до суду апеляційної інстанції;
- у письмовій формі;
- протягом строку, встановленого в ухвалі про відкриття апеляційного провадження.

Зміст відзиву

Відзив повинен містити:

1. найменування суду апеляційної інстанції;
2. ім'я або найменування та поштову адресу особи, яка його подає, номер засобу зв'язку, електронну адресу за наявності, а також відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
3. **обґрунтування заперечень щодо змісту і вимог апеляційної скарги**;
4. за необхідності – клопотання особи;
5. перелік матеріалів, що додаються.

До відзиву додаються докази надсилання його копії та доданих документів іншим учасникам справи.

Відзив є правом, а не обов'язком

Принципово важливе правило частини третьої статті 360 ЦПК України:

«Відсутність відзиву на апеляційну скаргу не перешкоджає перегляду рішення суду першої інстанції».

Отже, неподання відзиву:

- не припиняє апеляційного провадження;
- не означає автоматичного визнання апеляційної скарги;
- не перешкоджає апеляційному суду розглянути справу.

Водночас подання відзиву дає учаснику можливість аргументовано заперечити проти доводів апелянта.

Особливість електронного кабінету

До відзиву на апеляційну скаргу застосовується правило частини дев'ятої статті 178 ЦПК України.

Якщо відзив подала особа, яка **зобов'язана зареєструвати електронний кабінет**, але не зробила цього і не навела поважних причин невиконання цього обов'язку, суд має право вирішувати справу за наявними матеріалами.

Загальні процесуальні права учасників після відкриття апеляційного провадження

Відкриття апеляційного провадження означає початок повноцінного апеляційного процесу.

Учасники зберігають загальні процесуальні права, передбачені ЦПК України, з урахуванням особливостей апеляційної стадії, зокрема право:

- знайомитися з матеріалами справи;
- отримувати копії процесуальних документів;
- подавати заяви та клопотання;
- подавати заперечення;
- надавати пояснення;
- брати участь у судових засіданнях у випадках, коли справа розглядається з повідомленням учасників;
- користуватися правничою допомогою;
- заявляти відводи;
- користуватися іншими процесуальними правами відповідно до ЦПК.

Для осіб, які **не брали участі у справі**, але подали апеляційну скаргу на тій підставі, що суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси або обов'язки, діє спеціальне правило статті 352 ЦПК: після відкриття провадження вони користуються процесуальними правами і несуть процесуальні обов'язки учасника справи.

Приєднання до апеляційної скарги

Стаття 363 ЦПК України передбачає ще один спосіб участі в апеляційному провадженні – **приєднання до вже поданої апеляційної скарги**.

Право приєднатися мають:

1. учасники справи, які виступали **на стороні особи, що подала відповідну апеляційну скаргу**;
2. особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та/або обов'язки.

Заява про приєднання може бути подана **до початку розгляду справи в суді апеляційної інстанції**.

До неї додаються:

- документ про сплату судового збору;
- докази направлення копії заяви іншим учасникам справи.

Приєднання необхідно відрізняти від подання самостійної апеляційної скарги. Особа, яка приєднується, **підтримує апеляційну скаргу особи, на стороні якої вона виступає**, а не формує окрему самостійну модель апеляційного оскарження.

Доповнення та зміна апеляційної скарги

Принцип диспозитивності дозволяє апелянту коригувати власну скаргу, але лише в установлених законом часових межах.

Відповідно до частини першої статті 364 ЦПК України:

«Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на апеляційне оскарження».

Отже, вирішальним є не момент відкриття апеляційного провадження, а **сплив установленого законом строку апеляційного оскарження**.

Наприклад, саме відкриття провадження на десятий день після проголошення рішення не позбавляє апелянта можливості доповнити скаргу в межах залишку тридцятиденного строку.

Обов'язок повідомити інших учасників

У разі доповнення або зміни скарги апелянт повинен надати докази направлення відповідних матеріалів іншим учасникам справи.

Якщо цього не зроблено, **суд не враховує відповідні доповнення або зміни**.

Надсилання може здійснюватися і в електронній формі через електронний кабінет відповідно до правил статті 43 ЦПК України.

Відкликання апеляційної скарги

Відкликання апеляційної скарги можливе **до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження**.

Це прямо передбачено частиною третьою статті 364 ЦПК України.

Наслідком відкликання на цій стадії є **повернення апеляційної скарги** відповідно до пункту 2 частини п'ятої статті 357 ЦПК України.

Отже: **до відкриття провадження → відкликання скарги → повернення скарги.**

Відмова від апеляційної скарги

Після відкриття апеляційного провадження діє інша процесуальна конструкція – **відмова від апеляційної скарги**.

Особа може відмовитися від скарги **до закінчення апеляційного провадження**.

За відсутності заперечень осіб, які приєдналися до цієї апеляційної скарги, суд постановляє ухвалу про **закриття апеляційного провадження**.

Таким чином:

до відкриття провадження → відкликання;

після відкриття провадження → відмова від скарги.

Це принципово різні процесуальні дії.

Наслідок відмови від апеляційної скарги

Якщо апеляційне провадження закрито у зв'язку з відмовою особи від апеляційної скарги, **повторне оскарження цією особою того самого судового рішення не допускається**.

Саме тому відмова від скарги має значно серйозніші процесуальні наслідки, ніж її відкликання до відкриття провадження.

Визнання апеляційної скарги іншою стороною

Стаття 364 ЦПК України також надає іншій стороні право до закінчення апеляційного провадження **визнати апеляційну скаргу обґрунтованою повністю або в певній частині**.

Таке визнання не означає автоматичного задоволення апеляційної скарги.

Закон передбачає, що воно враховується апеляційним судом **у частині наявності або відсутності фактів, які мають значення для вирішення справи**.

Отже, суд зберігає обов'язок самостійно перевірити законність відповідного судового рішення.

Закриття апеляційного провадження

Закриття апеляційного провадження означає припинення вже відкритого апеляційного процесу **без перегляду оскаржуваного рішення по суті в межах відповідної скарги**.

Стаття 362 ЦПК України встановлює три основні підстави.

1. Відмова апелянта від апеляційної скарги

Провадження закривається, якщо після його відкриття апелянт відмовився від скарги, за винятком випадку, коли проти цього заперечують особи, які приєдналися до неї.

2. Виявлення дефектів підписання або процесуальної дієздатності після відкриття

Провадження закривається, якщо вже після його відкриття встановлено, що скарга:

- не була підписана;
- подана особою без процесуальної дієздатності;
- підписана особою, яка не мала права її підписувати.

Особливість цієї конструкції полягає в тому, що відповідні обставини були виявлені **вже після відкриття провадження**.

3. Відсутність порушення прав особи, яка не брала участі у справі

Якщо провадження відкрито за скаргою особи, яка не брала участі у справі і посилалася на те, що рішенням вирішено питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки, але під час апеляційного розгляду встановлено, що таких питань суд першої інстанції фактично **не вирішував**, апеляційне провадження закривається.

Ця підстава пов'язана з відсутністю в особи належного процесуального зв'язку з оскаржуваним рішенням.

Оскарження ухвали про закриття апеляційного провадження

Про закриття апеляційного провадження постановляється ухвала.

Вона **може бути оскаржена в касаційному порядку**.

Розмежування основних процесуальних рішень

Для підготовки до ЄДКІ принципово важливо не змішувати чотири близькі за назвою, але різні за природою процесуальні конструкції.

Процесуальна дія	**Коли застосовується**	**Типовий приклад**	**Основний наслідок**
Залишення скарги без руху	До відкриття провадження	Недоліки ст. 356; пропущений строк і не вирішено питання про його поновлення	Апелянту надається можливість усунути недоліки

Повернення скарги	До відкриття провадження	Скарга не підписана; відкликана; подана неналежним способом; оскаржена ухвала, що не оскаржується окремо	Скарга не приймається до апеляційного розгляду
Відмова у відкритті провадження	До початку апеляційного перегляду	Рішення не підлягає апеляційному оскарженню; не поновлено строк; діє річне обмеження	Апеляційне провадження не виникає
Закриття апеляційного провадження	Після його відкриття	Відмова від скарги; виявлення відсутності права особи на оскарження	Уже відкрите провадження припиняється

Особливо показовим є розмежування ситуацій із підписом скарги.

Якщо відсутність належного підпису встановлена до відкриття провадження → скарга повертається.

Якщо така обставина виявлена після відкриття провадження → апеляційне провадження закривається.

Так само необхідно розмежовувати:

відкликання до відкриття → повернення скарги;

відмова після відкриття → закриття провадження.

Значення стадії відкриття апеляційного провадження

Стадія відкриття апеляційного провадження виконує декілька важливих функцій.

По-перше, вона забезпечує **перевірку належності реалізації права на апеляційне оскарження**.

По-друге, запобігає апеляційному розгляду скарг:

- на рішення, які не можуть бути оскаржені;
- поданих з істотними процесуальними порушеннями;
- щодо яких уже існують установлені законом процесуальні перешкоди.

По-третє, після відкриття провадження забезпечується **змагальність апеляційного процесу**: інші учасники отримують скаргу, можуть подати відзив, заперечення проти клопотань, приєднатися до скарги та реалізовувати інші процесуальні права.

По-четверте, ця стадія визначає момент переходу від односторонньої процесуальної дії апелянта – подання скарги – до **повноцінного апеляційного провадження за участю суду та інших учасників справи**.

Узагальнення

Відкриття апеляційного провадження регулюється статтями **357–364 ЦПК України** і передбачає попередню перевірку апеляційної скарги та наявності процесуальних передумов для її розгляду.

До відкриття провадження суд може:

1. **залишити скаргу без руху** – якщо її недоліки можуть бути усунені або необхідно вирішити питання про поновлення строку;
2. **повернути скаргу** – у випадках, прямо визначених частиною п’ятою статті 357 ЦПК;
3. **відмовити у відкритті апеляційного провадження** – за підставами статті 358 ЦПК;
4. за відсутності відповідних перешкод – **відкрити апеляційне провадження**.

Про відкриття провадження постановляється ухвала не пізніше п’яти днів з дня надходження належно оформленої скарги або заяви про усунення її недоліків. В ухвалі суд визначає строк для подання відзиву, вирішує питання про витребування матеріалів справи та, за потреби, встановлює строк для заперечень щодо заяв і клопотань апелянта.

Після відкриття провадження учасники набувають можливості повноцінно реалізувати процесуальні права апеляційної стадії: **подати відзив, заперечення і клопотання, приєднатися до апеляційної скарги та брати участь у подальшому апеляційному розгляді**. Відсутність відзиву не перешкоджає перегляду рішення.

Апелянт має право **доповнити або змінити скаргу лише протягом строку на апеляційне оскарження**, відкликати її до відкриття провадження або відмовитися від неї після відкриття і до завершення апеляційного провадження. Наслідки цих дій істотно відрізняються: відкликання до відкриття тягне повернення скарги, а прийнята судом відмова після відкриття – закриття апеляційного провадження та неможливість повторного оскарження цією особою того самого рішення.

Отже, стадія відкриття апеляційного провадження є своєрідним **процесуальним фільтром**, який, з одного боку, забезпечує доступ до апеляційного перегляду особам, що належно реалізували своє право на оскарження, а з іншого – не допускає переходу до перегляду за відсутності встановлених законом процесуальних передумов.

Підготовка, порядок і межі апеляційного перегляду

Після відкриття апеляційного провадження суд переходить до підготовки справи до апеляційного розгляду, а надалі – до безпосередньої перевірки законності та обґрунтованості оскаржуваного судового рішення.

Апеляційний перегляд не є повторним розглядом цивільної справи «з нуля». Суд апеляційної інстанції перевіряє рішення суду першої інстанції **у визначених ЦПК України межах**, виходячи з доводів та вимог апеляційної скарги, матеріалів справи і допустимих додаткових доказів.

Основні правила підготовки та розгляду справи судом апеляційної інстанції встановлені **статтями 365–373 ЦПК України**.

Підготовка справи до апеляційного розгляду

Підготовка справи здійснюється **суддею-доповідачем**.

Стаття 365 ЦПК України визначає комплекс процесуальних дій, спрямованих на те, щоб до початку безпосереднього апеляційного розгляду були з’ясовані склад учасників, межі спору, питання доказування та інші обставини, необхідні для належного перегляду рішення.

1. Перевірка складу учасників справи

Суддя-доповідач насамперед з’ясовує питання про склад учасників судового процесу.

Якщо встановлено, що рішення суду першої інстанції може вплинути на права та обов'язки особи, яка не брала участі у справі, суддя-доповідач залучає її до участі у справі як **третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору**.

Ця процесуальна можливість спрямована на недопущення ситуації, коли судове рішення впливає на правове становище особи без надання їй можливості брати участь у процесі.

2. Визначення характеру правовідносин і застосовного права

Суддя-доповідач:

- визначає характер спірних правовідносин;
- визначає закон, який їх регулює.

На цій стадії фактично формується правова основа майбутньої перевірки рішення суду першої інстанції.

Важливо, що апеляційний суд перевіряє не лише те, чи правильно суд першої інстанції встановив фактичні обставини, а й те, **чи правильно він кваліфікував правовідносини та застосував відповідні норми матеріального права**.

3. З'ясування обставин, на які посилаються учасники

Суддя-доповідач встановлює:

- на які обставини учасники посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень;
- які з цих обставин визнаються;
- які обставини заперечуються.

Це дозволяє визначити фактичні межі апеляційного перегляду та коло доказів, що можуть потребувати дослідження.

Питання доказів на стадії підготовки

Особливе значення має пункт 5 частини першої статті 365 ЦПК України.

Суддя-доповідач вирішує питання щодо **поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції**.

Ця норма безпосередньо пов'язана із частиною третьою статті 367 ЦПК України, яка суттєво обмежує можливість подання нових доказів в апеляції.

Тому учасник справи не може довільно відкласти подання доказу до апеляційної інстанції лише тому, що результат розгляду в суді першої інстанції виявився для нього несприятливим.

Інші підготовчі дії щодо доказування

За клопотанням сторін та інших учасників справи суддя-доповідач вирішує питання про:

- виклик свідків;
- призначення експертизи;
- витребування доказів;
- судові доручення щодо збирання доказів;
- залучення спеціаліста;
- залучення перекладача.

Водночас при вирішенні питань щодо причин неподання доказів і здійснення відповідних доказових процесуальних дій повинно бути забезпечено право інших

учасників **висловити свої міркування або заперечення**, якщо інше не передбачено ЦПК України.

Це є проявом принципу змагальності на апеляційній стадії.

Забезпечення позову в апеляційному провадженні

На стадії підготовки суддя-доповідач за клопотанням учасника справи може також вирішувати питання щодо **вжиття заходів забезпечення позову**.

Отже, передача справи до апеляційної інстанції сама по собі не виключає можливості застосування заходів, необхідних для забезпечення ефективності майбутнього судового рішення.

Виявлення невирішених процесуальних питань у суді першої інстанції

Під час підготовки справи апеляційний суд може встановити, що суд першої інстанції залишив невирішеними певні процесуальні питання.

Стаття 365 ЦПК передбачає три такі ситуації:

- залишилися нерозглянутими зауваження щодо правильності та повноти фіксування судового процесу технічними засобами;
- не розглянуті письмові зауваження щодо повноти або неправильності протоколу судового засідання;
- не вирішене питання про ухвалення додаткового рішення.

У такому випадку апеляційний суд постановляє ухвалу і визначає строк, протягом якого **суд першої інстанції повинен усунути відповідні недоліки**.

Отже, апеляційний суд у цій ситуації не підміняє суд першої інстанції щодо процесуальних питань, які той повинен був вирішити самостійно.

Призначення справи до апеляційного розгляду

Після завершення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегії суддів.

Відповідно до статті 366 ЦПК України колегія:

1. оцінює проведені підготовчі дії;
2. за необхідності визначає додаткові підготовчі дії;
3. вирішує питання про **призначення справи до розгляду**.

Якщо справа відповідно до ЦПК повинна розглядатися з повідомленням учасників, вони повідомляються про **дату, час і місце апеляційного розгляду**.

Межі апеляційного перегляду

Центральною нормою для визначення меж повноважень апеляційного суду є **стаття 367 ЦПК України**.

Її загальне правило полягає в тому, що апеляційний суд:

- переглядає справу за наявними в ній та додатково поданими доказами;
- перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції;
- здійснює таку перевірку **в межах доводів та вимог апеляційної скарги**.

Отже, за загальним правилом саме апелянт своїми вимогами та аргументами визначає, **яку частину рішення і з яких підстав повинен перевірити апеляційний суд**.

Доводи і вимоги апеляційної скарги

Необхідно розмежовувати:

вимоги апеляційної скарги – процесуальний результат, якого просить апелянт, наприклад скасувати або змінити рішення;

доводи апеляційної скарги – фактичні та правові аргументи, якими обґрунтовується необхідність такого результату.

Наприклад, особа може просити скасувати рішення в частині стягнення коштів і аргументувати це:

- неправильним встановленням розміру заборгованості;
- недопустимістю певного доказу;
- неправильним застосуванням відповідної норми матеріального права.

Саме ці доводи за загальним правилом визначають напрям апеляційної перевірки.

Дослідження доказів апеляційним судом

Частина друга статті 367 ЦПК України встановлює, що апеляційний суд досліджує докази, які стосуються фактів, на які учасники посилаються:

- в апеляційній скарзі;
- та/або у відзиві на апеляційну скаргу.

Отже, апеляційний суд може повторно досліджувати докази, що вже знаходяться у справі, якщо їх оцінка або встановлені на їх основі факти оспорюються.

Апеляційна інстанція в цьому аспекті принципово відрізняється від касаційної: вона може здійснювати перевірку не лише права, а й **фактичної основи рішення** у встановлених законом межах.

Нові докази в апеляційному провадженні

Одним із найважливіших правил є частина третя статті 367 ЦПК України.

Докази, які не були подані до суду першої інстанції, можуть бути прийняті апеляційним судом **лише у виняткових випадках**.

Для цього учасник повинен довести:

1. що він об’єктивно не міг подати відповідний доказ до суду першої інстанції;
2. що причини цього **не залежали від нього**.

Таким чином, діє не правило:

«в апеляції можна подати нові докази»,

а значно жорсткіше правило:

«нові докази допускаються лише як виняток за умови доведення об’єктивної неможливості їх попереднього подання».

Це обмеження спрямоване на запобігання недобросовісній процесуальній поведінці, коли сторона свідомо не подає доказ у першій інстанції, а потім намагається змінити доказову базу спору в апеляції.

Вихід апеляційного суду за межі доводів скарги

Правило про межі апеляційної скарги **не є абсолютним**.

Відповідно до частини четвертої статті 367 ЦПК України апеляційний суд не обмежений доводами та вимогами скарги, якщо під час розгляду встановлено:

1. **порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування судового рішення**;

або

2. **неправильне застосування норм матеріального права**.

Отже, апеляційний суд не повинен залишати в силі явно незаконне рішення лише через те, що апелянт юридично неправильно сформулював певний аргумент.

Особливість справ окремого провадження

Ще ширші можливості передбачені щодо справ окремого провадження.

Якщо поза доводами апеляційної скарги залишилася **очевидна незаконність або необґрунтованість** рішення суду першої інстанції у справі окремого провадження, апеляційний суд переглядає справу **в повному обсязі**.

Це пояснюється специфікою окремого провадження, в якому відсутній класичний спір між позивачем і відповідачем, а суд відіграє активнішу роль у встановленні юридично значущих обставин.

Заборона нових позовних вимог і нових підстав позову

Апеляційний суд не є судом, у якому можна сформувати **новий спір**.

Частина шоста статті 367 ЦПК України прямо встановлює:

«В суді апеляційної інстанції не приймаються і не розглядаються позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.»

Отже, в апеляції не допускається:

- заявлення абсолютно нової позовної вимоги;
- зміна правової конструкції спору шляхом введення нової фактичної підстави позову, яка не розглядалася першою інстанцією;
- використання апеляції як способу почати фактично інший цивільний спір.

Це одне з принципових обмежень апеляційного перегляду.

Новий доказ ≠ нова позовна вимога

Для правильного розуміння статті 367 необхідно розрізняти:

новий доказ – засіб підтвердження обставини, яка вже належала до предмета судового розгляду;

нова позовна вимога – новий матеріально-правовий результат, якого позивач не вимагав у першій інстанції;

нова підстава позову – нові фактичні обставини, на яких будується вимога, що не були предметом первісного розгляду.

Новий доказ за виняткових умов може бути прийнятий.

Нова позовна вимога або нова підстава позову – **не можуть бути предметом апеляційного розгляду**.

Загальний порядок апеляційного розгляду

Стаття 368 ЦПК України передбачає, що справа в апеляційній інстанції розглядається **за правилами спрощеного позовного провадження** з особливостями, встановленими главою про апеляційне провадження.

Це не означає, що кожна апеляція є «спрощеною справою» у розумінні першої інстанції.

Йдеться про використання відповідної **процесуальної моделі розгляду**, адаптованої до завдань апеляційної перевірки.

Початок апеляційного розгляду

Розгляд справи в апеляційній інстанції починається:

- з відкриття першого судового засідання – якщо справа розглядається з повідомленням учасників;
- **через 15 днів з дня відкриття апеляційного провадження** – якщо справа розглядається без повідомлення учасників.

Ця відмінність має значення для визначення моменту початку власне апеляційного розгляду.

Розгляд справи з повідомленням учасників

Загальним правилом є розгляд справи у судовому засіданні **з повідомленням учасників справи**.

Винятки встановлені статтею 369 ЦПК України.

Під час судового засідання:

1. суддя-доповідач доповідає:
    - зміст оскаржуваного рішення або ухвали;
    - доводи апеляційної скарги;
    - межі перевірки;
    - обставини, які необхідно встановити;
    - докази, що підлягають дослідженню;
2. пояснення надає особа, яка подала апеляційну скаргу;
3. якщо скарги подали обидві сторони – першим пояснення дає позивач;
4. після цього пояснення надають інші учасники;
5. суд з'ясовує обставини та досліджує докази;
6. учасникам надається можливість виступити в судових дебатах;
7. після завершення дебатів суд переходить до стадії ухвалення рішення за результатами апеляційного провадження.

Після змін 2024 року частина восьма статті 368 формулює завершальну стадію саме як **перехід до ухвалення судового рішення за результатами апеляційного провадження**.

Розгляд апеляційної скарги без повідомлення учасників

Стаття 369 ЦПК передбачає випадки, коли апеляційний розгляд здійснюється **без повідомлення учасників справи**.

1. Справи з невеликою ціною позову

Без повідомлення учасників розглядаються апеляційні скарги на рішення у справах, в яких **ціна позову менша тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб**, крім справ, які не можуть розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження.

Це актуальна редакція норми після змін, внесених Законом № 3831-IX від 19 червня 2024 року.

2. Апеляційні скарги на окремі ухвали

Без повідомлення учасників за загальним правилом розглядаються також апеляційні скарги на ухвали, зазначені у пунктах:

1, 5, 6, 9, 10, 14, 19, 37–40 частини першої статті 353 ЦПК України.

Отже, не кожна апеляційна скарга на ухвалу автоматично розглядається без учасників – закон установлює конкретний перелік.

Можливість призначити судове засідання

Навіть у зазначених випадках правило про розгляд без повідомлення не є абсолютно жорстким.

Частина третя статті 369 ЦПК дозволяє апеляційному суду з урахуванням **конкретних обставин справи** призначити розгляд у судовому засіданні з повідомленням (викликом) учасників.

Отже:

справа підпадає під статтю 369 → загальне правило: без повідомлення;

але

обставини справи потребують усного розгляду → суд може викликати учасників.

Апеляційна скарга, подана після завершення попереднього апеляційного розгляду

Окрему ситуацію врегульовує стаття 370 ЦПК України.

Вона застосовується, якщо:

- апеляційний перегляд справи за скаргою іншої особи вже завершений;
- після цього надходить ще одна апеляційна скарга;
- особа, яка подала нову скаргу, **не була присутня під час попереднього апеляційного розгляду**.

Така скарга розглядається за загальними правилами апеляційного провадження.

При цьому суд може зупинити дію:

- раніше прийнятого апеляційного рішення;
- рішення суду першої інстанції, яке оскаржується.

Межі повторного апеляційного розгляду

У такій ситуації апеляційний суд розглядає **лише ті доводи нової апеляційної скарги, які не були розглянуті раніше**.

Якщо ж доводи нової скарги вже були розглянуті під час попереднього апеляційного провадження за скаргою іншої особи, суд **відмовляє у відкритті провадження**.

За результатами нового перегляду апеляційний суд може, за наявності підстав, скасувати і раніше прийняту власну постанову.

Цей механізм дозволяє поєднати право особи на апеляційний перегляд із принципом процесуальної економії та недопустимістю багаторазової перевірки одних і тих самих аргументів.

Строки апеляційного розгляду

Стаття 371 ЦПК України встановлює різні строки залежно від об'єкта оскарження.

Апеляційна скарга на рішення

Повинна бути розглянута протягом **60 днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження**.

Апеляційна скарга на ухвалу

Повинна бути розглянута протягом **30 днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження**.

Продовження строку

У виняткових випадках суд може продовжити строк розгляду.

Для цього необхідні:

- **клопотання сторони**;
- особливості конкретної справи, які обґрунтовують необхідність продовження.

Строк може бути продовжений **не більш як на 15 днів**, про що постановляється відповідна ухвала.

Отже:

Об'єкт	Основний строк	Максимальне продовження
Рішення	60 днів	+ 15 днів
Ухвала	30 днів	+ 15 днів

При цьому продовження не є автоматичним: ЦПК прямо пов'язує його з **винятковим характером ситуації та клопотанням сторони**.

Неявка учасників в апеляційний суд

Наслідки неявки встановлені статтею 372 ЦПК України.

Необхідно розрізняти дві ситуації.

1. Немає відомостей про належне повідомлення

Якщо учасник не з'явився і у суду **немає відомостей про вручення йому судової повістки**, апеляційний суд відкладає розгляд справи.

У такій ситуації розгляд за відсутності особи порушував би її право на участь у процесі.

2. Учасник повідомлений належним чином

Якщо особа була належним чином повідомлена про:

- дату;

- час;
- місце розгляду,

її неявка **не перешкоджає розгляду справи**.

Водночас якщо учасник подав клопотання про відкладення і суд визнав повідомлені причини неявки поважними, розгляд відкладається.

Отже:

не повідомлений → розгляд відкладається;

повідомлений + поважна причина, визнана судом → може бути відкладений;

повідомлений + без поважної причини → справа може бути розглянута без нього.

Відмова від позову в апеляційній інстанції

Принцип диспозитивності продовжує діяти і після ухвалення рішення судом першої інстанції.

Відповідно до статті 373 ЦПК України позивач має право **відмовитися від позову в суді апеляційної інстанції незалежно від того, хто подав апеляційну скаргу**.

Отже, наприклад, якщо апеляцію подав відповідач, це не позбавляє позивача права під час апеляційного провадження відмовитися від самого позову.

Мирова угода в апеляційній інстанції

Сторони мають право укласти мирову угоду також **незалежно від того, хто ініціював апеляційне провадження**.

До таких процесуальних дій застосовуються загальні вимоги статей 206 та 207 ЦПК України.

Суд повинен перевірити законність відповідної процесуальної дії, а не лише формально констатувати волевиявлення сторін.

Наслідки відмови від позову або затвердження мирової угоди

Якщо відмова від позову або мирова угода відповідають вимогам ЦПК, апеляційний суд постановляє ухвалу, якою:

1. приймає відмову від позову або затверджує мирову угоду;
2. одночасно **визнає нечинним рішення суду першої інстанції, яким закінчено розгляд справи**;
3. **закриває провадження у справі**.

Важливо використовувати саме конструкцію **«визнає нечинним»**, а не «скасовує рішення» як звичайний результат перевірки його законності.

Підставою тут є не встановлення судової помилки, а реалізація сторонами диспозитивних прав після ухвалення рішення першої інстанції.

Апеляція не є новим розглядом справи з нуля

Системне тлумачення статей 365–367 ЦПК дозволяє сформулювати важливий принцип апеляційного провадження:

апеляційний суд є судом повторної перевірки справи, але не судом формування нового спору.

Він може:

- перевіряти фактичні висновки суду першої інстанції;
- повторно досліджувати докази;
- за виняткових умов приймати нові докази;
- перевіряти правильність застосування матеріального права;
- перевіряти дотримання процесуальних норм;
- у передбачених законом випадках виходити за межі доводів скарги.

Але він не може:

- приймати нові позовні вимоги;
- розглядати нові підстави позову;
- дозволяти стороні без поважних причин формувати в апеляції нову доказову базу, яку вона могла подати в першій інстанції.

Співвідношення меж апеляції та диспозитивності

Загальне правило частини першої статті 367 ЦПК відображає принцип диспозитивності:

апелянт визначає доводами й вимогами апеляційної скарги межі перевірки судового рішення. Актуальна практика Верховного Суду 2026 року прямо пов'язує правило статті 367 ЦПК із принципом диспозитивності цивільного судочинства.

Водночас диспозитивність не може легалізувати очевидне порушення закону.

Тому закон дозволяє суду вийти за межі скарги у випадках:

- обов'язкової процесуальної підстави для скасування;
- неправильного застосування матеріального права;
- очевидної незаконності або необґрунтованості рішення у справі окремого провадження.

Таким чином, апеляційний перегляд поєднує:

диспозитивність учасників + контроль суду за законністю рішення.

Узагальнення

Підготовка та апеляційний розгляд цивільної справи регулюються насамперед **статтями 365–373 ЦПК України**.

На стадії підготовки суддя-доповідач:

- уточнює склад учасників;
- визначає характер правовідносин і застосовне право;
- встановлює спірні та визнані обставини;
- вирішує питання щодо причин неподання доказів;
- за клопотаннями вирішує питання про свідків, експертизу, витребування доказів, спеціаліста, перекладача та забезпечення позову;
- вчиняє інші дії, необхідні для апеляційного розгляду.

Основним правилом меж апеляції є перевірка **законності та обґрунтованості рішення в межах доводів і вимог апеляційної скарги**.

Нові докази приймаються лише у виняткових випадках, коли особа доведе об'єктивну неможливість їх подання до суду першої інстанції.

Водночас апеляційний суд виходить за межі скарги, якщо встановить обов'язкову процесуальну підставу для скасування рішення або неправильне застосування матеріального права. У справах окремого провадження очевидна незаконність чи необґрунтованість рішення може зумовити його перевірку в повному обсязі.

Нові позовні вимоги та нові підстави позову в апеляції не допускаються.

За загальним правилом апеляційний розгляд проводиться за правилами спрощеного позовного провадження з особливостями апеляційної стадії. Окремі категорії справ відповідно до статті 369 ЦПК розглядаються без повідомлення учасників, однак суд може, зважаючи на конкретні обставини, призначити судове засідання з їх викликом.

Апеляційна скарга на рішення повинна бути розглянута протягом **60 днів**, на ухвалу – **30 днів** із дня відкриття провадження. У винятковому випадку за клопотанням сторони строк може бути продовжено не більше ніж на **15 днів**.

Неявка належно повідомленого учасника не перешкоджає розгляду справи, тоді як відсутність відомостей про його повідомлення є підставою для відкладення.

На стадії апеляції позивач може відмовитися від позову, а сторони – укласти мирову угоду. Якщо суд приймає відповідну процесуальну дію, рішення першої інстанції визнається нечинним, а провадження у справі закривається.

Отже, апеляційне провадження є **повторною, але обмеженою законом перевіркою** судового рішення: воно дозволяє виправити помилки у встановленні обставин, оцінці доказів і застосуванні права, але не допускає перетворення апеляції на новий розгляд іншого за предметом або підставами спору.

Повноваження апеляційного суду та підстави зміни або скасування судового рішення

Апеляційний перегляд завершується прийняттям судом апеляційної інстанції процесуального рішення щодо долі оскаржуваного судового рішення. Результат перегляду залежить від того, чи встановив апеляційний суд помилки у визначенні фактичних обставин справи, оцінці доказів, застосуванні норм матеріального права або дотриманні норм цивільного процесуального права.

Система повноважень суду апеляційної інстанції закріплена насамперед у **статті 374 ЦПК України**, а підстави застосування окремих повноважень – у **статтях 375–379 ЦПК України**.

Для правильного розуміння цієї системи необхідно розмежовувати:

- **повноваження апеляційного суду** – процесуальний результат, який суд може обрати за результатами перегляду;
- **підставу для застосування повноваження** – встановлене судом порушення або інша процесуальна обставина, яка обумовлює відповідний результат.

Наприклад, **неповне з'ясування обставин справи** є підставою, а **скасування рішення та ухвалення нового рішення** – одним із можливих процесуальних результатів її встановлення.

Система повноважень суду апеляційної інстанції

Відповідно до частини першої статті 374 ЦПК України суд апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги має право:

1. **залишити судове рішення без змін, а апеляційну скаргу – без задоволення;**
2. **скасувати судове рішення повністю або частково та ухвалити у відповідній частині нове рішення або змінити рішення;**
3. **визнати нечинним судове рішення суду першої інстанції повністю або частково у передбачених ЦПК випадках і закрити провадження у справі у відповідній частині;**
4. **скасувати судове рішення повністю або частково і відповідно закрити провадження у справі або залишити позовну заяву без розгляду;**
5. **скасувати судове рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю;**
6. **скасувати ухвалу, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції;**
7. **скасувати ухвалу про відкриття провадження у справі та направити справу до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю;**
8. у випадках, передбачених ЦПК, **скасувати власну постанову повністю або частково** та застосувати одне з повноважень, передбачених пунктами 1–7.

Отже, апеляційний суд не завжди просто вирішує питання: «залишити рішення чи скасувати його». Наслідки встановлених порушень можуть бути різними – від коригування окремої частини рішення до закриття провадження або повернення справи до суду першої інстанції.

Залишення апеляційної скарги без задоволення, а судового рішення – без змін

Найпростішим результатом апеляційного перегляду є підтвердження правильності рішення суду першої інстанції.

Відповідно до статті 375 ЦПК України:

«Суд апеляційної інстанції залишає апеляційну скаргу без задоволення, а судове рішення без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції ухвалив судове рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права».

Отже, для такого результату апеляційний суд повинен дійти висновку, що:

- фактичні обставини справи встановлені належним чином;
- висновки суду відповідають установленим обставинам;
- норми матеріального права застосовані правильно;
- процесуальні правила, які мають значення для законності рішення, дотримані.

Сам факт незгоди апелянта з результатом розгляду справи не створює підстав для зміни чи скасування судового рішення.

Апеляційна скарга повинна містити аргументи, які ставлять під сумнів **законність або обґрунтованість** рішення суду першої інстанції.

Скасування рішення та ухвалення нового рішення або зміна рішення

Центральне значення для визначення підстав зміни або скасування рішення має **стаття 376 ЦПК України**.

Вона передбачає чотири основні групи підстав:

1. **неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи;**
2. **недоведеність обставин, які мають значення для справи і які суд першої інстанції визнав установленими;**
3. **невідповідність висновків суду першої інстанції обставинам справи;**
4. **порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права.**

Ці підстави охоплюють як **фактичні помилки**, так і **правові помилки** суду першої інстанції.

1. Неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи

Неповне з'ясування має місце тоді, коли суд першої інстанції не встановив усіх юридично значущих обставин, необхідних для правильного вирішення спору.

Наприклад, у справі про стягнення заборгованості суд може встановити факт укладення договору та невиконання зобов'язання, але не дослідити обставину часткового погашення боргу, хоча відповідні докази містилися у матеріалах справи.

Така помилка стосується **повноти фактичної основи рішення**.

При цьому не будь-яка невстановлена обставина має значення. Йдеться саме про обставини, які впливають на:

- виникнення права чи обов'язку;
- їх обсяг;
- припинення або зміну правовідносин;
- можливість задоволення відповідної позовної вимоги.

2. Недоведеність обставин, які суд визнав установленими

Інша ситуація виникає, коли суд певну обставину встановив, однак належної доказової основи для такого висновку не існує.

Наприклад, суд визнав факт передачі грошових коштів установленим, хоча наявні докази такого факту достовірно не підтверджують.

Відмінність від попередньої підстави полягає в тому, що:

неповне з'ясування – необхідна обставина взагалі належним чином не встановлена;

недоведеність – суд визнав обставину встановленою, хоча доказів для такого висновку недостатньо.

Це розмежування має значення для тестових завдань ЄДКІ, оскільки обидві підстави стосуються фактичної сторони справи, але мають різний зміст.

3. Невідповідність висновків суду обставинам справи

Ця підстава має місце, коли факти у справі в цілому встановлені, але суд зробив із них неправильний висновок.

Наприклад, матеріалами справи підтверджено певну послідовність поведінки сторін, але суд надав цим фактам висновок, який логічно або юридично з них не випливає.

Отже:

недоведеність обставини стосується достатності доказів для встановлення факту;

невідповідність висновку обставинам стосується неправильного висновку суду з уже встановленої фактичної основи.

4. Неправильне застосування норм матеріального права

ЦПК України прямо визначає, що неправильним застосуванням норм матеріального права є:

- **неправильне тлумачення закону;**
- **застосування закону, який не підлягає застосуванню;**
- **незастосування закону, який підлягав застосуванню.**

Ці три форми необхідно розрізняти.

Неправильне тлумачення

Суд обрав належну норму права, але неправильно визначив її зміст.

Наприклад, неправильно витлумачив умови застосування позовної давності або правові наслідки недійсності правочину.

Застосування неналежної норми

Суд застосував норму, яка не регулює спірні правовідносини.

Наприклад, до відносин одного виду договору застосував правила, призначені для іншого виду зобов'язань без законних підстав.

Незастосування належної норми

Суд не застосував норму, яка повинна була регулювати встановлені ним правовідносини.

Таким чином, помилка у матеріальному праві може існувати навіть тоді, коли фактичні обставини справи встановлені абсолютно правильно.

Порушення норм процесуального права

Не кожне процесуальне порушення автоматично тягне скасування судового рішення.

Частина друга статті 376 ЦПК встановлює загальне правило:

порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо воно призвело до неправильного вирішення справи.

Отже, для більшості процесуальних порушень необхідний причинний зв'язок:

процесуальне порушення → неправильне вирішення справи.

Наприклад, саме по собі незначне відхилення від процесуальної форми, яке не вплинуло на права учасників, установлення обставин або результат спору, не повинно автоматично зумовлювати скасування правильного по суті рішення.

Водночас із цього правила існують важливі винятки.

Безумовні підстави для скасування рішення

Частина третя статті 376 ЦПК України передбачає порушення, за наявності яких судове рішення підлягає скасуванню та ухваленню нового рішення незалежно від того, чи можна довести безпосередній вплив такого порушення на зміст висновків суду.

До них належать сім випадків.

1. Справу розглянуто неповноважним складом суду

Йдеться про порушення законних правил формування складу суду.

Право особи на розгляд справи судом, установленим законом, включає не лише належну судову установу, але й **належний склад суду**.

2. У розгляді брав участь суддя, якому було заявлено відвід

Ця підстава застосовується, якщо:

- судді був заявлений відвід;
- апеляційний суд визнав підстави відводу обґрунтованими;
- **апеляційна скарга обґрунтована саме цією підставою**.

Остання умова є принциповою.

Тому некоректним було б сформулювати правило як: «будь-яка участь судді, якому колись заявляли відвід, автоматично скасовує рішення».

3. Справу розглянуто за відсутності неналежно повідомленого учасника

Обов'язкова підстава виникає, якщо:

- учасник справи не був належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання;
- таке повідомлення було обов'язковим;
- справа була розглянута за його відсутності;
- **саме цей учасник обґрунтовує апеляційну скаргу таким порушенням**.

Отже, і тут закон пов'язує безумовний наслідок із процесуальною позицією особи, чиє право на участь у розгляді було порушене.

4. Суд вирішив питання про права чи обов'язки особи, не залученої до справи

Обов'язковою підставою є ухвалення судового рішення про:

- права;
- свободи;
- інтереси;
- та/або обов'язки

особи, яка не була залучена до участі у справі.

Це правило безпосередньо пов'язане з правом такої особи на апеляційне оскарження відповідно до статті 352 ЦПК України.

5. Судове рішення має дефект підписання

Безумовною підставою є ситуація, коли рішення:

- не підписано будь-ким із суддів;
- або підписано не тими суддями, які зазначені у самому рішенні.

Підпис судді є необхідним елементом процесуальної легітимності судового акта.

6. Рішення ухвалено суддями, які не входили до складу суду

Йдеться про ситуацію, коли судове рішення формально або фактично ухвалене іншими суддями, ніж ті, які здійснювали розгляд справи.

Таке порушення безпосередньо стосується законності складу суду.

7. Справу неправомірно розглянуто у спрощеному провадженні

Рішення підлягає обов'язковому скасуванню, якщо суд першої інстанції розглянув справу **за правилами спрощеного позовного провадження, хоча вона**

повинна була розглядатися за правилами загального позовного провадження.

Ця підстава має важливе практичне значення: вибір неправильної процесуальної форми може істотно звузити процесуальні можливості учасників, зокрема щодо підготовчого провадження та дослідження доказів.

Звичайне процесуальне порушення і безумовна підстава: відмінність

Доцільно використовувати таку модель:

звичайне порушення процесуальної норми → рішення скасовується або змінюється, якщо порушення **призвело до неправильного вирішення справи**;

порушення, прямо перелічене в ч. 3 ст. 376 ЦПК → є **обов'язковою підставою** для скасування судового рішення за умов, установлених відповідним пунктом.

Таким чином, не кожна процесуальна помилка має однакові наслідки.

Ухвалення нового рішення

Якщо апеляційний суд встановив підстави статті 376 ЦПК і матеріали справи дозволяють самостійно вирішити спір, він може:

скасувати рішення першої інстанції повністю або частково та ухвалити у відповідній частині нове рішення.

Наприклад:

суд першої інстанції відмовив у позові через неправильне застосування норми матеріального права, хоча необхідні фактичні обставини встановлені й доказова база дозволяє вирішити спір.

Апеляційний суд не повинен автоматично повертати справу на новий розгляд. У межах своїх повноважень він може виправити відповідну помилку і **самостійно вирішити спір**.

Це одна з принципових відмінностей апеляційного перегляду від касаційного механізму.

Зміна судового рішення

Скасування рішення та його зміна – різні результати апеляційного перегляду.

Відповідно до частини четвертої статті 376 ЦПК України зміна судового рішення може полягати у:

- **доповненні мотивувальної та/або резолютивної частини;**
- **зміні мотивувальної та/або резолютивної частини.**

Наприклад, суд першої інстанції правильно задовольнив позов, але неправильно обґрунтував правову підставу такого результату. За відповідних умов апеляційний суд може змінити мотивувальну частину рішення, не змінюючи кінцевий результат спору.

Або суд правильно встановив право на стягнення коштів, але неправильно визначив їх розмір – тоді можлива зміна резолютивної частини.

Отже:

скасування + нове рішення означає заміну відповідної частини судового рішення новим вирішенням спору;

зміна рішення означає коригування його мотивувальної та/або резолютивної частини без необхідності повної заміни судового акта.

Скасування рішення із закриттям провадження або залишенням позову без розгляду

Окрему групу повноважень регулює **стаття 377 ЦПК України**.

Якщо існують передбачені законом підстави, судове рішення першої інстанції, яким закінчено розгляд справи, скасовується повністю або частково з:

- **закриттям провадження у справі**;
- або **залишенням позову без розгляду**

у відповідній частині.

При цьому застосовуються підстави, передбачені відповідно **статтями 255 і 257 ЦПК України**.

Тут апеляційний суд не вирішує спір по суті повторно, оскільки встановлює процесуальну обставину, яка взагалі виключає або припиняє можливість такого розгляду.

Порушення правил предметної юрисдикції

Особливе правило міститься у частині другій статті 377 ЦПК України.

Порушення правил юрисдикції загальних судів, визначених статтями **19–22 ЦПК України**, є **обов'язковою підставою для скасування рішення незалежно від доводів апеляційної скарги**.

Наприклад, якщо суд у порядку цивільного судочинства вирішив спір, який належав до господарської або адміністративної юрисдикції, апеляційний суд не може залишити таке рішення в силі лише тому, що сторони не порушили це питання в апеляційній скарзі.

Це узгоджується із частиною четвертою статті 367 ЦПК, яка дозволяє апеляційному суду виходити за межі доводів скарги у випадках обов'язкових процесуальних підстав для скасування.

Передача справи до суду належної юрисдикції

Якщо апеляційний суд закриває провадження на тій підставі, що справу не належить розглядати в порядку цивільного судочинства, ЦПК передбачає спеціальний механізм захисту позивача від необхідності повністю починати процес заново.

За заявою позивача апеляційний суд у встановленому законом порядку може постановити ухвалу про **передачу справи до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено її розгляд**.

Виняток стосується, зокрема, ситуації об'єднання вимог, які повинні розглядатися в порядку різних видів судочинства. Якщо закон передбачає підсудність за вибором позивача, у заяві необхідно визначити один належний суд.

Таким чином, помилка у визначенні виду судочинства не завжди вимагає від позивача повторного подання нового позову з самого початку.

Смерть фізичної особи або припинення юридичної особи після ухвалення рішення

Стаття 377 ЦПК містить важливе застереження.

Якщо суд першої інстанції ухвалив **законне та обґрунтоване рішення**, а вже після його ухвалення:

- померла фізична особа – сторона спору;
- або припинилася юридична особа – сторона спору,

і відповідні правовідносини не допускають правонаступництва, сама ця подія **не є підставою для скасування законного рішення та закриття провадження**.

Отже, апеляційний суд оцінює не лише наявність відповідної обставини, але й момент її виникнення.

Порушення правил територіальної підсудності

Правила застосування іншого повноваження містяться у **статті 378 ЦПК України**.

Судове рішення, яким закінчено розгляд справи, підлягає скасуванню з направленням справи до належного суду першої інстанції, якщо рішення ухвалене **з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності)**.

Наприклад, якщо справа повинна була розглядатися одним районним судом, але була помилково розглянута іншим судом тієї самої цивільної юрисдикції, йдеться не про предметну юрисдикцію, а про **територіальну підсудність**.

Необхідно чітко розрізняти:

порушення предметної юрисдикції → скасування рішення і, за наявності підстав, **закриття провадження**;

порушення територіальної підсудності → скасування рішення і **направлення справи до належного суду першої інстанції**.

Виняток щодо територіальної підсудності

Справа не направляється на новий розгляд через порушення правил територіальної підсудності, якщо учасник, який подав апеляційну скаргу:

- знав або мав можливість заявити про непідсудність під час розгляду справи судом першої інстанції;
- однак **без поважних причин цього не зробив**.

Ця норма спрямована на недопущення процесуальної поведінки, коли сторона свідомо бере участь у розгляді справи, не заперечує проти територіальної підсудності, а після несприятливого рішення вперше використовує це порушення як підставу для скасування.

Скасування ухвали, яка перешкоджає подальшому провадженню

Окреме повноваження апеляційного суду стосується не рішення по суті, а **ухвали, яка перешкоджає подальшому руху справи**.

Відповідно до пункту 6 частини першої статті 374 ЦПК апеляційний суд може:

скасувати таку ухвалу та направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Підстави для цього визначені статтею 379 ЦПК:

1. неповне з’ясування обставин, що мають значення для справи;
2. недоведеність обставин, які суд визнав установленими;
3. невідповідність висновків суду обставинам справи;
4. порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права, які призвели до постановлення помилкової ухвали.

Чому справа направляється назад до суду першої інстанції?

Якщо суд першої інстанції постановив ухвалу, яка **передчасно припинила або заблокувала подальший розгляд**, він фактично ще не вирішив відповідне питання чи спір по суті.

Тому апеляційний суд не повинен замість нього вперше здійснювати повний розгляд того, що суд першої інстанції не розглянув.

Верховний Суд послідовно наголошує: апеляційний суд повинен перевірити, **чи справді оскаржувана ухвала перешкоджає подальшому провадженню**. Лише для таких ухвал стаття 379 передбачає скасування з направленням справи для продовження розгляду.

Наприклад:

суд першої інстанції помилково закрив провадження, не розглянувши вимоги по суті.

У разі скасування такого процесуального рішення апеляційний суд не повинен сам уперше вирішувати позов по суті, а направляє справу до суду першої інстанції **для продовження розгляду**.

Ухвала, що перешкоджає провадженню, і звичайна окремо оскаржувана ухвала – не одне й те саме

Не кожна ухвала, яку дозволено оскаржити окремо від рішення, є ухвалою, яка **перешкоджає подальшому провадженню у справі**.

Це принципове розмежування.

Наприклад, певна процесуальна ухвала може бути окремо оскаржуваною, але справа після її постановлення продовжує розглядатися.

У такому разі апеляційний суд **не має права застосовувати механізм статті 379 та направляти справу для продовження розгляду**, оскільки провадження фактично не було припинене чи заблоковане. Такий підхід послідовно підтверджує Верховний Суд.

Важливо:

окремо оскаржувана ухвала ≠ автоматично ухвала, що перешкоджає подальшому провадженню.

Визнання судового рішення нечинним

Стаття 374 ЦПК передбачає також можливість у визначених Кодексом випадках **визнати рішення суду першої інстанції нечинним і закрити провадження**.

Це повноваження необхідно відрізняти від скасування рішення через його незаконність.

Показовим прикладом є реалізація сторонами диспозитивних прав на стадії апеляції.

Якщо відповідно до статті 373 ЦПК:

- позивач відмовився від позову і суд прийняв таку відмову;
- або сторони уклали мирову угоду і суд її затвердив,

апеляційний суд **визнає нечинним рішення суду першої інстанції та закриває провадження у справі**.

Тут рішення перестає діяти не тому, що апеляційний суд обов'язково встановив його незаконність, а внаслідок зміни процесуальної ситуації через законне волевиявлення сторін.

Співвідношення основних результатів апеляційного перегляду

Для систематизації можна використати таку модель:

Встановлена апеляційним судом ситуація	**Результат**
Рішення законне й обґрунтоване	Залишення рішення без змін
Помилка у фактах або праві, яку апеляція може виправити	Скасування і нове рішення або зміна рішення
Існує підстава ст. 255 ЦПК	Скасування + закриття провадження
Існує підстава ст. 257 ЦПК	Скасування + залишення позову без розгляду
Порушено предметну юрисдикцію	Скасування + закриття провадження
Порушено територіальну підсудність за умов ст. 378	Скасування + направлення до належного суду
Помилкова ухвала перешкодила подальшому розгляду	Скасування ухвали + справа повертається для продовження розгляду
Позивач відмовився від позову / затверджено мирову угоду	Визнання рішення нечинним + закриття провадження

Рішення апеляційного суду за результатами перегляду

За результатами апеляційного перегляду суд апеляційної інстанції приймає **постанову**.

Стаття 382 ЦПК України визначає її структуру, яка включає:

- вступну;
- описову;
- мотивувальну;
- резолютивну частини.

У мотивувальній частині апеляційний суд повинен, зокрема, викласти:

- встановлені судом першої інстанції неоспорені обставини;
- обставини, встановлені апеляційним судом;
- відповідні правовідносини;
- мотиви прийнятого рішення.

У разі скасування або зміни рішення суд апеляційної інстанції також здійснює відповідний **новий розподіл судових витрат**, понесених у першій інстанції, та вирішує питання про витрати, пов'язані з апеляційним переглядом.

Постанова апеляційного суду і законна сила

Постанова суду апеляційної інстанції набирає законної сили **з дня її прийняття**.

Водночас можливість її подальшого касаційного оскарження визначається ЦПК України і не означає, що до завершення касаційного провадження постанова не набрала законної сили.

Тому необхідно розмежовувати:

набрання законної сили та **можливість подальшого касаційного оскарження**.

Це різні процесуальні властивості судового рішення.

Практичне розмежування підстав статті 376 ЦПК

Чотири основні підстави статті 376 доцільно розрізняти за таким алгоритмом.

Суд не встановив необхідний факт → неповне з'ясування обставин.

Суд встановив факт, але доказів для цього недостатньо → недоведеність обставин.

Факти встановлені, але суд зробив із них неправильний висновок → невідповідність висновків обставинам справи.

Факти можуть бути встановлені правильно, але неправильно застосовано право або допущено процесуальне порушення → неправильне застосування матеріального права / порушення процесуального права.

Саме на такому розмежуванні доцільно будувати ситуаційні тестові завдання.

Узагальнення

Повноваження суду апеляційної інстанції визначені статтею **374 ЦПК України**, а конкретні підстави для застосування цих повноважень – статтями **375–379 ЦПК України**.

Якщо суд першої інстанції правильно встановив обставини справи та ухвалив рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права, апеляційний суд **залишає апеляційну скаргу без задоволення, а рішення – без змін**.

Основними підставами для скасування рішення з ухваленням нового рішення або його зміни відповідно до статті 376 ЦПК є:

1. **неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи;**
2. **недоведеність обставин, які суд визнав установленими;**
3. **невідповідність висновків суду обставинам справи;**
4. **порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права.**

Неправильне застосування матеріального права охоплює неправильне тлумачення закону, застосування норми, яка не повинна застосовуватися, або незастосування належної норми.

Процесуальне порушення за загальним правилом є підставою для зміни або скасування рішення лише тоді, коли воно призвело до неправильного вирішення справи. Водночас частина третя статті 376 встановлює **сім спеціальних безумовних підстав для скасування**, пов'язаних, зокрема, з незаконним складом суду, порушенням права особи на участь у справі, вирішенням прав незалучених осіб, дефектами підписання рішення та неправомірним застосуванням спрощеного провадження.

Порушення **предметної юрисдикції** тягне скасування рішення із закриттям провадження, тоді як порушення **територіальної підсудності** за умов статті 378 може призвести до скасування рішення та направлення справи до належного суду першої інстанції.

Якщо помилкова ухвала суду першої інстанції **перешкодила подальшому провадженню**, апеляційний суд скасовує її та направляє справу для продовження

розгляду. При цьому така можливість стосується саме ухвал, які перешкоджають подальшому руху справи, а не будь-якої окремо оскаржуваної ухвали.

Отже, вибір апеляційним судом конкретного повноваження залежить не лише від самого факту помилки суду першої інстанції, а й від **характеру цієї помилки, стадії, на якій вона виникла, можливості її виправлення апеляційним судом та процесуальних наслідків відповідного порушення**.

Поняття касаційного провадження, право та підстави касаційного оскарження

Касаційне провадження є формою перегляду судових рішень, спрямованою передусім на перевірку **правильності застосування судами норм матеріального та процесуального права**, а також на забезпечення єдності судової практики.

На відміну від апеляційного перегляду, касаційне провадження не передбачає нового повного розгляду справи із повторним установленням фактичних обставин та переоцінкою доказів.

Конституція України закріплює право особи на касаційне оскарження не як безумовне право щодо кожного судового рішення, а **«у визначених законом випадках»**. Такий самий підхід відображено у статті 17 ЦПК України: учасники справи та визначені законом інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та **у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення**.

Отже, касаційний перегляд характеризується підвищеним рівнем процесуальної фільтрації: для його здійснення недостатньо лише незгоди особи із судовим рішенням.

Поняття касаційного провадження

ЦПК України не містить окремого нормативного визначення поняття касаційного провадження.

У теорії цивільного процесу його доцільно визначати як **врегульовану нормами ЦПК України діяльність Верховного Суду з перегляду у передбачених законом випадках судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій з метою перевірки правильності застосування ними норм матеріального і процесуального права та забезпечення єдності судової практики**.

Основними ознаками касаційного провадження є:

1. його здійснює **Верховний Суд**;
2. касаційне оскарження допускається лише щодо визначених законом судових рішень;
3. право на касацію може бути реалізовано лише за встановленими ЦПК підставами;
4. за загальним правилом рішення суду першої інстанції повинно попередньо пройти апеляційний перегляд;
5. касаційний суд перевіряє насамперед **правильність застосування права**, а не повторно встановлює фактичні обставини;
6. касаційний перегляд виконує не лише функцію виправлення помилки у конкретній справі, а й функцію забезпечення єдності правозастосування.

Суд касаційної інстанції

Відповідно до статті 388 ЦПК України:

судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд.

Загальне положення міститься також у статті 25 ЦПК України, відповідно до якої Верховний Суд переглядає у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій.

У цивільних справах касаційний перегляд здійснюється насамперед **Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду**.

У передбачених ЦПК випадках справа може передаватися на розгляд:

- судової палати Касаційного цивільного суду;
- об'єднаної палати Касаційного цивільного суду;
- Великої Палати Верховного Суду.

Ці механізми мають особливе значення для забезпечення єдності судової практики і детально розглядаються окремо.

Касаційний суд як «суд права»

Основна відмінність касації від апеляції полягає у характері перевірки.

Відповідно до статті 400 ЦПК України суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами норм матеріального або процесуального права і не може:

- встановлювати нові обставини;
- вважати доведеними обставини, які не були встановлені судами попередніх інстанцій;
- вирішувати питання про достовірність чи недостовірність доказу;
- визначати перевагу одних доказів над іншими.

Верховний Суд послідовно застосовує це правило і в практиці 2026 року. Наприклад, у постановах КЦС та Великої Палати наголошується, що встановлення фактичних обставин, дослідження та оцінка доказів належать до компетенції судів першої та апеляційної інстанцій, а касаційний суд не може підміняти їх у цій діяльності.

Отже:

апеляція – перевірка факту і права у межах ЦПК;

касація – передусім перевірка права на основі вже встановлених судами обставин.

Саме тому касацію не можна розглядати як «третій повний розгляд справи».

Суб'єкти права на касаційне оскарження

Відповідно до частини першої статті 389 ЦПК України право на касаційне оскарження мають:

1. **учасники справи**;
2. **особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та/або обов'язки**.

До учасників справи належать, залежно від виду провадження:

- сторони;

- треті особи;
- заявники;
- заінтересовані особи;
- інші суб'єкти, яким ЦПК надає статус учасника справи.

Право на касаційне оскарження не означає, що будь-який учасник може оскаржити будь-яке судове рішення. Необхідно одночасно встановити:

- чи належить особі право на оскарження;
- чи є відповідне судове рішення об'єктом касації;
- чи дотримані умови попереднього апеляційного перегляду;
- чи існує передбачена статтею 389 підстава касаційного оскарження;
- чи не діє встановлений законом касаційний фільтр.

Особа, яка не брала участі у справі

Для такої особи ЦПК встановлює спеціальне правило.

Відповідно до частини четвертої статті 389 ЦПК особа, яка не брала участі у справі, але суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки, за загальним правилом має право подати касаційну скаргу **лише після перегляду відповідного судового рішення в апеляційному порядку саме за її апеляційною скаргою**.

Виняток існує, якщо рішення про права або обов'язки цієї особи було ухвалено **безпосередньо судом апеляційної інстанції**.

Отже, особа не може, як правило, уперше заявити про порушення своїх прав лише у Верховному Суді, оминувши апеляційну інстанцію.

Після відкриття касаційного провадження така особа користується процесуальними правами та несе процесуальні обов'язки учасника справи.

Необхідність попереднього апеляційного перегляду

Однією з базових умов касації є **послідовність судових інстанцій**.

Частина друга статті 17 ЦПК України встановлює:

«Не допускається касаційне оскарження судового рішення суду першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку».

Тому загальна модель виглядає так:

суд першої інстанції → апеляційний перегляд → касаційне оскарження у передбачених законом випадках.

Касаційний суд не повинен замінювати апеляційну інстанцію.

Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку

Частина перша статті 389 ЦПК України визначає **три основні групи** судових рішень.

1. Рішення суду першої інстанції та постанови апеляційного суду

Можуть бути оскаржені:

- **рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи**;
- **постанова суду апеляційної інстанції**.

Однак це правило діє з урахуванням касаційних обмежень, передбачених частиною третьою статті 389 ЦПК України.

Саме щодо цієї основної категорії судових рішень діють спеціальні **чотири підстави касаційного оскарження**, передбачені частиною другою статті 389 ЦПК.

2. Окремі ухвали суду першої інстанції після їх апеляційного перегляду

У касаційному порядку можуть бути оскаржені не всі ухвали суду першої інстанції, які підлягають апеляційному оскарженню.

Пункт 2 частини першої статті 389 ЦПК прямо називає лише ухвали, зазначені у пунктах: **3, 6, 7, 15, 16, 22, 23, 27, 28, 30, 32 частини першої статті 353 ЦПК України**, і лише **після їх перегляду в апеляційному порядку**.

Отже, необхідно розрізняти:

ухвала може бути оскаржена в апеляції ≠ ця ухвала автоматично може бути оскаржена й у касації.

Перелік касаційно оскаржуваних ухвал першої інстанції є вужчим.

3. Окремі ухвали суду апеляційної інстанції

Пункт 3 частини першої статті 389 ЦПК передбачає можливість касаційного оскарження, зокрема, ухвал апеляційного суду:

- про відмову у відкритті апеляційного провадження;
- про закриття апеляційного провадження;
- про повернення апеляційної скарги;
- про зупинення провадження;
- щодо забезпечення позову;
- щодо заміни заходу забезпечення позову;
- щодо зустрічного забезпечення;
- про відмову ухвалити додаткове рішення;
- про роз'яснення рішення або відмову в його роз'ясненні;
- про внесення чи відмову у внесенні виправлень у рішення;
- щодо окремих процесуальних питань перегляду за нововиявленими або виключними обставинами;
- про заміну сторони у справі;
- про накладення штрафу як заходу процесуального примусу;
- окремих ухвал.

Отже, ЦПК самостійно визначає коло ухвал апеляційного суду, щодо яких допускається касаційний контроль.

Судові рішення, які не підлягають касаційному оскарженню

Касаційне оскарження у цивільному процесі обмежується так званими **касаційними фільтрами**.

Частина третя статті 389 ЦПК України передбачає дві основні групи судових рішень, які за загальним правилом не підлягають касаційному оскарженню.

1. Рішення у справах, апеляційний перегляд яких здійснює Верховний Суд

Не підлягають касаційному оскарженню рішення й ухвали суду першої інстанції та постанови й ухвали апеляційної інстанції у справах, рішення в яких відповідно до ЦПК переглядаються **в апеляційному порядку Верховним Судом**.

Логіка цього правила полягає в тому, що якщо Верховний Суд уже виступив у відповідній справі як апеляційна інстанція, подальша касація того самого рішення не передбачена.

2. Малозначні справи і справи з ціною позову до 250 прожиткових мінімумів

За загальним правилом не підлягають касаційному оскарженню:

- судові рішення у **малозначних справах**;
- судові рішення у справах із ціною позову, що **не перевищує 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб**.

Важливо не ототожнювати ці дві категорії.

Після законодавчих змін 2024 року малозначними, зокрема, є справи, в яких ціна позову не перевищує **30 прожиткових мінімумів для працездатних осіб**, а суд може визнати малозначними й деякі справи незначної складності за встановлених ЦПК умов.

Натомість **250 прожиткових мінімумів у статті 389 – це не визначення малозначної справи, а окремий касаційний фільтр**.

Отже, справа може:

- не бути малозначною;
- але мати ціну позову до 250 прожиткових мінімумів;

і тоді її судове рішення також за загальним правилом не підлягає касаційному оскарженню.

Це важливе розмежування для ЄДКІ.

Винятки з касаційного фільтра

Навіть у малозначній справі або справі з ціною позову до 250 прожиткових мінімумів касаційний перегляд можливий у чотирьох випадках.

1. Фундаментальне питання права

Касаційна скарга стосується **питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики**.

Йдеться не просто про важливість справи для конкретної сторони, а про правове питання, вирішення якого має ширше значення для судової практики.

2. Неможливість спростувати встановлені обставини в іншій справі

Касація допускається, якщо особа відповідно до ЦПК **позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскаржуваним рішенням, при розгляді іншої справи**.

Цей виняток пов’язаний, зокрема, з можливими преюдиційними наслідками судового рішення.

3. Значний суспільний інтерес або виняткове значення для скаржника

Касаційний перегляд можливий, якщо:

- справа становить **значний суспільний інтерес**;
- або має **виняткове значення для учасника справи**, який подає касаційну скаргу.

Саме по собі твердження, що справа «дуже важлива» для особи, недостатнє. Винятковість повинна бути належно обґрунтована.

4. Помилкове віднесення справи до малозначних

Касаційний перегляд допускається, якщо суд першої інстанції **помилково відніс справу до категорії малозначних**.

Схема касаційного фільтра

Для вирішення практичного завдання доцільно послідовно поставити три питання:

1. Чи є справа малозначною або чи не перевищує ціна позову 250 прожиткових мінімумів?

Якщо ні – застосовуються загальні правила касації.

Якщо так – переходимо до другого питання.

2. Чи існує хоча б один із винятків «а»–«г» пункту 2 частини третьої статті 389 ЦПК?

Якщо ні – судове рішення касаційному оскарженню не підлягає.

Якщо так – касаційний перегляд потенційно допускається.

3. Чи існує належна підстава касаційного оскарження за частиною другою статті 389 ЦПК?

Виняток із касаційного фільтра і **підстава касаційного оскарження – це різні юридичні конструкції**.

Підстави касаційного оскарження

Найважливішим положенням для касаційного провадження є **частина друга статті 389 ЦПК України**.

Для рішень суду першої інстанції після апеляційного перегляду та постанов апеляційного суду неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права є підставою касації **виключно у чотирьох передбачених законом випадках**.

Отже, недостатньо написати:

«суд неправильно застосував матеріальне право»

або

«суд порушив процесуальні норми».

Необхідно показати, **яка саме з чотирьох касаційних підстав існує**.

Підстава 1. Неврахування висновку Верховного Суду

Першою підставою є ситуація, коли апеляційний суд у оскаржуваному рішенні застосував норму права **без урахування висновку щодо застосування цієї норми у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду**.

Виняток – якщо існує постанова Верховного Суду про відступлення від відповідного попереднього висновку.

Для належного обґрунтування цієї підстави скаржнику необхідно фактично показати:

- яку саме норму права застосовано;
- який висновок Верховного Суду щодо цієї норми існує;

- у якій постанові його сформульовано;
- чому правовідносини є подібними;
- у чому полягає неврахування цього висновку апеляційним судом.

Верховний Суд прямо вимагає зазначати в касаційній скарзі постанову, в якій міститься висновок, що не був урахований судом апеляційної інстанції.

Підстава 2. Необхідність відступлення від висновку Верховного Суду

Друга ситуація є протилежною першій.

Апеляційний суд **урахував існуючий висновок Верховного Суду**, але скаржник вважає, що від такого висновку необхідно відступити.

У такому випадку скаржник повинен **вмотивовано обґрунтувати необхідність відступлення** від висновку Верховного Суду щодо застосування відповідної норми права у подібних правовідносинах.

Недостатньо просто заявити:

«я не погоджуюся з практикою Верховного Суду».

Необхідно пояснити, чому попередній підхід:

- є застарілим;
- не відповідає змінам законодавства;
- породжує суперечності;
- не враховує істотних правових аргументів;
- або з інших обґрунтованих причин потребує перегляду.

Саме ця підстава може надалі зумовити застосування механізмів передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду.

Підстава 3. Відсутність висновку Верховного Суду

Третя підстава існує, якщо **Верховний Суд ще не сформулював висновку щодо питання застосування певної норми права у подібних правовідносинах**.

У такій ситуації касаційний перегляд виконує особливо виражену функцію **формування єдиної правозастосовчої практики**.

Скаржник повинен визначити:

- конкретну норму права;
- конкретне питання її застосування;
- правовідносини, у яких це питання виникло;
- значення формування відповідного правового висновку для вирішення справи.

Верховний Суд у практиці 2026 року прямо наголошує, що при посиланні на пункт 3 необхідно зазначити **норму або норми права, щодо застосування яких відсутній висновок Верховного Суду**.

Підстава 4. Істотні процесуальні порушення, передбачені статтею 411 ЦПК

Четверта підстава касаційного оскарження виникає, якщо судове рішення оскаржується з підстав, установлених **частинами першою та третьою статті 411 ЦПК України**.

Ця підстава безпосередньо пов'язана з істотними процесуальними порушеннями.

Частина перша статті 411 передбачає випадки **обов'язкового скасування судового рішення з направленням справи на новий розгляд**, зокрема якщо:

- справу розглянуто неповноважним складом суду;

- в ухваленні рішення брав участь суддя за наявності передбаченої законом проблеми з відводом;
- рішення не підписане належними суддями;
- рішення ухвалили судді, які не входили до складу суду, що розглядав справу;
- справу розглянуто за відсутності учасника, який не був належно повідомлений, за встановлених законом умов;
- порушено правила інстанційної або територіальної юрисдикції;
- вирішено питання про права чи обов'язки особи, не залученої до справи.

Порушення, які унеможливили встановлення фактичних обставин

Частина третя статті 411 ЦПК передбачає ще одну групу процесуальних порушень.

Судове рішення може бути скасоване з направленням справи на новий розгляд, якщо процесуальне порушення, на яке посилається скаржник, **унеможливило встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи**, зокрема якщо:

1. суд не дослідив зібрані у справі докази – за додаткової умови, встановленої законом;
2. суд розглянув у спрощеному провадженні справу, яка повинна була розглядатися за правилами загального позовного провадження;
3. суд необґрунтовано відхилив процесуальне клопотання щодо встановлення юридично значущих обставин;
4. суд установив істотні обставини на підставі **недопустимих доказів**.

Це важливе уточнення: сам факт незгоди сторони з оцінкою доказів **не є касаційною підставою**.

Касація не використовується для повторної переоцінки доказів. Необхідно показати саме процесуальне порушення, передбачене статтею 411.

Підстави оскарження ухвал за пунктами 2 і 3 частини першої статті 389

Важливо, що наведені чотири спеціальні підстави застосовуються саме до судових рішень, зазначених у **пункті 1 частини першої статті 389 ЦПК**.

Для касаційного оскарження ухвал, зазначених у **пунктах 2 і 3 частини першої статті 389**, закон встановлює простішу конструкцію.

Підставами їх касаційного оскарження є:

- **неправильне застосування норм матеріального права**;
- або **порушення норм процесуального права**.

Отже, тут не вимагається обов'язково «підводити» скаргу під один із пунктів 1–4 першого абзацу частини другої статті 389.

Це дуже важливе розмежування для тестів.

1) Підстава касації повинна бути прямо визначена у скарзі

На відміну від апеляційної скарги, у касаційній недостатньо загально описати помилки судів.

Пункт 5 частини другої статті 392 ЦПК вимагає прямо зазначити **підставу або підстави касаційного оскарження з визначенням відповідної підстави, передбаченої статтею 389 ЦПК України**.

Актуальна практика Верховного Суду 2026 року є досить суворою щодо цієї вимоги.

Так, у справі № 725/5985/25 Верховний Суд наголосив: загальна фраза про неправильне застосування матеріального права або порушення процесуального права **не є належним визначенням касаційної підстави**. Скаржник повинен чітко визначити й обґрунтувати конкретну підставу за статтею 389.

Якщо передбачені ЦПК підстави касаційного оскарження у скарзі взагалі не викладені, така скарга може бути **повернута** відповідно до статті 393 ЦПК України.

2) Підстава касаційного оскарження визначає межі касаційного перегляду

Правильне зазначення касаційної підстави має значення не лише для відкриття провадження.

В ухвалі про відкриття касаційного провадження Верховний Суд зазначає, **на якій підставі або підставах провадження відкрито**.

Надалі відповідно до статті 400 ЦПК касаційний суд перевіряє судові рішення **в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження**.

Отже, послідовність виглядає так:

підстава за ст. 389 → зазначення її у касаційній скарзі → перевірка під час відкриття провадження → фіксація підстави в ухвалі про відкриття → визначення меж касаційного перегляду.

Апеляція і касація: принципове розмежування

Для системного розуміння доцільно зіставити дві форми перегляду.

Критерій	**Апеляція**	**Касація**
Право на перегляд	Загальна конституційна гарантія	Лише у визначених законом випадках
Суд	Відповідний апеляційний суд; у спеціальних випадках Верховний Суд	Верховний Суд
Фактичні обставини	Можуть перевірятися	Нові факти не встановлюються
Оцінка доказів	Можлива у межах ЦПК	Переоцінка доказів не допускається
Нові докази	Можливі у виняткових випадках	Касація не є стадією подання нових доказів
Основний предмет контролю	Законність і обґрунтованість	Правильність застосування матеріального та процесуального права
Спеціальні підстави доступу	Не вимагаються за моделлю ч. 2 ст. 389	Для основної групи рішень необхідна одна чи кілька підстав ч. 2 ст. 389
Функція єдності практики	Допоміжна	Одна з ключових

Практика Верховного Суду 2026 року підтверджує, що касаційний суд не має права встановлювати нові фактичні обставини чи переоцінювати докази, а здійснює перевірку правильності застосування права в межах установлених ЦПК касаційних підстав.

Касаційний фільтр і підстава касаційного оскарження – не одне й те саме

Це розмежування має особливе значення.

Наприклад, справа має ціну позову менше 250 прожиткових мінімумів.

Особа обґрунтувала, що справа має для неї **виняткове значення**.

Це означає, що може бути подоланий касаційний фільтр за підпунктом «в» пункту 2 частини третьої статті 389.

Але цього **ще недостатньо для касаційного перегляду**.

Далі скаржник повинен показати одну з належних підстав частини другої статті 389 – наприклад:

- апеляція не врахувала висновок Верховного Суду;
- необхідно відступити від висновку;
- висновок Верховного Суду відсутній;
- існує відповідна процесуальна підстава статті 411.

Отже:

виняток із касаційного фільтра → відповідає на питання «чи можна допустити цю категорію справи до касації?»;

підстава касаційного оскарження → відповідає на питання «чому конкретне судове рішення має бути перевірене касаційним судом?»

Значення касаційного провадження

Касаційний перегляд виконує дві взаємопов'язані функції.

Індивідуальна функція

Верховний Суд перевіряє можливі правові помилки, допущені у конкретній цивільній справі, і за наявності передбачених законом підстав застосовує відповідні повноваження.

Правозастосовча функція

Касаційне провадження забезпечує:

- однакове застосування норм права;
- формування правових висновків Верховного Суду;
- усунення суперечностей у судовій практиці;
- розвиток і уточнення правових підходів;
- можливість відступлення від висновків, які більше не відповідають належному розумінню права.

Саме друга функція значною мірою пояснює, чому сучасна модель касаційного оскарження побудована навколо **правових висновків Верховного Суду**.

Узагальнення

Касаційне провадження – це передбачена ЦПК України форма перегляду судових рішень **Верховним Судом**, основним призначенням якої є перевірка правильності

застосування судами норм матеріального та процесуального права та забезпечення єдності судової практики.

Касаційний суд не є ще однією інстанцією повного фактичного розгляду справи: він не встановлює нових обставин, не визначає достовірність доказів і не здійснює їх повторну переоцінку.

Право на касаційне оскарження мають:

1. **учасники справи**;
2. **особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки**, з урахуванням спеціального правила про попередній апеляційний перегляд за їхньою скаргою.

Основними об'єктами касаційного оскарження відповідно до статті 389 ЦПК є:

- рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду та постанови апеляційного суду;
- визначені законом ухвали суду першої інстанції після їх апеляційного перегляду;
- визначені законом ухвали апеляційного суду.

Право на касацію обмежується **касаційними фільтрами**. Зокрема, за загальним правилом касаційному оскарженню не підлягають судові рішення у малозначних справах та справах із ціною позову до 250 прожиткових мінімумів, якщо відсутній хоча б один із чотирьох спеціальних винятків.

Для рішень і постанов, передбачених пунктом 1 частини першої статті 389 ЦПК, неправильне застосування матеріального права або порушення процесуального права становить підставу касації **лише у чотирьох випадках**:

1. **суд апеляційної інстанції не врахував висновок Верховного Суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах;**
2. **скаржник вмотивовано обґрунтовує необхідність відступлення від застосованого апеляційним судом висновку Верховного Суду;**
3. **висновок Верховного Суду щодо застосування відповідної норми права у подібних правовідносинах відсутній;**
4. **існують передбачені частинами першою або третьою статті 411 ЦПК процесуальні підстави для скасування судового рішення.**

Для ухвал, визначених пунктами 2 і 3 частини першої статті 389, підставами касаційного оскарження є неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права без необхідності обов'язково підводити скаргу під одну із чотирьох спеціальних підстав першого абзацу частини другої статті 389.

Таким чином, сучасна модель касації в цивільному процесі базується на трьох послідовних питаннях:

чи підлягає відповідне судове рішення касаційному оскарженню → чи подолано за необхідності касаційний фільтр → чи належно визначена конкретна підстава касаційного оскарження.

Саме така конструкція відрізняє касаційний перегляд від апеляції та забезпечує функціонування Верховного Суду насамперед як **суду права та органу забезпечення єдності судової практики**.

Касаційна скарга та відкриття касаційного провадження

Касаційна скарга є процесуальним документом, за допомогою якого особа, яка має право на касаційне оскарження, ініціює перегляд судового рішення Верховним Судом.

На відміну від апеляційної скарги, касаційна скарга повинна не лише містити аргументи щодо незаконності судових рішень, а й **чітко визначати передбачену статтею 389 ЦПК України підставу або підстави касаційного оскарження**. Саме зазначені скаржником підстави надалі значною мірою визначають можливість відкриття касаційного провадження та межі касаційного перегляду.

Основні правила щодо подання касаційної скарги та відкриття касаційного провадження встановлені:

- **статтею 390 ЦПК України** – строк касаційного оскарження;
- **статтею 391** – порядок подання касаційної скарги;
- **статтею 392** – форма і зміст касаційної скарги;
- **статтею 393** – залишення касаційної скарги без руху та її повернення;
- **статтею 394** – відкриття касаційного провадження та відмова у його відкритті;
- **статтею 395** – відзив на касаційну скаргу.

Строк касаційного оскарження

Відповідно до частини першої статті 390 ЦПК України касаційна скарга на судове рішення подається протягом **30 днів з дня його проголошення**.

На відміну від апеляційного оскарження, де для рішення та ухвали встановлені різні строки, **для касаційної скарги ЦПК встановлює єдиний тридцятиденний строк**.

Якщо у судовому засіданні було проголошено лише скорочене судове рішення – вступну та резолютивну частини – або справа чи відповідне процесуальне питання розглядалися без повідомлення (виклику) учасників, строк обчислюється **з дня складення повного судового рішення**.

Отже:

повне рішення проголошено → 30 днів із дня проголошення;

проголошено лише вступну та резолютивну частини → 30 днів із дня складення повного рішення;

справа розглядалася без повідомлення учасників → 30 днів із дня складення повного рішення.

Поновлення строку у зв’язку з пізнішим врученням судового рішення

Якщо учаснику справи повне судове рішення не було вручено у день його проголошення або складення, він має право на поновлення пропущеного строку, якщо касаційну скаргу подано **протягом 30 днів з дня вручення йому такого судового рішення**.

Тут, як і в апеляційному провадженні, необхідно розмежовувати:

початок перебігу строку та **поновлення вже пропущеного строку**.

Якщо повний текст рішення складений пізніше – саме з дня його складення починається встановлений законом строк у випадках, передбачених частиною першою статті 390.

Якщо ж рішення було складене, але вручено учаснику пізніше, це створює право на **поновлення пропущеного строку** за умови подання скарги протягом 30 днів після вручення. Верховний Суд прямо розмежовує ці дві ситуації.

Поновлення строку здійснюється не автоматично, а за заявою особи.

Інші поважні причини пропуску строку

Частина третя статті 390 ЦПК України передбачає можливість поновлення строку і з **інших поважних причин**, крім випадків, установлених частиною третьою статті 394 ЦПК України.

Особа повинна:

- заявити клопотання про поновлення строку;
- зазначити причини його пропуску;
- обґрунтувати їх поважність;
- за можливості підтвердити відповідні обставини доказами.

Саме на скаржника покладається обов'язок показати наявність об'єктивних перешкод для своєчасного касаційного оскарження.

Однорічна гранична межа касаційного оскарження

Можливість поновлення строку не є необмеженою.

Частина третя статті 394 ЦПК України встановлює, що **незалежно від поважності причин пропуску строку** суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті провадження, якщо касаційну скаргу подано після спливу **одного року з дня складення повного судового рішення**.

Передбачено лише два винятки:

1. касаційну скаргу подає особа, **не повідомлена про розгляд справи або не залучена до участі в ній**, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та/або обов'язки;
2. строк пропущено внаслідок **обставин непереборної сили**.

Отже, річний строк фактично виконує функцію процесуального запобіжника для забезпечення стабільності судових рішень.

Порядок подання касаційної скарги

Стаття 391 ЦПК України встановлює просте правило:

касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції.

Оскільки судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд, касаційна скарга подається **безпосередньо до Верховного Суду**, а не через суд першої чи апеляційної інстанції.

Отже:

апеляційний суд ухвалив постанову → касаційна скарга подається безпосередньо до Верховного Суду.

Форма касаційної скарги

Відповідно до частини першої статті 392 ЦПК України:

касаційна скарга подається у письмовій формі.

Вона може подаватися у паперовій або передбаченій процесуальним законодавством електронній формі з урахуванням правил функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи.

Стаття 392 після запровадження обов'язкових електронних кабінетів також вимагає зазначати у скарзі відомості про **наявність або відсутність електронного кабінету** у скаржника.

Обов'язкові реквізити касаційної скарги

Відповідно до частини другої статті 392 ЦПК України касаційна скарга повинна містити **вісім основних груп відомостей**.

1. Найменування суду

Зазначається найменування суду, до якого подається касаційна скарга.

У цивільних справах таким судом є **Верховний Суд**.

2. Відомості про скаржника

Необхідно зазначити:

- повне найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи;
- місцезнаходження юридичної особи або місце проживання чи перебування фізичної особи;
- поштовий індекс;
- ідентифікаційний код юридичної особи;
- РНОКПП фізичної особи за наявності або відповідні паспортні дані;
- номери засобів зв'язку;
- адресу електронної пошти – за наявності;
- **відомості про наявність або відсутність електронного кабінету**.

3. Відомості про інших учасників справи

У скарзі зазначаються:

- повне найменування юридичних осіб або ім'я фізичних осіб – інших учасників;
- їх місцезнаходження або місце проживання чи перебування.

4. Судове рішення, яке оскаржується

Необхідно чітко визначити **рішення або ухвалу, що є об'єктом касаційного оскарження**.

Оскільки касаційний перегляд за загальним правилом відбувається після апеляційного, на практиці скаржник повинен чітко визначити судові рішення першої та апеляційної інстанцій, перегляду яких він домагається.

5. Підстава або підстави касаційного оскарження

Це **центральний реквізит касаційної скарги**.

Пункт 5 частини другої статті 392 ЦПК України вимагає зазначити:

підставу або підстави, на яких подається касаційна скарга, із визначенням передбаченої статтею 389 ЦПК підстави або підстав.

Отже, недостатньо написати:

«суди неправильно застосували матеріальне право»;

«судове рішення є незаконним»;

«апеляційний суд неправильно оцінив обставини».

Скаржник повинен **юридично кваліфікувати підставу касаційного перегляду**.

1) Якщо скарга подається за пунктом 1 частини другої статті 389

Йдеться про ситуацію, коли апеляційний суд застосував норму права без урахування висновку Верховного Суду в подібних правовідносинах.

У касаційній скарзі необхідно зазначити **конкретну постанову Верховного Суду**, в якій викладено відповідний висновок щодо застосування норми права.

Тобто скаржник повинен показати:

конкретна норма → конкретний висновок Верховного Суду → подібність правовідносин → неврахування висновку апеляційним судом.

Формального переліку постанов Верховного Суду недостатньо. У практиці 2026 року Верховний Суд прямо наголошує, що скаржник має пояснити, **яку саме норму права і який саме висновок не було враховано та чому правовідносини є подібними**.

2) Якщо скарга подається за пунктом 2 частини другої статті 389

Якщо скаржник вважає необхідним відступити від висновку Верховного Суду, у скарзі повинно міститися **обґрунтування необхідності такого відступлення**.

Саме твердження «позиція Верховного Суду є неправильною» належним обґрунтуванням не є.

Необхідно пояснити правові причини, які обумовлюють необхідність зміни попереднього підходу.

3) Якщо скарга подається за пунктом 3 частини другої статті 389

Скаржник посилається на **відсутність висновку Верховного Суду щодо застосування відповідної норми права у подібних правовідносинах**.

У такому разі необхідно чітко визначити:

- норму права;
- питання її застосування;
- правовідносини, в яких виникла відповідна проблема;
- значення формування висновку Верховного Суду для правильного вирішення справи.

4) Якщо скарга подається за пунктом 4 частини другої статті 389

Необхідно обґрунтувати наявність відповідної процесуальної підстави, передбаченої **частиною першою або третьою статті 411 ЦПК України**.

Тобто скаржник повинен не просто заявити про «порушення процесуального права», а визначити конкретне порушення, яке відповідно до статті 411 може бути підставою для скасування судового рішення.

5) Оскарження ухвал, передбачених пунктами 2 і 3 частини першої статті 389

Для визначених законом ухвал суду першої або апеляційної інстанції діє інше правило.

У скарзі необхідно обґрунтувати, **у чому саме полягає неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, яке призвело до постановлення незаконної ухвали**.

Для цієї категорії судових рішень не потрібно обов'язково будувати скаргу за однією із чотирьох спеціальних конструкцій пунктів 1–4 частини другої статті 389.

6. Клопотання скаржника

У касаційній скарзі необхідно зазначити **клопотання особи**, тобто конкретний процесуальний результат, якого вона просить від Верховного Суду.

Наприклад:

- скасувати судові рішення і направити справу на новий розгляд;
- скасувати рішення та ухвалити нове;
- змінити судове рішення;
- залишити в силі рішення, помилково скасоване апеляційним судом;
- застосувати інше повноваження, передбачене ЦПК України.

Клопотання повинно узгоджуватися із **повноваженнями касаційного суду**, встановленими статтею 409 ЦПК України.

7. Перелік письмових матеріалів

Скарга повинна містити перелік письмових матеріалів, які до неї додаються.

8. Дата отримання рішення апеляційного суду

Необхідно зазначити **дату отримання копії оскаржуваного судового рішення суду апеляційної інстанції**.

Ця інформація має особливе значення для встановлення:

- дотримання строку касаційного оскарження;
- наявності підстав для його поновлення.

Підписання касаційної скарги

Підпис не є окремим пунктом переліку реквізитів частини другої статті 392, але є самостійною обов'язковою вимогою частини третьої цієї статті.

Касаційна скарга підписується:

- особою, яка її подає;
- або її представником.

Якщо скаргу подає представник, до неї додається довіреність або інший документ, що підтверджує його повноваження, якщо відповідні повноваження належним чином не підтверджені в матеріалах справи.

Додатки до касаційної скарги

Частина четверта статті 392 ЦПК України передбачає три основні групи додатків.

1. Копії скарги та матеріалів

За паперового подання додаються копії:

- касаційної скарги;
- доданих до неї матеріалів

відповідно до кількості учасників справи.

Якщо скарга подається через електронний кабінет, додаються **докази надсилання її копії та доданих матеріалів іншим учасникам справи** з урахуванням правил статті 43 ЦПК України.

2. Докази дати отримання рішення

За наявності додаються докази, які підтверджують дату отримання копії оскаржуваного рішення суду апеляційної інстанції.

Особливо важливими вони є при вирішенні питання про поновлення строку.

3. Судовий збір

Додаються:

- документи про сплату судового збору в установлених порядку і розмірі;
- або документи, що підтверджують підстави звільнення від його сплати.

Якщо особа звільнена від сплати судового збору відповідно до закону, **підстави такого звільнення зазначаються також у самій касаційній скарзі**.

Реєстрація касаційної скарги

Відповідно до статті 393 ЦПК України касаційна скарга:

1. реєструється **у день її надходження** до суду касаційної інстанції;
2. не пізніше наступного дня передається **судді-доповідачу**, визначеному автоматизованою системою відповідно до статті 33 ЦПК України.

Після цього здійснюється попередня процесуальна перевірка скарги.

Можливі три основні негативні результати:

1. **залишення скарги без руху**;
2. **повернення скарги**;
3. **відмова у відкритті касаційного провадження**.

Ці процесуальні рішення необхідно чітко розмежовувати.

Залишення касаційної скарги без руху

Касаційна скарга залишається без руху насамперед у двох групах випадків.

1. Порушення вимог статті 392 ЦПК

Якщо касаційна скарга оформлена з порушенням вимог щодо форми, змісту чи необхідних додатків, застосовуються положення статті 185 ЦПК України.

Так само скарга залишається без руху, якщо її подає особа, яка відповідно до частини шостої статті 14 ЦПК зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зробила цього.

Мета залишення без руху – надати скаржнику можливість **усунути виправні процесуальні недоліки**.

2. Пропуск строку касаційного оскарження

Скарга також залишається без руху, якщо:

- її подано після закінчення строку;
- скаржник не порушує питання про його поновлення;

або

- заява про поновлення подана, але зазначені підстави суд визнав неповажними.

У такому випадку протягом **10 днів з дня вручення ухвали** особа має право:

- подати заяву про поновлення строку;
- або навести інші підстави для його поновлення.

Якщо цього не зроблено або наведені причини знову визнані неповажними, суд **відмовляє у відкритті касаційного провадження**, а не повертає скаргу.

Повернення касаційної скарги

Частина четверта статті 393 ЦПК передбачає чотири спеціальні підстави повернення касаційної скарги.

1. Проблеми з процесуальною дієздатністю або підписом

Скарга повертається, якщо вона:

- подана особою, яка не має процесуальної дієздатності;
- не підписана;
- підписана особою, яка не має права її підписувати;
- підписана особою, посадове становище якої не зазначено, якщо таке зазначення необхідне.

2. Порушено порядок подання

Касаційна скарга повертається, якщо її подано **в інший спосіб, ніж до суду касаційної інстанції**.

Це відповідає вимозі статті 391 ЦПК про безпосереднє подання касаційної скарги до Верховного Суду.

3. Відкликання касаційної скарги

Якщо **до постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження** скаржник подав заяву про відкликання касаційної скарги, вона повертається.

Отже:

до відкриття касаційного провадження → відкликання → повернення скарги.

4. Не викладені підстави касаційного оскарження

Особливо важлива для ЄДКІ підстава:

касаційна скарга повертається, якщо в ній не викладені передбачені ЦПК підстави касаційного оскарження.

Це принципова відмінність касаційної скарги від апеляційної.

Якщо особа лише викладає незгоду з рішенням або просить переоцінити докази, але не визначає належної підстави статті 389 ЦПК, це може спричинити повернення касаційної скарги.

Верховний Суд продовжує суворо застосовувати це правило у 2026 році: формальне посилання на постанови Верховного Суду без пояснення конкретної норми, правового висновку та подібності правовідносин не вважається належним обґрунтуванням касаційної підстави.

Строк вирішення питання про залишення без руху або повернення

Стаття 393 ЦПК передбачає:

- питання про залишення касаційної скарги без руху вирішується **протягом 20 днів з дня її надходження**;
- питання про повернення – **протягом 20 днів з дня надходження скарги або закінчення строку на усунення її недоліків**.

Про повернення касаційної скарги постановляється ухвала.

Відкриття касаційного провадження

Питання про відкриття касаційного провадження регулюється статтею 394 ЦПК України.

Закон установлює, що після отримання належно оформленої касаційної скарги питання про відкриття провадження або відмову у його відкритті вирішується **колегією суддів у складі трьох суддів**.

На цій стадії Верховний Суд не здійснює повного касаційного розгляду справи по суті.

Його завдання полягає у встановленні, чи існують **процесуальні передумови для касаційного перегляду**.

У практиці Верховного Суду прямо підкреслюється, що при вирішенні питання про відкриття провадження суд не здійснює повної оцінки законності та обґрунтованості рішень, а перевіряє наявність або відсутність установлених законом підстав касаційного оскарження.

Відмова у відкритті касаційного провадження

Стаття 394 ЦПК передбачає декілька самостійних підстав відмови.

1. Рішення не підлягає касаційному оскарженню

Суд відмовляє у відкритті, якщо скаргу подано на судове рішення, яке **не може бути оскаржене в касаційному порядку**.

До цієї ситуації належить, зокрема, застосування касаційних фільтрів, передбачених частиною третьою статті 389 ЦПК.

Наприклад, якщо рішення ухвалене у малозначній справі й скаржник не довів наявності жодного законного винятку, Верховний Суд відмовляє у відкритті провадження.

2. Особа раніше відмовилася від касаційної скарги

Провадження не відкривається, якщо вже існує ухвала про закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою **цієї самої особи** від раніше поданої касаційної скарги на **це саме судове рішення**.

Отже, відмова від касаційної скарги після відкриття провадження має остаточні процесуальні наслідки для повторного оскарження тією самою особою.

3. Касаційна скарга цієї особи вже була предметом касаційного вирішення

Суд відмовляє у відкритті, якщо вже існує:

- постанова про залишення касаційної скарги цієї особи без задоволення;
- або ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження

за скаргою цієї самої особи на те саме судове рішення.

4. Не усунуто проблему з пропущеним строком

Відмова застосовується, якщо:

- скаржник у визначений судом строк не подав заяву про поновлення строку;
- або наведені підстави визнано неповажними.

5. Верховний Суд уже сформував відповідний висновок, який апеляційний суд належно врахував

Спеціальна підстава стосується випадку, коли касаційну скаргу подано за **пунктом 1 частини другої статті 389 ЦПК**, тобто через нібито неврахування висновку Верховного Суду.

Суд може визнати таку скаргу необґрунтованою і відмовити у відкритті, якщо:

- Верховний Суд уже сформулював висновок щодо відповідного питання застосування норми права;
- апеляційний суд переглянув справу **відповідно до цього висновку**.

Виняток становлять випадки, коли існує постанова про відступлення від відповідного висновку або Верховний Суд сам вважає за необхідне від нього відступити.

Таким чином, формальне посилання скаржника на попередню практику Верховного Суду саме по собі ще не гарантує відкриття касаційного провадження.

Однорічне обмеження як самостійна підстава відмови

Окремо частина третя статті 394 встановлює вже розглянуте правило:

скарга подана після одного року з дня складення повного судового рішення → відмова у відкритті незалежно від поважності причин, крім двох законних винятків.

Цей строк має присічний характер.

Спрощений касаційний фільтр щодо окремих ухвал

Особливе правило встановлене частиною четвертою статті 394 ЦПК.

Якщо оскаржується **ухвала, якою не закінчено розгляд справи**, суд може визнати касаційну скаргу необґрунтованою і відмовити у відкритті провадження, якщо:

правильне застосування норми права є очевидним і не викликає розумних сумнівів щодо її застосування чи тлумачення.

Отже, щодо таких проміжних процесуальних ухвал ЦПК дозволяє Верховному Суду застосовувати додатковий фільтр.

При цьому правило не поширюється на ухвалу, **якою закінчено розгляд справи**.

Ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження

Відмова у відкритті не може бути немотивованою.

Частина шоста статті 394 ЦПК прямо вимагає, щоб відповідна ухвала містила **мотиви, з яких суд дійшов висновку про відсутність підстав для відкриття касаційного провадження**.

Це забезпечує можливість зрозуміти, який саме касаційний фільтр або процесуальна перешкода були застосовані.

Ухвала про відкриття касаційного провадження

Якщо відсутні підстави для:

- залишення скарги без руху;
- її повернення;
- відмови у відкритті провадження,

суддя-доповідач постановляє ухвалу про **відкриття касаційного провадження**.

В ухвалі вирішується питання про **витребування матеріалів справи**.

Ухвала направляється:

- скаржнику;
- іншим учасникам справи.

До неї додаються копії касаційної скарги та доданих документів, крім випадку, коли скаргу подано в електронній формі через електронний кабінет.

Підстава відкриття касаційного провадження

Особливо важливе положення міститься у частині восьмій статті 394 ЦПК України.

В ухвалі про відкриття провадження обов'язково зазначається **підстава або підстави відкриття касаційного провадження**.

Це має принципове значення, оскільки надалі стаття 400 ЦПК пов'язує межі касаційного перегляду саме з:

доводами і вимогами касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження.

Тому логіка касаційного процесу виглядає так:

підстава ст. 389 зазначена у скарзі → Верховний Суд перевіряє її на стадії відкриття → підстава фіксується в ухвалі → у відповідних межах здійснюється касаційний перегляд.

Строк для відзиву і заперечень щодо клопотань

В ухвалі про відкриття провадження Верховний Суд також визначає:

- строк для подання учасниками справи **відзиву на касаційну скаргу**;
- якщо зі скаргою подано заяви чи клопотання – строк для подання іншими учасниками **заперечень щодо них**.

Таким чином забезпечується змагальність касаційного провадження.

Зупинення виконання або дії судового рішення

Саме подання касаційної скарги **не означає автоматичного зупинення виконання судового рішення**.

Якщо скаржник бажає досягти такого результату, він може подати відповідне клопотання.

За наявності клопотання суд у разі необхідності може вирішити питання про:

- **зупинення виконання рішення або ухвали**;
- або **зупинення їх дії**.

Отже:

касаційна скарга подана → рішення автоматично не зупиняється;

подано клопотання + Верховний Суд встановив необхідність → можливе зупинення.

Строк вирішення питання про відкриття касаційного провадження

Ухвала про відкриття або відмову у відкритті касаційного провадження постановляється **не пізніше ніж через 20 днів**:

- з дня надходження касаційної скарги;
- або з дня закінчення строку на усунення її недоліків.

Відзив на касаційну скаргу

Після відкриття провадження інші учасники справи мають право подати **відзив на касаційну скаргу**.

Відповідно до статті 395 ЦПК він подається:

- у письмовій формі;
- до Верховного Суду;
- протягом строку, встановленого в ухвалі про відкриття касаційного провадження.

Зміст відзиву

Відзив повинен містити:

1. найменування суду касаційної інстанції;
2. ім'я або найменування і поштову адресу особи, яка його подає, номер засобу зв'язку, електронну адресу за наявності та відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
3. **обґрунтування заперечень щодо змісту і вимог касаційної скарги**;
4. за необхідності – клопотання;
5. перелік доданих матеріалів.

До відзиву додаються докази надсилання його копій та доданих документів іншим учасникам справи.

Неподання відзиву

Відзив є **процесуальним правом, а не обов'язковою умовою касаційного розгляду**.

Частина третя статті 395 ЦПК прямо встановлює:

відсутність відзиву не перешкоджає перегляду судових рішень.

Тому неподання відзиву:

- не означає визнання касаційної скарги;
- не припиняє касаційне провадження;
- не перешкоджає Верховному Суду розглянути справу.

Касаційна скарга і відзив як заяви по суті справи

У практиці Верховного Суду 2026 року звертається увага на те, що за змістом статей 392–395 ЦПК саме **касаційна скарга та відзив на неї є основними заявами по суті справи на касаційній стадії**.

Тому довільне подання додаткових пояснень поза процесуальною формою, установленою ЦПК, не повинно використовуватися для фактичного доповнення касаційних аргументів після спливу відповідного строку.

Це додатково підкреслює значення належного і повного формулювання касаційної скарги вже при її поданні.

Розмежування процесуальних рішень до початку касаційного розгляду

Для підготовки до ЄДКІ необхідно чітко розрізняти три конструкції.

Процесуальне рішення	**Типові підстави**	**Наслідок**
Залишення касаційної скарги без руху	Дефекти ст. 392; відсутність обов'язкового електронного кабінету; проблема з поновленням строку	Скаржнику надається можливість усунути недоліки
Повернення касаційної скарги	Неналежний підпис; відсутність дієздатності; неправильний спосіб подання; відкликання до відкриття; не викладені касаційні підстави	Скарга не приймається до касаційного розгляду
Відмова у відкритті касаційного провадження	Рішення не касаційне; повторне оскарження у випадках ст. 394; не поновлено строк; сплив річного строку; інші спеціальні підстави	Касаційне провадження не виникає

Особливо важливо розрізняти:

неправильно сформульовані або неповні реквізити скарги → як правило, **залишення без руху**;

взагалі не викладені передбачені ЦПК підстави касаційного оскарження → повернення касаційної скарги;

рішення взагалі не підлягає касації → відмова у відкритті касаційного провадження.

Узагальнення

Касаційна скарга подається **безпосередньо до Верховного Суду** протягом **30 днів** із дня проголошення судового рішення, а у випадках проголошення лише вступної та резолютивної частин або розгляду справи без повідомлення учасників – із дня складення повного рішення.

Якщо рішення вручено пізніше, учасник має право на поновлення строку за умови подання скарги протягом 30 днів із дня його вручення. Строк може бути поновлений і з інших поважних причин, але після спливу одного року це за загальним правилом неможливо, крім двох спеціальних випадків, визначених частиною третьою статті 394 ЦПК.

Касаційна скарга повинна відповідати статті 392 ЦПК України і містити:

1. найменування суду;

2. установлені законом відомості про скаржника, включаючи відомості про електронний кабінет;
3. відомості про інших учасників;
4. визначення оскаржуваного судового рішення;
5. **конкретну підставу або підстави касаційного оскарження відповідно до статті 389 ЦПК**;
6. клопотання скаржника;
7. перелік доданих письмових матеріалів;
8. дату отримання копії рішення апеляційного суду.

Належне визначення касаційної підстави є однією з основних особливостей касаційної скарги. Відсутність установлених ЦПК підстав у тексті скарги тягне її **повернення**.

До відкриття касаційного провадження Верховний Суд здійснює процесуальну перевірку скарги. Залежно від характеру недоліків вона може бути **залишена без руху, повернута**, або суд може **відмовити у відкритті касаційного провадження**.

За відсутності відповідних перешкод відкривається касаційне провадження. В ухвалі Верховний Суд зазначає **підставу або підстави його відкриття**, встановлює строк для подання відзиву, вирішує питання про витребування матеріалів справи та, за наявності відповідного клопотання, може вирішити питання про зупинення виконання або дії оскаржуваного судового рішення.

Таким чином, стадія відкриття касаційного провадження є більш вираженим **процесуальним фільтром**, ніж відкриття апеляційного провадження. Скаржник повинен довести не лише дотримання формальних вимог до скарги, а й **наявність установленого законом права та конкретної правової підстави для касаційного перегляду**.

Межі та порядок касаційного перегляду

Після відкриття касаційного провадження та надходження матеріалів справи Верховний Суд переходить до її підготовки і касаційного розгляду. Особливістю цієї стадії є те, що касаційний суд не здійснює нового повного розгляду цивільного спору, а перевіряє судові рішення **у спеціально визначених законом межах**.

Основні правила касаційного розгляду встановлені статтями **399–402, 405–408 ЦПК України**.

Центральне значення має **стаття 400 ЦПК України**, яка визначає межі діяльності суду касаційної інстанції. Вона встановлює, що Верховний Суд перевіряє насамперед **правильність застосування норм матеріального та процесуального права**, не підміняючи суди попередніх інстанцій у встановленні фактичних обставин та оцінці доказів.

Підготовка справи до касаційного розгляду

Після отримання матеріалів справи здійснюється її підготовка до касаційного розгляду.

Відповідно до статті 399 ЦПК України **суддя-доповідач протягом десяти днів після отримання справи готує доповідь**, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішення судом касаційної інстанції.

На відміну від апеляційної інстанції, на цій стадії не формується новий предмет доказування і не здійснюється підготовка до повторного дослідження доказів.

Завдання судді-доповідача полягає у систематизації матеріалів, необхідних для вирішення питань, що входять до компетенції касаційного суду, зокрема:

- які судові рішення оскаржуються;
- у яких межах відкрито касаційне провадження;
- які правові питання потребують перевірки;
- які матеріали справи мають значення для вирішення цих питань;
- чи існують підстави для завершення касаційного перегляду вже на стадії попереднього розгляду;
- чи необхідно призначити справу до подальшого касаційного розгляду.

Таким чином, підготовка має не доказове, а передусім **правове та процесуально-організаційне значення**.

Межі касаційного перегляду

Стаття 400 ЦПК України встановлює декілька взаємопов'язаних обмежень касаційного перегляду.

1. Межі визначаються доводами та вимогами, які стали підставою для відкриття провадження

Суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої або апеляційної інстанцій норм матеріального чи процесуального права:

«в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження».

Це формулювання має принципове значення.

Не всі твердження, які особа виклала у своєму процесуальному документі, автоматично утворюють межі касаційного перегляду. Визначальними є саме ті доводи та вимоги, у зв'язку з якими Верховний Суд **відкрив касаційне провадження**.

Тому межі перегляду фактично формуються у два етапи:

касаційна скарга формулює правову проблему → ухвала про відкриття визначає, з яких підстав вона допускається до касаційного розгляду.

Саме у цих межах Верховний Суд за загальним правилом і здійснює подальшу перевірку.

Предмет перевірки касаційного суду

Касаційний суд перевіряє:

- правильність застосування норм **матеріального права**;
- правильність застосування норм **процесуального права**.

Отже, основним питанням є не те, чи можна інакше оцінити фактичні дані справи, а те:

чи правильно суди застосували право до встановлених ними обставин та чи дотрималися процесуальних правил, які мають значення для законності судового рішення.

Актуальна практика Касаційного цивільного суду у 2026 році продовжує безпосередньо застосовувати таку конструкцію статті 400 ЦПК.

Що Верховний Суд не може робити під час касаційного перегляду

Стаття 400 ЦПК прямо встановлює межі фактичної компетенції касаційного суду.

Верховний Суд не може:

1. **встановлювати обставини, які не були встановлені судами попередніх інстанцій;**
2. **вважати доведеними обставини, які судами були відхилені;**
3. **вирішувати питання про достовірність або недостовірність доказу;**
4. **визначати перевагу одних доказів над іншими.**

Отже, касаційний перегляд не передбачає:

- повторного допиту свідків для встановлення факту;
- нового порівняння переконливості письмових доказів;
- вибору між двома експертними висновками за критерієм їх доказової сили;
- самостійного встановлення факту, який не був установлений судами нижчих інстанцій.

Саме це відмежовує **перевірку правильності застосування права** від **повторного розгляду фактичної сторони спору**.

Перевірка доказів і переоцінка доказів — не тотожні поняття

У касаційному провадженні Верховний Суд може аналізувати питання, пов'язані з доказами, якщо вони мають **процесуально-правовий характер**.

Наприклад, предметом касаційної перевірки може бути питання:

- чи встановив суд обставини на підставі недопустимого доказу;
- чи необґрунтовано було відхилено клопотання про дослідження доказу;
- чи було порушено встановлений законом порядок доказування.

Однак Верховний Суд не повинен самостійно вирішувати:

«цей свідок більш переконливий»;

«цей документ достовірніший»;

«із двох експертиз правильнішою є друга».

Це вже означало б переоцінку доказів, прямо заборонену статтею 400 ЦПК.

Отже:

перевірка додержання процесуальних правил доказування — допускається;

самостійна переоцінка доказової сили — не допускається.

Межі первісних позовних вимог

Ще одне обмеження встановлене частиною другою статті 400 ЦПК України:

суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Це означає, що касаційне провадження не може бути використане для:

- заявлення нової матеріально-правової вимоги;
- розширення предмета первісного спору;

- отримання судового захисту щодо вимоги, яка взагалі не розглядалася судом першої інстанції.

Наприклад, якщо у першій інстанції позивач вимагав лише стягнення основної суми боргу, касаційний перегляд не може перетворитися на первинний розгляд нової вимоги про стягнення іншої самостійної суми, яка раніше не заявлялася.

Тому касація завжди залишається **переглядом уже вирішеного спору**, а не механізмом формування нового предмета судового розгляду.

Вихід Верховного Суду за межі доводів касаційної скарги

Загальне правило про межі касаційної скарги має чітко встановлені законом винятки.

Частина третя статті 400 ЦПК України передбачає, що Верховний Суд **не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги** у трьох групах ситуацій.

1. Неповноважний склад суду

Верховний Суд виходить за межі скарги, якщо виявляє, що справу було розглянуто і вирішено **неповноважним складом суду**.

Це пункт 1 частини першої статті 411 ЦПК України.

Така процесуальна вада настільки істотна, що не може бути залишена поза увагою лише через те, що скаржник її не зазначив.

2. Дефекти підписання судового рішення

Вихід за межі допускається, якщо:

- рішення не підписано будь-ким із суддів;
- або його підписано не тими суддями, які зазначені у рішенні.

Це пункт 3 частини першої статті 411 ЦПК.

3. Рішення ухвалене суддями, які не входили до складу суду

Пункт 4 частини першої статті 411 охоплює ситуацію, коли судове рішення ухвалили судді, які не входили до складу колегії, що розглядала справу.

4. Вирішено права незалученої особи

Ще одна безумовно значуща ситуація — прийняття рішення про права, свободи, інтереси або обов'язки особи, яка **не була залучена до участі у справі**.

Це пункт 8 частини першої статті 411 ЦПК України.

5. Порушення правил предметної юрисдикції

Верховний Суд також не обмежений доводами скарги у випадку, передбаченому частиною другою статті 414 ЦПК України.

Порушення правил юрисдикції загальних судів, визначених статтями 19–22 ЦПК України, є **обов'язковою підставою для скасування рішення незалежно від доводів касаційної скарги**.

Це правило застосовується і в актуальній практиці Касаційного цивільного суду. Наприклад, у постанові від 29 липня 2026 року Верховний Суд безпосередньо послався на частину третю статті 400 ЦПК під час вирішення питання належної юрисдикції спору.

6. Новий правовий висновок Верховного Суду після подання скарги

Окремий виняток має іншу природу.

Суд касаційної інстанції може вийти за початкові межі, якщо після подання касаційної скарги Верховний Суд ухвалив постанову, яка містить **релевантний висновок щодо**

застосування норми права, і цей висновок необхідно врахувати при вирішенні справи.

Це правило забезпечує актуальність правозастосування.

Суд не повинен ігнорувати новий правовий висновок лише тому, що на дату складання касаційної скарги такого висновку ще не існувало.

Отже, вихід за межі касаційної скарги не є загальним повноваженням

Важливо уникати неправильного твердження:

«Верховний Суд може вийти за межі касаційної скарги, якщо виявить будь-яке неправильне застосування права».

Чинна редакція частини третьої статті 400 ЦПК є значно конкретнішою.

Вихід допускається саме у випадках:

- п. 1 ч. 1 ст. 411;
- п. 3 ч. 1 ст. 411;
- п. 4 ч. 1 ст. 411;
- п. 8 ч. 1 ст. 411;
- ч. 2 ст. 414;
- необхідності врахувати новий висновок Верховного Суду, сформований після подання скарги.

Для ЄДКІ це суттєво, оскільки старі або надмірно узагальнені формулювання статті 400 можуть призвести до неправильної відповіді.

Попередній розгляд справи

Після підготовки справи проводиться **попередній розгляд**, передбачений статтею 401 ЦПК України.

Він має бути проведений:

- **протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем**;
- колегією у складі **трьох суддів**;
- у порядку **письмового провадження**;
- **без повідомлення учасників справи**.

Попередній розгляд не проводиться палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою Верховного Суду.

Можливі результати попереднього розгляду

Попередній розгляд не є суто технічною стадією. Уже на цьому етапі справа може бути вирішена по суті касаційної скарги.

ЦПК передбачає три основні варіанти.

1. Відсутні підстави для скасування

Суд касаційної інстанції:

залишає касаційну скаргу без задоволення, а судове рішення — без змін.

Отже, проведення окремого наступного судового розгляду потрібне не в кожній касаційній справі.

2. Встановлена підстава, яка тягне обов'язкове скасування

Якщо під час попереднього розгляду встановлена відповідна обов'язкова підстава, касаційний суд **скасовує судове рішення**.

Тому і в цій ситуації справа не обов'язково переходить до окремого наступного етапу судового розгляду.

3. Необхідний подальший судовий розгляд

Якщо немає підстав для двох попередніх процесуальних результатів, справа призначається до судового розгляду.

При цьому достатньо, щоб **хоча б один суддя зі складу суду** дійшов висновку про необхідність такого розгляду.

Про призначення справи постановляється ухвала, яку підписує весь склад суду.

Актуальна практика Верховного Суду 2026 року демонструє саме такий механізм: після попереднього розгляду та відсутності підстав для завершення справи за частинами третьою або четвертою статті 401 справа призначається до касаційного розгляду.

Загальна форма касаційного розгляду

Стаття 402 ЦПК України встановлює, що касаційна скарга розглядається:

за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи, але з урахуванням спеціальних меж статті 400 ЦПК.

Отже, загальна модель касації — **письмове провадження без виклику сторін**.

Це суттєво відрізняє касаційний перегляд від класичної моделі усного судового розгляду.

Виклик учасників у касаційному провадженні

Водночас письмовий розгляд не є абсолютно обов'язковим у кожній справі.

Якщо Верховний Суд вважає це необхідним, **учасники справи можуть бути викликані для надання пояснень**.

Важливо: їх виклик не означає перетворення касаційного провадження на новий розгляд справи по суті.

Учасники запрошуються саме для пояснень щодо питань, які входять до предмета касаційної перевірки.

Початок касаційного розгляду

Стаття 402 ЦПК розрізняє два моменти початку розгляду.

Якщо справа розглядається з викликом учасників, розгляд починається з **відкриття першого судового засідання**.

Якщо справа розглядається без повідомлення учасників — **через 15 днів з дня відкриття касаційного провадження**.

Отже, відсутність традиційного судового засідання не означає відсутності юридично визначеного моменту початку касаційного розгляду.

Порядок судового засідання, якщо учасників викликано

Якщо Верховний Суд проводить судове засідання з учасниками, стаття 402 встановлює послідовність процесуальних дій.

1. Відкриття судового засідання

Головуючий оголошує:

- яка справа розглядається;
- за чиєю касаційною скаргою;
- яке судове рішення є предметом перегляду.

2. Доповідь судді-доповідача

Суддя-доповідач у необхідному обсязі викладає:

- зміст оскаржуваного судового рішення;
- доводи касаційної скарги;
- зміст відзиву на неї.

3. Пояснення учасників

Першою дає пояснення сторона, яка подала касаційну скаргу.

Якщо судові рішення оскаржили **обидві сторони**, першою пояснення надає **позивач**.

Суд може обмежити тривалість пояснень, але повинен установити для учасників **рівний проміжок часу**.

Це забезпечує процесуальну рівність сторін у касаційному судовому засіданні.

Межі усних пояснень

Особливо важливе правило міститься у частині шостій статті 402 ЦПК України:

учасники у своїх поясненнях можуть наводити **лише доводи, які стосуються підстав касаційного розгляду справи**.

Тобто судове засідання не надає стороні можливості:

- фактично сформулювати нову касаційну скаргу;
- перейти до нового спору;
- просити Верховний Суд заново встановити факти;
- розпочати нову переоцінку доказів.

Усне пояснення є розвитком правової позиції у вже визначених межах касаційного провадження.

Завершення касаційного судового засідання

Після заслуховування пояснень учасників Верховний Суд переходить **до стадії ухвалення судового рішення за результатами касаційного провадження**.

Саме так частина сьома статті 402 ЦПК сформульована після змін, внесених Законом № 4173-IX від 19 грудня 2024 року.

За необхідності під час розгляду:

- може бути оголошена перерва;
- розгляд справи може бути відкладений.

Касаційна скарга, що надійшла після завершення касаційного розгляду

Спеціальна ситуація врегульована статтею 405 ЦПК України.

Вона виникає, коли:

- Верховний Суд уже завершив касаційний розгляд справи за скаргою іншої особи;
- після цього надходить ще одна касаційна скарга;
- особа, яка її подала, **не була присутня під час попереднього касаційного розгляду**.

Така скарга не ігнорується лише через те, що Верховний Суд уже прийняв постанову у справі. Вона розглядається за правилами касаційного провадження.

Межі такого повторного касаційного розгляду

У цій ситуації діє спеціальне правило:

Верховний Суд розглядає **лише ті доводи нової касаційної скарги, які не були розглянуті під час попереднього касаційного перегляду за скаргою іншої особи**.

Якщо всі наведені аргументи вже були предметом попереднього касаційного розгляду, суд **відмовляє у відкритті провадження** за новою скаргою.

Отже, процесуальний механізм захищає одночасно:

- право іншої особи на касаційний перегляд;
- принцип правової визначеності;
- процесуальну економію.

Можливість змінити раніше прийняте касаційне рішення

Якщо провадження за пізніше поданою касаційною скаргою відкрито, Верховний Суд може **зупинити дію своєї раніше прийнятої постанови та судових рішень, що оскаржуються**.

За результатами нового перегляду, якщо для цього є підстави, може бути **скасована і раніше прийнята постанова самого касаційного суду**.

Це виняткова процесуальна конструкція, спрямована на забезпечення права на касаційний перегляд особи, яка об'єктивно не брала участі у попередньому касаційному розгляді.

Особливості касаційного перегляду ухвал

Стаття 406 ЦПК України встановлює спеціальні правила щодо ухвал.

Касаційні скарги на ухвали судів першої чи апеляційної інстанцій розглядаються **у тому самому порядку, що й касаційні скарги на рішення суду першої інстанції та постанови апеляційного суду**.

Якщо ухвала не підлягає окремому касаційному оскарженню, заперечення на неї включаються до касаційної скарги на відповідне рішення або постанову.

Подання окремої касаційної скарги на ухвалу, яка самостійно касаційному оскарженню не підлягає, тягне її **повернення**.

Якщо Верховний Суд скасовує ухвалу, яка **перешкоджає подальшому провадженню у справі**, справа передається для розгляду відповідному суду першої або апеляційної інстанції. Це правило застосовується й у практиці КЦС ВС 2026 року.

Строки касаційного розгляду

Стаття 407 ЦПК України встановлює різні строки залежно від виду судового рішення.

Рішення та постанови, передбачені пунктом 1 частини першої статті 389 ЦПК

Касаційна скарга повинна бути розглянута протягом **60 днів** з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження.

Ухвали, передбачені пунктами 2 і 3 частини першої статті 389 ЦПК

Касаційна скарга повинна бути розглянута протягом **30 днів** із дня відкриття касаційного провадження.

Таким чином:

Об'єкт касаційного перегляду	**Строк**
Рішення першої інстанції після апеляційного перегляду та постанова апеляційного суду	**60 днів**
Касаційно оскаржувані ухвали першої та апеляційної інстанцій	**30 днів**

На відміну від апеляційного провадження, стаття 407 не передбачає окремої конструкції продовження цих строків ще на певну кількість днів.

Відмова від позову під час касаційного перегляду

Навіть на стадії касації продовжує діяти принцип диспозитивності.

Відповідно до статті 408 ЦПК України позивач має право **відмовитися від позову незалежно від того, за касаційною скаргою якого учасника було відкрито провадження**.

Тобто право на відмову від позову не залежить від того, хто саме ініціював касаційний перегляд.

Мирова угода на стадії касації

Сторони також можуть **укласти мирову угоду** під час касаційного провадження.

Верховний Суд перевіряє її відповідність вимогам ЦПК, у тому числі загальним правилам щодо допустимості та наслідків мирової угоди.

Якщо відмова від позову або мирова угода відповідає вимогам статей 206 і 207 ЦПК України, Верховний Суд:

1. **визнає нечинними судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій;**
2. постановляє ухвалу про прийняття відмови від позову або затвердження мирової угоди;
3. одночасно **закриває провадження у справі**.

Важливо: судові рішення у такому разі саме **визнаються нечинними**, а не скасовуються через встановлену Верховним Судом правову помилку.

Касаційний перегляд і фактичні обставини справи

Правильне розуміння меж касації потребує ще одного уточнення.

Верховний Суд виходить із тих фактичних обставин, які були встановлені судами попередніх інстанцій, і вирішує насамперед питання:

чи правильно до цих обставин було застосовано право.

Однак якщо касаційний суд встановить таке процесуальне порушення, яке не дозволяє визнати фактичну основу справи належно сформованою, він не повинен самостійно усувати цей дефект шляхом нового дослідження доказів.

У передбачених ЦПК випадках належним процесуальним наслідком є **скасування рішення та направлення справи на новий розгляд**.

Наприклад, частина третя статті 411 ЦПК пов'язує такий наслідок із процесуальними порушеннями, які унеможливили встановлення істотних фактичних обставин, зокрема коли суд:

- не дослідив зібрані докази за додаткових умов, установлених законом;
- неправомірно застосував спрощене провадження замість загального;
- необґрунтовано відхилив істотне доказове клопотання;
- встановив суттєві обставини на підставі недопустимих доказів.

Тобто логіка касації така:

Верховний Суд встановив дефект фактичного розгляду → не проводить нове доказування сам → застосовує відповідний процесуальний наслідок, передбачений ЦПК.

Апеляційні та касаційні межі: ключова відмінність

Для системного розуміння важливо порівняти два види перегляду.

Питання	**Апеляція**	**Касація**
Перевірка фактичних висновків	Так, у межах ЦПК	Не шляхом нового встановлення фактів
Повторне дослідження доказів	Можливе	Не є функцією касації
Нові докази	Винятково допускаються за умов ст. 367	Механізм подання нових доказів не передбачений для нового встановлення фактів
Достовірність доказу	Може оцінюватися апеляційним судом	Верховний Суд не визначає її заново
Перевага одного доказу над іншим	Може бути предметом апеляційної оцінки	Заборонено вирішувати заново
Основний предмет перевірки	Законність та обґрунтованість	Правильність застосування матеріального і процесуального права
Межі	Доводи і вимоги апеляції з винятками ст. 367	Доводи і вимоги, **які стали підставою відкриття касаційного провадження**, з винятками ст. 400

Таким чином, межі касаційного перегляду є **вужчими за апеляційні**.

Узагальнення

Касаційний перегляд здійснюється Верховним Судом у межах, установлених **статтею 400 ЦПК України**.

За загальним правилом касаційний суд перевіряє правильність застосування норм матеріального і процесуального права **в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження**.

Верховний Суд не може:

- установлювати нові обставини;
- визнавати доведеними обставини, відхилені судами;
- визначати достовірність доказів;
- надавати одним доказам перевагу над іншими.

Перевірка також здійснюється **лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції**.

Вихід за межі касаційної скарги допускається лише у спеціально передбачених законом випадках: при виявленні порушень, передбачених пунктами **1, 3, 4, 8 частини першої статті 411**, порушенні правил предметної юрисдикції за частиною другою статті 414 ЦПК, а також у разі необхідності врахування нового висновку Верховного Суду щодо застосування норми права, сформованого після подання касаційної скарги.

Після підготовки справи проводиться попередній розгляд колегією із трьох суддів у письмовому провадженні без повідомлення учасників. Уже на цій стадії касаційна скарга може бути залишена без задоволення або судове рішення скасоване за наявності обов'язкової підстави; в інших випадках справа призначається до подальшого розгляду.

Загальним способом касаційного розгляду є **спрощене позовне провадження без повідомлення учасників**. За необхідності вони можуть бути викликані для надання пояснень, однак такі пояснення повинні стосуватися лише підстав касаційного розгляду.

Касаційна скарга на основні рішення та постанови повинна бути розглянута протягом **60 днів**, а на касаційно оскаржувані ухвали — протягом **30 днів** із дня відкриття касаційного провадження.

Якщо після завершення касаційного розгляду надходить скарга іншої особи, яка не була присутня під час попереднього розгляду, Верховний Суд перевіряє лише ті її доводи, які раніше не розглядалися; за наявності підстав раніше прийнята касаційна постанова може бути скасована.

На касаційній стадії позивач може відмовитися від позову, а сторони — укласти мирову угоду. У разі прийняття таких процесуальних дій суд визнає нечинними рішення судів першої та апеляційної інстанцій і закриває провадження у справі.

Отже, касаційний перегляд є **правовою, а не повторною фактичною перевіркою справи**: Верховний Суд контролює правильність застосування права в чітко визначених процесуальних межах і не підміняє суди першої та апеляційної інстанцій у встановленні фактів та оцінці доказів.

Передача справи палаті, об'єднаній палаті та Великій Палаті Верховного Суду

Передача цивільної справи на розгляд **судової палати, об'єднаної палати Касаційного цивільного суду або Великої Палати Верховного Суду** є спеціальним механізмом касаційного провадження, спрямованим на **забезпечення**

єдності судової практики, узгодження правових висновків Верховного Суду та розвиток права.

Підстави передачі визначені **статтею 403 ЦПК України**, порядок передачі — **статтею 404 ЦПК України**.

Основний принцип полягає в тому, що колегія суддів не повинна самостійно відступати від раніше сформованого Верховним Судом висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Якщо такий відступ необхідний, справа передається на розгляд ширшого складу Верховного Суду.

Передача справи судовій палаті

Відповідно до **ч. 1 ст. 403 ЦПК України** колегія суддів передає справу на розгляд **палати, до якої вона входить**, якщо вважає необхідним відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, сформульованого раніше:

- колегією суддів **цієї самої палати**;
- або **цією палатою**.

Отже:

висновок колегії тієї самої палати / самої палати → необхідність відступлення → палата.

Призначення цього механізму — усунення розбіжностей **усередині однієї судової палати Касаційного цивільного суду**. (protocol.ua)

Передача справи об'єднаній палаті

За **ч. 2 ст. 403 ЦПК України** колегія суддів або палата передає справу **об'єднаній палаті Касаційного цивільного суду**, якщо необхідно відступити від висновку, сформульованого раніше:

- колегією суддів **іншої палати КЦС**;
- **іншою палатою КЦС**;
- **об'єднаною палатою КЦС**.

Отже:

висновок іншої палати / її колегії / об'єднаної палати → об'єднана палата КЦС.

Об'єднана палата забезпечує узгодження практики **між різними палатами одного касаційного суду**. До її складу входять по два судді від кожної судової палати КЦС та Голова Касаційного цивільного суду. (supreme.court.gov.ua)

Передача справи Великій Палаті через необхідність відступлення

Справа передається **Великій Палаті Верховного Суду** у двох основних випадках.

1. Відступ від висновку іншого касаційного суду

За **ч. 3 ст. 403 ЦПК** справа передається Великій Палаті, якщо колегія, палата або об'єднана палата КЦС вважає необхідним відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, сформульованого:

- колегією;
- палатою;

- об’єднаною палатою

іншого касаційного суду у складі Верховного Суду.

Йдеться про висновки Касаційного господарського, адміністративного або кримінального суду.

2. Відступ від висновку Великої Палати

За **ч. 4 ст. 403 ЦПК** справа також передається Великій Палаті, якщо необхідно відступити від висновку, раніше сформульованого **самою Великою Палатою Верховного Суду**.

Нижчий за рівнем склад Верховного Суду не може самостійно відступити від її правової позиції. (protocol.ua)

Система передачі при необхідності відступлення

Від якого висновку необхідно відступити	**Кому передається справа**
Колегія тієї самої палати КЦС	**Палаті КЦС**
Та сама палата КЦС	**Палаті КЦС**
Колегія іншої палати КЦС	**Об’єднаній палаті КЦС**
Інша палата КЦС	**Об’єднаній палаті КЦС**
Об’єднана палата КЦС	**Об’єднаній палаті КЦС**
Колегія / палата / об’єднана палата іншого касаційного суду	**Великій Палаті ВС**
Велика Палата ВС	**Великій Палаті ВС**

Отже, загальна логіка:

внутрішня суперечність у палаті → палата;

суперечність між палатами КЦС → об’єднана палата;

між різними касаційними судами або з Великою Палатою → Велика Палата.

Виключна правова проблема

Відповідно до **ч. 5 ст. 403 ЦПК України** колегія або палата **має право** передати справу Великій Палаті, якщо одночасно:

1. справа містить **виключну правову проблему**;
2. її вирішення необхідне для **забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики**. (protocol.ua)

У цьому випадку наявність попереднього висновку Верховного Суду, від якого необхідно відступити, не є обов’язковою.

Закон не дає вичерпного визначення виключної правової проблеми. У практиці Верховного Суду застосовуються два взаємопов’язані критерії.

Кількісний критерій

Правове питання має виходити за межі конкретної справи та виникати або потенційно виникати **у значній кількості аналогічних спорів**.

Якісний критерій

Про виключність можуть свідчити:

- відсутність сталої судової практики;
- істотна суперечливість правових підходів;
- невизначеність або прогалина правового регулювання;
- необхідність застосування аналогії закону чи права;
- потреба сформувати принциповий підхід для подальшої судової практики.

Отже, **складність або велике значення конкретної справи для сторони самі по собі не утворюють виключної правової проблеми**. (kma.court.gov.ua)

Передача через спір щодо предметної або суб'єктної юрисдикції

За **ч. 6 ст. 403 ЦПК України** справа за загальним правилом передається Великій Палаті, якщо учасник оскаржує судове рішення через порушення правил **предметної чи суб'єктної юрисдикції**.

Однак передача не здійснюється, якщо наявна хоча б одна з таких обставин:

1. скаржник брав участь у справі в першій чи апеляційній інстанції, але **не заявляв там про порушення юрисдикції**;
2. він не обґрунтував порушення юрисдикції посиланням на рішення **іншого касаційного суду Верховного Суду** у справі з подібними предметом, підставою позову та правовідносинами;
3. Велика Палата вже сформулювала висновок щодо юрисдикції **подібного спору**. (protocol.ua)

Тому саме посилання у касаційній скарзі на порушення юрисдикції **не означає автоматичної передачі справи Великій Палаті**.

Ініціювання та вирішення питання про передачу

Відповідно до **статті 404 ЦПК України** питання про передачу справи може бути порушене:

- **з власної ініціативи суду**;
- **за клопотанням учасника справи**. (protocol.ua)

Клопотання учасника саме по собі не зобов'язує суд передати справу. Необхідна наявність однієї з підстав, передбачених статтею 403 ЦПК.

Питання вирішується:

- **більшістю від складу суду**, який розглядає справу;
- **до прийняття постанови** за результатами касаційного перегляду.

Передача оформлюється **мотивованою ухвалою**.

У ній залежно від підстави повинні бути наведені:

- мотиви необхідності відступлення від попереднього правового висновку;
- обґрунтування наявності виключної правової проблеми;
- або підстави передачі у зв'язку з питанням юрисдикції. (protocol.ua)

Суддя, який не погоджується з передачею або з відмовою в ній, може викласти **окрему думку**.

Дії Великої Палати після передачі справи

Передача справи не означає безумовного обов'язку Великої Палати розглянути її по суті.

За статтею 404 ЦПК Велика Палата може **повернути справу** відповідній колегії, палаті або об'єднаній палаті, якщо встановить відсутність передбачених законом підстав для її розгляду.

Зокрема, повернення можливе, якщо:

- виключна правова проблема фактично відсутня;
- Велика Палата вже сформулювала відповідний правовий висновок;
- питання юрисдикції вже вирішене нею для подібних правовідносин.

Після такого повернення **повторна передача цієї самої справи Великій Палаті не допускається**. (protocol.ua)

Науковий висновок

Після передачі справи суддя-доповідач палати, об'єднаної палати або Великої Палати за необхідності може звернутися до фахівців **Науково-консультативної ради при Верховному Суді** для отримання наукового висновку щодо застосування відповідної норми права.

Такий висновок має **консультативний характер** і не є обов'язковим для суду. Повторно він не запитується, якщо Верховний Суд уже отримував науковий висновок щодо цієї самої правової проблеми у подібних правовідносинах. (protocol.ua)

Результат розгляду справи розширеним складом

Відповідно до **ч. 2 ст. 416 ЦПК України** у постанові палати, об'єднаної палати або Великої Палати має бути сформульовано висновок про те, **як повинна застосовуватися норма права**, питання щодо якої стало підставою передачі справи. (protocol.ua)

Таким чином, механізм передачі має подвійний результат:

- вирішення конкретної цивільної справи;
- **формування або коригування правового підходу для подальшої судової практики**.

Узагальнення

Передача справи ширшому складу Верховного Суду застосовується переважно для **узгодження та розвитку правових висновків**.

Основна схема є такою:

- необхідність відступити від висновку своєї палати → **палата КЦС**;
- від висновку іншої палати або об'єднаної палати КЦС → **об'єднана палата КЦС**;
- від висновку іншого касаційного суду або Великої Палати → **Велика Палата Верховного Суду**.

Крім необхідності відступлення, Велика Палата може розглядати справу через **виключну правову проблему**, якщо її вирішення потрібне одночасно для розвитку права та формування єдиної практики, а також у передбачених законом випадках — через питання **предметної або суб'єктної юрисдикції**.

Передача здійснюється за ініціативою суду або клопотанням учасника, вирішується більшістю складу суду до ухвалення касаційної постанови та оформлюється **мотивованою ухвалою**. Велика Палата може повернути справу, якщо підстави передачі відсутні; повторна передача після такого повернення не допускається.

Отже, цей механізм не створює додаткової інстанції перегляду, а забезпечує **інституційно контрольоване відступлення від попередніх правових висновків та формування єдиної практики Верховного Суду**.

Повноваження суду касаційної інстанції та результати перегляду

Повноваження Верховного Суду за результатами касаційного перегляду визначені **статтею 409 ЦПК України**, а підстави застосування окремих повноважень — статтями **410–414 ЦПК України**. Результат касаційного перегляду залежить від характеру встановленої правової або процесуальної помилки та від того, чи може вона бути усунена самим касаційним судом без нового встановлення фактичних обставин.

Система повноважень Верховного Суду

За результатами розгляду касаційної скарги суд касаційної інстанції має право:

1. **залишити судові рішення без змін, а касаційну скаргу — без задоволення;**
2. **скасувати рішення повністю або частково і передати справу на новий розгляд**, у тому числі за встановленою підсудністю або для продовження розгляду;
3. **скасувати судові рішення повністю або частково та ухвалити нове рішення або змінити рішення**, не передаючи справу на новий розгляд;
4. **скасувати постанову апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції**;
5. **скасувати рішення судів першої та апеляційної інстанцій і закрити провадження або залишити позов без розгляду**;
6. у передбачених ЦПК випадках **визнати судові рішення нечинними та закрити провадження**;
7. у спеціально передбачених випадках **скасувати власну постанову** повністю або частково та застосувати одне з попередніх повноважень.

Залишення судових рішень без змін

За **статтею 410 ЦПК України** касаційна скарга залишається без задоволення, а судові рішення — без змін, якщо в межах касаційного перегляду встановлено, що вони ухвалені **з додержанням норм матеріального і процесуального права**.

При цьому ЦПК закріплює важливий принцип:

правильне по суті й законне рішення не може бути скасоване лише з формальних міркувань.

Отже, формальний процесуальний недолік без істотного впливу на законність результату сам по собі не зумовлює скасування рішення.

Скасування з передачею справи на новий розгляд

Якщо встановлене процесуальне порушення не може бути усунене Верховним Судом без нового встановлення фактичних обставин, застосовується **скасування рішення з передачею справи на новий розгляд** за статтею 411 ЦПК України.

Основні ситуації можна звести до двох груп:

- **обов'язкові процесуальні дефекти**, прямо визначені ч. 1 ст. 411 ЦПК;
- порушення процесуального права, які **унеможливили належне встановлення істотних обставин справи**, у випадках ч. 3 ст. 411 ЦПК.

Якщо порушення допущене **лише апеляційним судом**, справа направляється на новий розгляд до апеляційної інстанції. В інших випадках — до суду першої інстанції.

Якщо незаконна ухвала суду першої та/або постанова апеляційного суду **перешкоджає подальшому провадженню**, їх скасування має наслідком направлення справи **для продовження розгляду**, а не для нового розгляду спору по суті.

Обов'язковість висновків касаційного суду при новому розгляді

Висновки Верховного Суду, у зв'язку з якими скасовано рішення і справу передано на новий розгляд, є **обов'язковими для суду першої або апеляційної інстанції**.

Водночас стаття 417 ЦПК обмежує зміст таких вказівок. Верховний Суд не може наперед визначати:

- достовірність або недостовірність конкретного доказу;
- перевагу одних доказів над іншими;
- яке остаточне рішення повинен ухвалити суд після нового розгляду.

Отже, обов'язковими є **правові орієнтири касаційного суду**, але не наперед визначений фактичний чи резолютивний результат нового розгляду.

Скасування з ухваленням нового рішення або зміна рішення

За **статтею 412 ЦПК України** Верховний Суд скасовує рішення та ухвалює нове або змінює його, якщо встановлена помилка може бути виправлена **без нового розгляду справи**.

Підставами є:

- неправильне застосування норм матеріального права;
- порушення норм процесуального права, якщо воно призвело до ухвалення незаконного рішення.

Неправильне застосування матеріального права охоплює:

1. неправильне тлумачення закону;
2. застосування закону, який не підлягав застосуванню;
3. незастосування закону, який підлягав застосуванню.

Зміна рішення може полягати у доповненні або зміні його мотивувальної та/або резолютивної частини.

Практичне розмежування:

необхідно заново встановлювати факти → справа направляється на новий розгляд;

факти вже встановлені достатньо, але неправильно застосовано право → Верховний Суд може сам змінити рішення або ухвалити нове.

Скасування постанови апеляційного суду із залишенням у силі рішення першої інстанції

За **статтею 413 ЦПК України** Верховний Суд скасовує постанову апеляційної інстанції повністю або частково та залишає у відповідній частині в силі рішення першої інстанції, якщо встановить, що апеляційний суд **помилково скасував рішення, яке відповідало закону**.

Схема:

перша інстанція вирішила правильно → апеляція помилково скасувала → Верховний Суд скасовує постанову апеляції → відновлюється дія правильного рішення першої інстанції.

У такому випадку немає потреби ані в новому розгляді, ані в ухваленні Верховним Судом нового рішення по суті.

Скасування із закриттям провадження або залишенням позову без розгляду

За **статтею 414 ЦПК України** судове рішення, яким закінчено розгляд справи, скасовується повністю або частково:

- із **закриттям провадження** — за підставами статті 255 ЦПК;
- із **залишенням позову без розгляду** — за підставами статті 257 ЦПК.

Особливе правило стосується юрисдикції: порушення правил юрисдикції загальних судів, визначених статтями 19–22 ЦПК, є **обов'язковою підставою для скасування рішення незалежно від доводів касаційної скарги**.

Якщо провадження закрито тому, що спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, позивач може подати заяву про **передачу справи до належного суду іншої юрисдикції** у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 414 ЦПК.

Визнання судових рішень нечинними

Визнання рішення **нечинним** необхідно відрізняти від його скасування через незаконність.

Таке повноваження застосовується у спеціально передбачених ЦПК випадках, зокрема коли під час касаційного провадження:

- позивач відмовився від позову і суд прийняв відмову;
- сторони уклали мирову угоду, яку суд затвердив.

У такій ситуації попередні рішення визнаються нечинними, а провадження у справі закривається. Це є наслідком реалізації диспозитивних прав сторін, а не висновком Верховного Суду про помилковість цих рішень.

Співвідношення основних повноважень

Встановлена ситуація	**Результат касаційного перегляду**
Судові рішення законні	**Залишити без змін**

Процесуальний дефект потребує нового встановлення обставин	**Скасувати і направити на новий розгляд**
Незаконна ухвала перешкоджає руху справи	**Скасувати і направити для продовження розгляду**
Помилка може бути виправлена без нового встановлення фактів	**Скасувати та ухвалити нове рішення / змінити рішення**
Апеляція помилково скасувала законне рішення першої інстанції	**Скасувати постанову апеляції і залишити рішення першої інстанції в силі**
Існують підстави ст. 255 або 257 ЦПК	**Скасувати і закрити провадження / залишити позов без розгляду**
Настали спеціальні диспозитивні підстави	**Визнати рішення нечинними і закрити провадження**

Форма результату касаційного перегляду

За наслідками розгляду касаційної скарги Верховний Суд ухвалює **постанову**. Процедурні питання, пов'язані з рухом справи, вирішуються **ухвалами**. Це встановлено статтею 415 ЦПК України.

Постанова касаційного суду відповідно до статті 416 ЦПК складається з:

1. **вступної частини**;
2. **описової частини**;
3. **мотивувальної частини**;
4. **резолютивної частини**.

Для касаційної постанови особливо важлива мотивувальна частина, де мають бути наведені:

- мотиви прийняття або відхилення аргументів касаційної скарги і відзиву;
- причини згоди або незгоди з висновками попередніх судів;
- висновок за результатами касаційного перегляду з посиланням на відповідні норми права;
- у разі передачі справи на новий розгляд — дії, які повинен виконати відповідний суд.

У постанові палати, об'єднаної палати чи Великої Палати додатково формулюється **висновок щодо належного застосування норми права**, яка стала причиною передачі справи розширеному складу.

Судові витрати і поворот виконання

У резолютивній частині касаційної постанови Верховний Суд за необхідності вирішує:

- новий розподіл витрат, понесених у першій та апеляційній інстанціях, якщо рішення скасовано з ухваленням нового або змінено;
- розподіл витрат, пов'язаних із касаційним переглядом;
- питання **повороту виконання**, якщо для цього є відповідна заява та передбачені законом підстави.

Законна сила постанови Верховного Суду

Відповідно до **статті 419 ЦПК України** постанова суду касаційної інстанції:

- набирає законної сили **з моменту її ухвалення**;
- є **остаточною**;
- **оскарженню не підлягає**.

З моменту ухвалення касаційної постанови рішення, постанови чи ухвали нижчих судів, які нею скасовані або визнані нечинними, **втрачають законну силу і не підлягають подальшому виконанню**.

Узагальнення

Стаття 409 ЦПК передбачає сім можливих моделей завершення касаційного перегляду. Вибір між ними залежить насамперед від **характеру встановленої помилки та можливості усунути її без нового встановлення обставин справи**.

Ключове розмежування:

- **рішення законне → залишення без змін;**
- **потрібне нове встановлення фактів → скасування і новий розгляд;**
- **факти встановлені, але неправильно застосовано право → нове або змінене рішення Верховного Суду;**
- **апеляція помилково скасувала законне рішення → відновлення рішення першої інстанції;**
- **наявна процесуальна перешкода для розгляду → закриття провадження або залишення позову без розгляду.**

За результатами касаційного перегляду Верховний Суд приймає постанову, яка **набирає законної сили з моменту ухвалення, є остаточною та не підлягає оскарженню**. Якщо справа передається на новий розгляд, правові висновки касаційного суду є обов'язковими, однак Верховний Суд не може наперед визначати оцінку доказів чи остаточний результат нового розгляду.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами

Перегляд за нововиявленими обставинами — це **самостійний позаінстанційний спосіб перегляду судового рішення, що набрало законної сили**, зумовлений виявленням істотних обставин або інших прямо передбачених законом фактів, які не могли бути враховані при ухваленні рішення.

Об'єктами такого перегляду є **рішення, постанови та ухвали, якими закінчено розгляд справи і які набрали законної сили**.

Підстави перегляду

Частина 2 ст. 423 ЦПК передбачає **три вичерпні підстави**.

1. Істотні для справи обставини, які:

- існували на час розгляду справи;
- не були встановлені судом;
- не були і об'єктивно не могли бути відомі заявникові;

- могли вплинути на зміст судового рішення.

Нововиявленою є саме **обставина (юридичний факт)**, а не новий доказ цієї обставини. Верховний Суд у практиці 2026 року наголошує: процедура не призначена для повторного розгляду справи або виправлення помилок, які мали оскаржуватися в апеляції чи касації.

2. Встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності факт:

- завідомо неправильного висновку експерта;
- завідомо неправдивих показань свідка;
- завідомо неправильного перекладу;
- фальшивості письмових, речових чи електронних доказів,

якщо це **призвело до ухвалення незаконного рішення у відповідній цивільній справі**.

3. Скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що переглядається.

Наприклад, якщо цивільне рішення ґрунтувалося на преюдиційному судовому рішенні, а останнє надалі було скасоване, виникає самостійна підстава для перегляду.

Що не є нововиявленими обставинами

Частина 4 ст. 423 ЦПК прямо виключає:

- **переоцінку доказів**, які вже були оцінені судом;
- нові докази щодо обставин, які суд уже встановив.

Так само не утворюють підстав для такого перегляду:

- нові обставини, які виникли лише після ухвалення рішення і не належать до спеціально визначених законом випадків;
- інше тлумачення вже досліджених доказів;
- неправильне застосування матеріального чи процесуального права;
- неповне дослідження доказів;
- зміна або поява нової судової практики.

Такі доводи не перетворюють перегляд за нововиявленими обставинами на додаткову апеляцію чи касацію. Цей підхід послідовно підтверджується Касаційним цивільним судом у 2026 році.

Ключове розмежування

Нововиявлена обставина — юридично значущий факт, який за встановлених законом умов не міг бути врахований судом.

Новий доказ — новий засіб підтвердження обставини.

Нова обставина — факт, який виник уже після вирішення справи.

Лише перша категорія та спеціальні випадки пп. 2–3 ч. 2 ст. 423 можуть бути підставами перегляду за нововиявленими обставинами.

Строки звернення за нововиявленими обставинами

Для всіх трьох підстав установлений **30-денний процесуальний строк**, але момент його початку різний:

Підстава	Початок 30-денного строку
Істотна невідома обставина	День, коли особа дізналася або могла дізнатися про неї
Фальсифікація доказів, неправдиві показання тощо	День набрання законної сили відповідним вироком або ухвалою
Скасування преюдиційного рішення	День набрання законної сили рішенням, яким його скасовано

Одночасно діють **присічні строки**:

- для істотної невідомої обставини — **не пізніше 3 років** із дня набрання рішенням законної сили;
- для двох інших підстав — **не пізніше 10 років**.

Ці граничні строки поновленню не підлягають.

Який суд здійснює перегляд

Заява щодо рішення суду першої інстанції подається **до суду, який це рішення ухвалив**.

Якщо апеляційний або касаційний суд **змінив рішення або скасував його та ухвалив нове**, заява подається до того суду, який відповідно змінив або ухвалив нове рішення.

Перегляд здійснюється у такому самому **кількісному складі**, в якому було ухвалено рішення: одноособово або колегіально. Якщо рішення ухвалювала палата, об'єднана палата чи Велика Палата, перегляд здійснюється відповідним складом.

Перегляд судових рішень за виключними обставинами

Виключні обставини — це прямо визначені законом юридичні факти особливої правової природи, виникнення яких після набрання рішенням законної сили створює підставу для його спеціального перегляду.

Частина 3 ст. 423 ЦПК установлює **три виключні підстави**.

1. Рішення Конституційного Суду України

Підставою є встановлена Конституційним Судом України **неконституційність або конституційність**:

- закону;
- іншого правового акта;
- його окремого положення,

яке було відповідно **застосоване або не застосоване судом при вирішенні справи**.

Обов'язкова умова: **судове рішення ще не виконане**.

Заява подається протягом **30 днів із дня офіційного оприлюднення рішення Конституційного Суду України**. Загальний присічний строк — **10 років із дня набрання переглядуваним рішенням законної сили**.

2. Рішення міжнародної судової установи

Виключною обставиною є встановлення **міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом**.

Практично основне значення ця підстава має для остаточних рішень **Європейського суду з прав людини**.

Право звернення має **особа, стосовно якої постановлено відповідне міжнародне рішення**.

Строк — не пізніше **30 днів із дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про набуття ним статусу остаточного**.

Заява подається **безпосередньо до Верховного Суду** і розглядається **Великою Палатою Верховного Суду**.

Для цієї підстави з 2025 року встановлено важливий виняток із загального десятирічного обмеження: перегляд можливий і після спливу 10 років, якщо заява подана протягом зазначених **30 днів після того, як особа дізналася або могла дізнатися про остаточність рішення міжнародної судової установи**.

3. Злочин судді

Третя виключна обставина — встановлення **вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено відповідне судове рішення**.

Заява подається протягом **30 днів із дня набрання відповідним вироком законної сили**, але не пізніше загального десятирічного граничного строку.

Суд і склад суду при виключних обставинах

Для підстав:

- рішення Конституційного Суду;
- встановлення вини судді —

заява розглядається судом, який ухвалив відповідне рішення, а якщо апеляційний чи касаційний суд його змінив або ухвалив нове — відповідним судом вищої інстанції.

Незалежно від первісного складу суду перегляд за цими двома підставами здійснюється **колегією з трьох або більшої непарної кількості суддів**.

Перегляд у зв'язку з рішенням міжнародної судової установи здійснює **Велика Палата Верховного Суду**.

Суддя, який брав участь у первісному вирішенні справи, не може брати участі у перегляді цієї справи за виключними обставинами.

Спільні правила перегляду

Форма заяви

Заява повинна відповідати вимогам до заяв суду першої інстанції та містити:

1. найменування суду;
2. відомості про заявника, включаючи наявність або відсутність електронного кабінету;
3. інших учасників справи;
4. дату і зміст рішення, що переглядається;

5. конкретну нововиявлену або виключну обставину та дату її відкриття чи встановлення;
6. посилання на докази, що підтверджують її існування.

До заяви додаються необхідні копії або докази їх направлення, докази відповідних обставин, документ про повноваження представника та, за необхідності, клопотання про поновлення процесуального строку.

За подання і розгляд заяви за виключними обставинами судовий збір не сплачується.

Відкриття і розгляд провадження

Протягом **5 днів** після надходження заяви суд перевіряє її відповідність ст. 426 ЦПК та вирішує питання про відкриття провадження. До неналежно оформленої заяви застосовуються правила ст. 185 ЦПК.

Після відкриття провадження учасникам надсилаються копії заяви та повідомляються дата, час і місце судового засідання.

Заява повинна бути розглянута **протягом 30 днів із дня відкриття провадження**. Суд застосовує правила провадження тієї інстанції, яка здійснює перегляд; у першій інстанції — правила спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників.

Межі перегляду

Незалежно від виду обставин суд **не може**:

- виходити за межі вимог, які були предметом первісного розгляду;
- розглядати нові позовні вимоги;
- розглядати нові підстави позову.

Отже, цей механізм забезпечує **перегляд уже вирішеної справи**, а не розгляд нового спору.

Відмова від заяви

Заявник може відмовитися від заяви **до початку її розгляду в судовому засіданні**.

Якщо відмову прийнято:

- провадження закривається;
- повторне звернення з тією самою заявою на тих самих підставах не допускається.

При відмові від заяви за нововиявленими обставинами інші учасники можуть вимагати компенсації понесених ними судових витрат.

Результати перегляду

За ст. 429 ЦПК суд може:

1. **відмовити у задоволенні заяви** і залишити судове рішення в силі;
2. **задовольнити заяву, скасувати рішення та ухвалити нове або змінити його**;
3. **скасувати рішення і закрити провадження або залишити позов без розгляду**.

Верховний Суд додатково може скасувати судові рішення повністю чи частково та **передати справу на новий розгляд** до суду першої або апеляційної інстанції.

Якщо заяву не задоволено, постановляється **ухвала**.

При задоволенні заяви та скасуванні рішення форма нового акта залежить від того, що переглядалося:

- рішення → **рішення**;
- ухвала → **ухвала**;
- постанова → **постанова**.

За результатами перегляду у зв'язку з рішенням міжнародної судової установи Велика Палата Верховного Суду приймає **постанову**.

З набранням законної сили новим судовим рішенням **втрачають законну силу інші судові рішення у цій справі**, а нове рішення може бути переглянуте в загальному порядку.

Нововиявлені та виключні обставини: ключове розмежування

Критерій	Нововиявлені обставини	Виключні обставини
Характер підстави	Істотні фактичні обставини або спеціальні факти, визначені законом	Особливі конституційні, міжнародно-правові або кримінально-правові факти
Кількість підстав	3	3
Основний строк	30 днів від установленої законом події	30 днів від установленої законом події
Граничний строк	3 роки для п. 1; 10 років для пп. 2–3	10 років, із спеціальним винятком для рішення міжнародної судової установи
Спеціальний суд	Суд, який ухвалив або змінив рішення	Для рішення міжнародної судової установи — Велика Палата ВС
Судовий збір	За загальними правилами	**Не сплачується**

Узагальнення

Нововиявлені обставини не дають можливості повторно оскаржити правильність оцінки доказів чи застосування права. Їх призначення — врахувати істотний юридичний факт або іншу прямо визначену законом обставину, яку суд об'єктивно не міг урахувати при первісному розгляді.

Виключні обставини пов'язані лише з трьома законодавчо визначеними ситуаціями: рішенням Конституційного Суду України, рішенням міжнародної судової установи про порушення Україною міжнародних зобов'язань у відповідній справі або обвинувальним вироком щодо судді, кримінальне правопорушення якого призвело до ухвалення судового рішення.

В обох випадках ідеться про **винятковий перегляд остаточного судового рішення**, а не про додаткову апеляційну чи касаційну інстанцію.

Спеціальний перегляд заочного рішення судом першої інстанції

Заочне рішення має **спеціальний порядок перегляду**, передбачений статтями **284–289 ЦПК України**. Його особливість полягає в тому, що до апеляційного перегляду відповідач може звернутися до **того самого суду першої інстанції, який ухвалив заочне рішення**, із заявою про його перегляд.

Такий перегляд не є окремою судовою інстанцією: суд першої інстанції перевіряє, чи існують установлені законом підстави для скасування власного заочного рішення та відновлення розгляду справи.

Суб'єкт спеціального перегляду

Відповідно до ч. 1 ст. 284 ЦПК України заяву про перегляд заочного рішення може подати **лише відповідач**.

Це його персоніфіковане процесуальне право. Треті особи не можуть використовувати процедуру ст. 284–288 ЦПК, а оскаржують заочне рішення безпосередньо в апеляційному порядку. Такий підхід підтверджений Верховним Судом.

Після змін 2024 року ч. 2 ст. 288 ЦПК прямо передбачає право **позивача та третіх осіб** оскаржити заочне рішення в загальному порядку.

Отже:

- **відповідач** → спочатку спеціальний перегляд судом першої інстанції;
- **позивач і треті особи** → безпосереднє апеляційне оскарження.

Строк подання заяви

За ст. 284 ЦПК України заява подається протягом **30 днів із дня проголошення заочного рішення**.

Якщо повне заочне рішення не було вручено учаснику в день проголошення, пропущений строк може бути поновлено, якщо заява подана **протягом 20 днів із дня вручення повного рішення**.

Строк також може бути поновлений з **інших поважних причин**.

Важливо розрізняти:

30 днів — загальний строк подання заяви;

20 днів від вручення — не новий самостійний строк, а умова для поновлення вже пропущеного строку.

Наслідок пропуску строку

Якщо строк пропущено і суд не встановив поважних причин для його поновлення, заява про перегляд заочного рішення **залишається без розгляду**, а не без задоволення.

Цей підхід сформулювала Велика Палата Верховного Суду у постанові від 12 червня 2024 року у справі № 756/11081/20 та підтверджує КЦС ВС у практиці 2026 року.

Це принципове розмежування:

- **залишення без розгляду** → питання суті заяви не вирішувалося;
- **залишення без задоволення** → заява розглянута по суті, але підстав для скасування заочного рішення не встановлено.

Форма і зміст заяви

За ст. 285 ЦПК України заява подається **у письмовій формі** та повинна містити:

1. **найменування суду**, який ухвалив заочне рішення;
2. **ім'я (найменування) відповідача або його представника**, місце проживання чи місцезнаходження, номер засобу зв'язку та відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
3. обставини, що підтверджують **поважність причин неявки та/або неповідомлення суду про них, а також причин неподання відзиву**, і відповідні докази;
4. посилання на **докази, якими відповідач обґрунтовує заперечення проти позову**;
5. **клопотання про перегляд заочного рішення**;
6. **перелік доданих матеріалів**.

Заява підписується відповідачем або його представником.

До неї додаються:

- копії заяви та матеріалів за кількістю учасників справи або, при електронному поданні, докази їх направлення;
- документ про повноваження представника;
- документ про сплату судового збору;
- докази, на які посилається заявник.

До неналежно оформленої заяви застосовуються правила **ст. 185 ЦПК України** про залишення процесуального документа без руху.

Дії суду після прийняття заяви

Прийнявши належно оформлену заяву, суд:

- невідкладно надсилає її копію та додані матеріали іншим учасникам;
- повідомляє їх про дату, час і місце розгляду.

Заява повинна бути розглянута **протягом 15 днів із дня її надходження**.

Порядок розгляду

За ст. 287 ЦПК України заява розглядається **у судовому засіданні**.

Неявка належно повідомлених учасників справи **не перешкоджає її розгляду**.

Суд:

1. встановлює учасників і перевіряє повноваження представників;
2. повідомляє зміст заяви;
3. з'ясовує позиції сторін та інших учасників;
4. перевіряє наявність передбачених законом підстав для скасування заочного рішення.

Підстави скасування заочного рішення

Ключова норма — **ч. 1 ст. 288 ЦПК України**.

Заочне рішення підлягає скасуванню, якщо суд установив у сукупності:

1. Поважні причини процесуальної пасивності відповідача

Відповідач не з'явився у судове засідання та/або не повідомив про причини неявки, а також не подав відзив **з поважних причин**.

2. Істотність доказів відповідача

Докази, на які відповідач посилається у своїх запереченнях проти позову, повинні мати **істотне значення для правильного вирішення справи**.

Ці умови застосовуються **у сукупності**. Верховний Суд у 2026 році підкреслив, що для скасування необхідні як належно підтверджені поважні причини неявки й неподання відзиву, так і докази по суті спору, які потенційно здатні вплинути на його вирішення.

Отже:

лише поважна неявка → недостатньо;

лише нові істотні заперечення без поважних причин процесуальної пасивності → недостатньо.

Результати розгляду заяви

За ч. 3 ст. 287 ЦПК суд може постановити одну з двох ухвал:

1. Залишити заяву без задоволення

Застосовується, якщо сукупності підстав ст. 288 ЦПК не встановлено.

Саме після такого процесуального рішення відповідач набуває можливості оскаржити заочне рішення **в загальному апеляційному порядку**.

2. Скасувати заочне рішення

У такому разі суд призначає справу до розгляду:

- за правилами **загального позовного провадження**;
- або **спрощеного позовного провадження**.

Скасування заочного рішення не означає вирішення спору на користь відповідача. Воно лише **відновлює розгляд справи**, у якому сторони отримують можливість реалізувати процесуальні права у звичайному порядку.

Апеляційне оскарження після спеціального перегляду

Якщо заяву відповідача **залишено без задоволення**, заочне рішення може бути оскаржене ним у загальному порядку.

При цьому строк на апеляційне оскарження починається **з дати постановлення ухвали про залишення заяви без задоволення**.

Необхідно розрізняти цю ситуацію із залишенням заяви **без розгляду** через пропуск строку. Таке рішення не прирівнюється до залишення заяви без задоволення і саме по собі не відкриває відповідачу шлях до апеляційного оскарження заочного рішення. Актуальна практика Верховного Суду прямо проводить це розмежування.

Повторне заочне рішення

Якщо після скасування першого заочного рішення та нового розгляду суд знову ухвалює **повторне заочне рішення**, спеціальна процедура його перегляду тим самим судом повторно не застосовується.

За ч. 3 ст. 288 ЦПК **повторне заочне рішення позивач і відповідач оскаржують безпосередньо в загальному порядку**.

Отже:

перше заочне рішення для відповідача → заява про перегляд → апеляція;

повторне заочне рішення → безпосередня апеляція.

Законна сила заочного рішення

За ст. 289 ЦПК України заочне рішення набирає законної сили, якщо:

- у встановлені строки не подано заяву про його перегляд;
- не подано апеляційну скаргу;
- або заочне рішення залишено в силі за результатами апеляційного перегляду.

Узагальнення

Спеціальний перегляд заочного рішення здійснює **той самий суд першої інстанції**, який його ухвалив, виключно **за заявою відповідача**.

Заява подається протягом **30 днів із дня проголошення рішення**. Якщо повне рішення вручено пізніше, строк може бути поновлений за умови подання заяви протягом **20 днів із дня його вручення**; поновлення допускається також з інших поважних причин.

Для скасування заочного рішення необхідна **сукупність двох умов**:

1. поважні причини неявки відповідача та/або неповідомлення про неї і неподання відзиву;
2. наявність доказів, які мають істотне значення для правильного вирішення справи.

За результатами розгляду суд або **залишає заяву без задоволення**, або **скасовує заочне рішення та призначає справу до нового розгляду**.

Якщо заяву залишено без задоволення, відповідач може перейти до звичайного апеляційного оскарження; строк апеляції обчислюється з дня постановлення відповідної ухвали. **Позивач і треті особи** мають право безпосередньо оскаржувати заочне рішення в апеляційному порядку, а **повторне заочне рішення** позивач і відповідач оскаржують одразу в загальному порядку.